

SUMMIT NATO LA BUCUREȘTI

general-maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU

Summitul NATO, desfășurat la București în zilele de 2-4 aprilie, este, fără îndoială, cea mai mare reuniune a Alianței Euroatlantice din întreaga sa istorie și va rămâne un reper important în evoluția lumii contemporane. Prezența în capitala țării noastre a 24 de șefi de stat, 26 de premieri și 87 de oficiali cu rang de ministru, din cele 26 de state membre ale Alianței, 23 de state partenere, precum și reprezentanți ai unor instituții și organizații internaționale de prim rang a făcut ca numele Bucureștilor și al României să devină astfel foarte vizibile pe mapamond.

Summitul de la București a reconfirmat profunzimea și continuitatea procesului de transformare a NATO, materializat în integrarea de noi membri pe baza unor decizii adoptate prin consens, amplificarea și eficientizarea capabilităților militare în teatrele de operații, creșterea capacității de reacție la provocările mediului internațional de securitate, sporirea contribuției la asigurarea stabilității internaționale. Concretizarea acestui proces se regăsește în declarația comună adoptată la încheierea lucrărilor Summitului din care reținem:

- Invitarea Albaniei și Croației să înceapă negocierile de aderare la NATO, fapt care va întări stabilitatea regională în Balcanii de Vest;

- Invitarea fostei Republici Iugoslave a Macedoniei, imediat după ce aceasta își va reglementa cu Grecia problema denumirii țării, așadar fără a mai aștepta un alt summit;

- Sprijinirea și susținerea candidaturii Ucrainei și Georgiei pentru obținerea *Membership Action Plan*, ca un prim pas către aderarea acestora la NATO (declarația finală a Consiliului Nord-Atlantic precizează că aceste state „vor deveni membre ale NATO”);

- Invitarea Bosniei Herțegovina și a Muntenegrului la începerea unui dialog intensificat privind întreaga gamă de probleme politice, militare, financiare și de securitate, legate de aspirațiile lor de a deveni membri ai Alianței;

- Disponibilitatea NATO de a avea o relație substanțială de cooperare cu Serbia pentru a o ajuta să progreseze în direcția integrării în comunitatea euroatlantică;

- Necesitatea creșterii solidarității a susținerii militare a Afganistanului, în paralel cu dezvoltarea economică, instituțională și pregătirea armatei afgane. Statele membre s-au angajat să-și armonizeze costurile și responsabilitățile aferente ISAF, să contri-

buie cu forțe suplimentare și să ofere comandanților acestei misiuni flexibilitate maximă în desfășurarea și folosirea forțelor disponibile;

- Reiterarea angajamentului Alianței de a sprijini guvernul și poporul irakian, precum și de a sprijini dezvoltarea forțelor de securitate irakiene;

- Menținerea fermă a angajamentului privind securitatea și stabilitatea regională în Balcani;

- Sprijinirea dezvoltării unui Kosovo stabil, democratic, multiethnic și pașnic;

- Îmbunătățirea parteneriatului strategic NATO-UE, într-un spirit de transparență și cu respectarea autonomiei celor două organizații;

- Recunoașterea importanței Regiunii Mării Negre pentru securitatea euroatlantică; dezvoltarea dialogului și cooperării între statele situate în zona Mării Negre și dintre acestea și NATO;

- În domeniul securității energetice, statele membre au convenit asupra unui set de principii comune și s-au angajat să coopereze în domeniul schimbului de informații și al protecției infrastructurilor vulnerabile;

- Contracararea proliferării rachetelor balistice cu rază lungă de acțiune prin proiectarea unui sistem de apărare antirachetă care să asigure protejarea tuturor teritoriilor și populațiilor care nu sunt acoperite de sistemul american, cu precizarea că între cele două sisteme va exista o relație de complementaritate;

- Dezvoltarea parteneriatului strategic cu Rusia în domenii de interes comun vizând lupta împotriva terorismului, neproliferarea armelor de distrugere în masă și a mijloacelor de transport ale acestora; cooperarea în domeniul apărării antirachetă. Statele membre NATO și-au exprimat și disponibilitatea de a permite conectarea în viitor a sistemelor de apărare antirachetă ale SUA, NATO și Rusia.

Desfășurarea, după încheierea lucrărilor Summitului, a Consiliului NATO-Rusia, prezidat de George W. Bush și Vladimir Putin, a dat speranțe, în opinia unor analiști, că s-ar putea crea o punte strategică pentru securitatea continentului european.

Summitul NATO de la București va rămâne un reper memorabil al istoriei Alianței, dar și al istoriei contemporane a țării noastre pentru că nicidecum, din 1989 încolo, dar nici înainte, România și capitala ei nu s-au bucurat de o asemenea vizibilitate pe plan internațional. La numai patru ani de la aderarea efectivă la NATO, România a găzduit o manifestare de asemenea amploare, semn al prețurii contribuției sale la consolidarea securității internaționale de către Aliați.

Armata României, vector principal al integrării țării în structurile de securitate și cooperare occidentale, a primit, chiar la începutul lucrărilor reuniunii, mulțumirile președintelui american pentru prezența activă, alături de Aliați, în teatrele de operații.

Întreaga manifestare din capitala României a evidențiat încă odată că, în fața noilor amenințări la adresa securității internaționale adăugate amenințărilor tradiționale, apărarea nu poate fi decât colectivă și ea poate fi asigurată împreună cu Aliații.

• 23 august 1944 și principalii săi actori

REGELE MIHAI I:

**„ARMATA
A RĂSPUNS
LA CHEMAREA
MEA CA UN
SINGUR OM”**

Măria Ta, în controalele armatei române, Majestatea Voastră figurați ca având demnitatea cea mai înaltă, cea de mareșal. În același timp, ați fost comandantul suprem al armatei vreme de peste șapte ani. De aceea, din aceste înalte poziții, v-aș ruga să ne spuneți cum ați văzut Armata română și care au fost natura și amploarea relațiilor Majestății Voastre cu această instituție fundamentală a statului român?

Armata este apărătorul pamântului strămoșesc și, mai ales în acele vremuri, era poate cea mai importantă instituție pentru țară.

Cât privește relația mea cu instituția fundamentală a Apărării, singurul lucru care se poate

spune este că eu nu vedeam Armata română din înalte poziții, cu toate că eram comandantul ei suprem. Eu făceam parte din Armata română, fiindcă eram ofițer al Armatei române, indiferent de gradul meu. Am fost pătruns mereu de un sentiment general de camaraderie și disciplină. Întotdeauna, preocuparea militară a ocupat o parte însemnată a timpului meu. De tânăr am luat parte la instrucții, aplicații, am cunoscut viața militară în aspectele ei de zi cu zi. Pe perioada războiului, desigur, lucrurile s-au complicat și Armata a jucat rolul decisiv în acei ani. Pe soldați și pe mine ne lega aceeași datorie față de Țară și neam. Așa simțeam relațiile mele cu Armata.

Legat de relațiile cu Armata, care erau generalii în care ați avut cea mai mare încredere? Nu v-ați înșelat niciodată?

Eu nu am avut nimic de-a face cu capitolul administrării Armatei, ca instituție. Când am devenit ofițer, tatăl meu era conducătorul oștirii. El era cel care se ocupa de bunul mers al activităților Armatei, prin Ministerul Apărării Naționale (instrucția armatei, dotarea armatei cu tehnică și înzestrare etc.). După care a venit Generalul Antonescu. Aici a fost puțin neobișnuit fiindcă, datorită situației istorice pe care o cunoașteți, el s-a ocupat de toată organizarea Armatei, cu toate că eu eram comandantul ei.

În ce privește încrederea în generalii care reprezentau Armata română la acea vreme pot să spun că erau câțiva în care aveam mare încredere și care au mers până la sacrificiul suprem pentru Țară.

Generalul Gheorghe Mihail, care era șeful Marelui Stat Major și o personalitate din primul plan al vieții politico-militare românești din anii 1939-1948. Era un temperament vulcanic, cu o inteligență vie. Un militar de înalt profesionalism, ferm și tenace, avea un spirit organizatoric și era exigent cu sine și cu cei din jur.

La 23 august, Generalul Mihail a comunicat printr-o directivă operativă că Armata asculta numai ordinele mele ce se vor transmite prin Marele Stat Major, al cărui șef a fost numit prin înalta mea încredere. La 25 august a comunicat trupelor române că armata germană a devenit singura noastră inamică și le-a cerut să treacă imediat la ofensiva generală împotriva comandamentelor, unităților și formațiunilor de servicii germane pentru a le dezarma și a le alunga peste frontieră în cel mai scurt timp.

Generalul de armată Gheorghe Avramescu a fost la început, prin anii '42, general de corp de armată după care, în toamna lui 1944, a fost promovat la gradul de general de armată. Pentru loialitatea, curajul și toate faptele lui din perioada anilor 1941-1945 a primit Ordinul „Mihai Viteazul”, Crucea de Fier, Crucea germană de Aur și Ordinul Coroana României în grad de Mare Ofițer.

A murit în martie 1945, când se afla în fruntea Armatei 4 pe frontul din Slovacia, în timpul Operației Zvolen-Banska Bystrica.

Generalul Aurel Aldea a îndeplinit funcția de ministru de Interne în primul guvern condus de generalul Constantin Sănătescu (august-noiembrie 1944). El s-a alăturat planului regal de scoatere a României din război și a fost cel care, după declararea grevei regale (august 1945-martie 1946), s-a preocupat să-mi găsească un adăpost sigur, luând legătura cu organizația „Haiducii lui Avram Iancu”. A fost dat în vileag, până la urmă, și condamnat la muncă silnică pe viață. Generalul Aldea a fost unul din conducătorii mișcării mele de rezistență. A murit în octombrie 1949, în temnița din Aiud.

Acești bravi generali sunt eroii fără de care eu nu aș fi putut să schimb cursul istoriei și să salvez țara de la dezastru. Am nădejdea că sacrificiul lor va fi amintit din generații în generații de români.

Sunteți personalitatea care a trăit momente decisive și dramatice în atât de involburatul și controversatul secol XX. Când au fost răpite Basarabia și nordul Bucovinei susțineți examenele de bacalaureat, după Dictatul de la Viena ați preluat tronul, la 6 septembrie 1940, când nu aveți încă 19 ani. La 26 de ani ați fost obligați să părăsiți tronul. La nici 23 de ani, respectiv la 23 august 1944, ați fost personajul principal într-o acțiune de mare importanță, deopotrivă pentru România și pentru a doua conflagrație mondială. Cvasitotalitatea mărturiilor și documentelor arată rolul decisiv pe care Majestatea Voastră l-ați avut în aceste evenimente cruciale. Armata a executat ordinul comandantului ei suprem: „Ordon armatei și chem poporul” se spunea în proclamația regală. Ce ne puteți spune astăzi despre aceste evenimente? Cum le evaluați acum, când au trecut aproape 64 de ani?

Ordinul pe care l-am dat la acea vreme era pentru a se salva ce se mai putea salva din tot teritoriul României. Din păcate, cursul istoriei a fost altul pentru noi. Însă Armata a răspuns la chemarea mea, ca un singur om, ca o singură conștiință. Nimic nu ar fi fost posibil dacă oștenii nu s-ar fi purtat astfel față de comandantul lor suprem, în 1944. Aceasta arată cât de însemnată,

de respectată și de fundamentală era instituția pe care o reprezentam eu. Următorii 60 de ani au degradat serios înțelesul statalității, ca instituție care ocrotește tradiția, identitatea, continuitatea și mândria națională.

Unii dintre marii savanți ai României v-au fost profesori: Nicolae Iorga, Gheorghe I. Brătianu, Dimitrie Gusti, sunt doar câteva nume dintr-o serie foarte lungă. Ce impresie v-au lăsat ei și cum au rămas în amintirea Majestății Voastre?

Pe Nicolae Iorga l-am întâlnit în numeroase rânduri. Venea din când în când la noi la școală. Nu era propriu-zis profesorul meu, cum nici ceilalți doi, Brătianu și Gusti, nu mi-au fost profesori. Iorga avea o personalitate puternică și ținea mult la ideile lui legate de mersul țării și de tot ce se întâmpla în politica de atunci. Cu ceilalți doi nu am avut de a face în mod special. Știu că Dimitrie Gusti făcea parte din Ministerul Educației și el era cel care alegea profesorii pentru școala noastră de la Palat.

Erau toți trei personalități respectate și buni români, devotați țării. Ei au făcut, de altfel, parte dintr-o pleiadă care a însemnat mult pentru România, mai ales după Marea Unire. Datorită lor și întregii lor generații, România a păstrat valori care astăzi îi pot fi de folos în procesul de construcție durabilă pe care sper ca îl va urma.

Sunteți singurul șef de stat din al Doilea Război Mondial în viață. Apoi, în lungul exil al Majestății Voastre, ați avut posibilitatea să întâlniți personalități politice și militare remarcabile, actori de primă mărime ai marii conflagrații mondiale. Care dintre aceste personalități militare v-au impresionat în mod deosebit?

Pot numi câțiva dintre cei care m-au impresionat prin tot ce au făcut în momente grele pentru națiunile lor și pentru omenire:

Generalul George Patton, comandantul Armatei a VII-a și a III-a americane. A servit Armata americană între 1909-1945. A avut multe victorii și a primit numeroase medalii și distincții în luptele din cel de-al Doilea Război Mondial. Era un ofițer dur, avea un curaj remarcabil și un simț al datoriei nemaîntâlnit. S-a remarcat îndeosebi când a trecut prin Luxemburg către Germania, cu ocazia ofensivei germane.

Generalul Omar Nelson Bradley, comandantul Armatei I a SUA în Operația „Overlord”, a fost și comandant al Corpului II din Armata a VII-a în Africa de Nord și Sicilia, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. A fost în serviciul armatei țării lui între 1915-1953. A fost ultimul supraveghător dintre ultimii cinci cei mai buni ofițeri ai Armatei SUA și primul ofițer desemnat în postul de „Chairman of the Joint Chiefs of Staff”.

Generalul francez Philippe de Hauteclocque, supranumit mareșalul Leclerc în cel de-al Doilea Război Mondial, comandantul Diviziei a II-a de blindate-tancuri. El a fost cel care a intrat primul în Paris, la 23 august 1944, ca să anunțe victoria. După el au urmat americanii.

Personalitatea lui Winston Churchill, prim-ministru al Marii Britanii între anii 1940-1945 și, mai apoi, între 1951-1955, m-a impresionat dintotdeauna. Dar, numai ca politician și pentru ceea ce a făcut pentru țara lui.

Cu toate ca ne-a abandonat în 1945, Churchill a fost primul care a avertizat despre expansiunea sovietică și primul care a pus în discuție eventuala eliberare a țărilor ocupate din Europa. Pentru români, Churchill rămâne o personalitate controversată, dar nu se poate pune la îndoială că a fost un mare conducător; Europa de astăzi, liberă, căreia ne-am alăturat de curând, există și datorită contribuțiilor lui.

**Interviu consemnat de general-maior (r)
dr. MIHAIL E. IONESCU**

• August 23rd 1944 and its main Actors

KING MICHAEL I OF ROMANIA:

**„ARMY
RESPONDED
TO MY CALL AS
A SINGLE MAN”**

Your Majesty, in the Romanian's Army registers Your Majesty appears as holding the highest rank, of Field Marshal. At the same time, you were the commander-in-chief of the Army for more than seven years. Therefore, from these high positions, I would ask you to tell us how did you see the Romanian Army and what were the nature and the amplitude of Your Majesty's relations with this fundamental institution of the Romanian state?

The Army is the defender of the ancestral land and, especially in those times, it was, maybe, the most important institution for the country.

As regarding my relation with the fundamental institution of Defence, the only thing that can be said is that I did not see the Romanian Army from high positions, despite the fact that I was its commander-in-chief. I was part of the Romanian Army

because I was an officer of the Romanian Army, notwithstanding my rank. I always had a general feeling of comradeship and discipline. Always, the military preoccupation filled a great part of my time. In my youth, I took part in training, military drills, I knew the military life in its day by day aspects. During the war, of course, things got complicated and the Army played a decisive role in those years. I and the soldiers shared that bond of duty toward our Country and nation. This is how I felt my relations with the Army.

Regarding the relations with the Army, who were the Generals you trusted most? Were you ever wrong?

I had nothing to do with the Army administration, as an institution. When I became an officer,

my father was the head of the Army. He was the one preoccupied with the welfare of military activities, through the Ministry of National Defence (army training, endowment with tactics and equipment, etc.). After that, came General Antonescu. Here it was a bit unusual because, given the historical situation, which you know, he supervised the Army's administration despite the fact that I was its commander-in-chief.

With respect to the trust granted to Generals who had represented Romanian Army at the time, I can say that there were some I had trusted very much and who went up to make their supreme sacrifice for the Country.

General Gheorghe Mihail was the chief of the General Staff and a personality in the foreground of Romanian political-military life in the years between 1939 and 1948. He had a volcanic temper, with a brilliant, intelligent mind. An officer of high professionalism, firm and tenacious, he had an organizational spirit and was strict with himself as with the ones around him.

On August 23rd 1944, General Mihail communicated through an operative order that the army would follow only orders transmitted through the General Staff, whose chief was appointed through my high trust. On August 25th, he gave the order to the Romanian forces that the German Army became our sole enemy and asked them to immediately start the general offensive against commandments, units and German service formations to disarm and send them beyond our frontier in the shortest time.

General Gheorghe Avramescu was at the beginning, through the years of '42, Corps d'Armée General, after which, in the autumn of 1944, he was promoted as Army General. For his loyalty, courage and all his actions during the years between 1941 and 1945 he was granted the Order „Mihai Viteazul”, the Iron Cross, the German Gold Cross and the Order „Crown of Romania in rank of Great Officer”.

He died in March 1945, while commanding the 4th Army on the front in Slovakia, during the Zvolen-Banska Bystrica Operation.

General Aurel Aldea was the minister of Internal Affairs in the first government of Constantin

Sănătescu (August-November 1944). He joined the royal plan of disengaging Romania from the war, and was the one, after declaration of royal strike (August 1945-March 1946), preoccupied with finding me a secure shelter, contacting the organization „Outlaws of Avram Iancu”. He was discovered in the end and condemned to hard labor for life. General Aldea was one of the leaders of my resistance movement. He died in October 1949, in the prison of Aiud.

These brave Generals are the heroes without whom I could not have changed the course of history and save the country from disaster. I hope that their sacrifice will be remembered by Romanians from generation to generation.

You are the personality who lived through decisive and dramatic moments in the difficult and controversial XXth century. When Bessarabia and Northern Bucovina were seized you were taking your school examinations, after the Vienna Diktat you took over the throne, on 6 September 1940, when you had not reached the age of 19 yet. At less than 23 years old, respectively on August 23rd 1944, you were the main character in an action of great importance both for Romania and for the second world conflagration. Nearly all of the evidences and documents show the decisive role played by Your Majesty in those crucial events. The Army executed the order of its commander-in-chief: “I order the Army and call the people” was said in the royal proclamation. What can you tell us today about those events? How do you assess them today, after almost 64 years?

The order I gave at the time was meant to save what could be saved of the Romania's territory. Unfortunately, the course of history was different for us. But the Army answered my call, like a single man, like a single conscience. Nothing would have been possible if those soldiers would not have behaved in the way they did with their commander-in-chief in 1944. This shows how important, how respected and how fundamental was the institution represented by me.

The next 60 years have seriously degraded the meaning of the state, as an institution that protects tradition, identity, continuity and national pride.

Some of the great scholars of Romania were your teachers: Nicolae Iorga, Gheorghe I. Brătianu, Dimitrie Gusti, are just a few names from a very large series. What is your impression about them and how are they reflected in Your Majesty's memories?

I met Nicolae Iorga numerous times. He came at times to our school. He was not my so-called teacher, neither the other two Brătianu and Gusti. Iorga had a strong personality and praised his ideas about the country's welfare and about everything happening in the politics of the time. With the other two I had nothing special to do. I know that Dimitrie Gusti was with the Ministry of Education and he was the one who chose teachers for our school at the Palace.

All three were respected personalities and good Romanians, devoted to their country. They were part of a Pleiad which meant a lot for Romania, especially after the Great Union. Due to them and their entire generation, Romania has kept values that can be useful nowadays in the process of durable construction, which I hope it will follow.

You are the only chief of state alive from the Second World War. Then, in Your Majesty's long exile you had the possibility to meet remarkable political and military personalities, prime rank actors of the great world conflagration. Which of these personalities have impressed you particularly?

I can name some of those who impressed me through everything they did in difficult moments for their nations and for humanity:

General George Patton, commander of the VIIth and IIIrd American Army. He served in the

American Army between 1909 and 1945. Had many victories and received numerous medals and distinctions in his battles during the Second World War. He was a severe officer, with remarkable courage and great sense of duty. He particularly excelled when passing Luxemburg towards Germany, during the German offensive.

General Omar Nelson Bradley, commander of the Ist Army of the US in the Operation „Overlord”, was also commander of the IInd Corps of the VIIth Army in Northern Africa and Sicily, during the Second World War. He served the Army of his country between 1915 and 1953. Was the last survivor of the five best officers of the US Army and the first officer appointed in the position of „Chairman of the Joint Chiefs of Staff”.

French General Philippe de Hauteclocque, known as Marshall Leclerc in the Second World War, was the commander of the IInd Armored-Tanks Division. He was the one who first entered Paris, on August 23rd 1944, to announce the victory. The Americans came after.

The personality of Winston Churchill, prime minister of the Great Britain between 1940 and 1945, and later between 1951- 1955 has always impressed me. But, only as a politician and due to what he did for his country.

Despite the fact that he abandoned us in 1945, Churchill was the first to warn about the soviet expansion and the first to discuss the eventual freedom of the occupied countries in Europe. For the Romanians, Churchill remains a controversial personality, but there is no doubt that he was a great leader; today's free Europe, which we have recently joined, exists due to his contributions as well.

**Interview by Major General (Ret)
Ph.D. MIHAIL E. IONESCU**

- 23 august 1944 și principalii săi actori

GHEORGHE MIHAIL – UN BRAV GENERAL AL ARMATEI ROMÂNIEI

colonel dr. VASILE POPA

Generalul Gheorghe Mihail este o figură emblematică a armatei române, de care trebuie să ne amintim cu respect și pioșenie, din foarte multe considerente, între care cele de ordin profesional sunt primordiale. Cariera militară de excepție ne îndreptățește să-l situăm între marii comandanți români, care au lăsat generațiilor ce i-au urmat modele asupra a ceea ce înseamnă harul militar, pasiunea și devotamentul pentru cariera armelor, demnitatea și onoarea în situații în care compromisul nu trebuie să-și aibă loc, indiferent de orice argumentație conjuncturală.

Fiu de ofițer – tatăl său a fost colonel în arma geniu – s-a simțit atras de viața militară și, după absolvirea liceului, a devenit elev al Școlii Militare de Ofițeri Activi de Infanterie și Cavalerie (1 septembrie 1905-1 iulie 1907). La vremea respectivă, sistemul militar românesc era puternic amprentat de modelele german și austro-ungar, România fiind membră a Alianței Puterilor Centrale din 1883. Disciplina exemplară, fermitatea, rigoarea, seriozitatea, calități înnăscute ale tânărului Mihail, s-au consolidat pe parcursul școlii, iar proaspătul sublocotenent, repartizat în Batalionul 6 vânători, avea să-și convingă foarte curând superiorii asupra disponibilităților sale de comandă. Între anii 1911-1913, a urmat un stagiu de pregătire

la Regimentul de infanterie I-nr. 7 austriac din garnizoana Gratz.

Caracterizarea făcută la sfârșitul specializării de către generalul Bellmond, șeful biroului prezidial, pe care o reproducem parțial dintr-un document de arhivă, este elocventă. „Locotenentul Mihail este un ofițer foarte capabil și dispune de cunoștințe militare profunde și universale; s-a acomodat uimitor de repede împrejurărilor, care îi erau străine [...], a învățat regulamentele noastre, cât și prescripțiunile referitoare la instrucție. Judecata sa clară în ches-

tiuni de instrucție i-a înlesnit aplicarea tactică a acestor prescripțiuni. Locotenentul Mihail a învățat limba germană în vorbire și scris foarte bine [...]. Dânsul îndreptățește la cele mai frumoase speranțe”.

La întoarcerea din Austro-Ungaria, a fost numit la comanda unei companii din Regimentul 74 rezervă, care a fost mobilizat pentru campania de la sud de Dunăre, în cel de-al Doilea Război Balcanic.

Impresia pe care o făcea comandantului de regiment – colonelul Dragalina – era deosebită, foaia calificativă pe anul 1913-1914 fiind plină de aprecieri pozitive. „A instruit prea bine – observa comandantul regimentului – unitatea sa, din toate punctele de vedere: fizic, moral, educativ și profesional, punând-o repede în măsură să intre la acțiune directă.

■ 27 februarie 1939, la aniversarea Constituției
(de la stânga la dreapta, generalii Gheorghe Mihail și Gheorghe Argeșanu
și prim-ministrul Armand Călinescu)

Educația militară a acestui ofițer este desăvârșită. Este pătruns de spiritul militar. Devotat, demn și moral. Conduită exemplară. Locotenentul Mihail a făcut stagiul în armata austriacă și se vede că nu a stat fără profit [...]. În regiment, locotenentul Mihail este un ofițer de elită și merită să înainteze la excepțional”.

După doi ani de neutralitate, la 14/27 august 1916, România a semnat Tratatul militar și Convenția politică cu Antanta. Sosise momentul ca armata română să intre în focul luptelor pentru o cauză legitimă, națională. Căpitanul Gheorghe Mihail comanda atunci compania a doua din Regimentul 34 infanterie Constanța, care a primit ordin să se deplaseze în Dobrogea.

Dezastrul de la Turtucaia este bine știut; unitățile din dispozitiv, între care și Regimentul 34, au fost, practic, spulberate. Spre norocul său, căpitanul Mihail, împreună cu compania sa, au fost reținuți la Scroviștea pentru a asigura protecția suveranului. De această dată se poate spune că a avut o mare șansă, poate șansa vieții sale.

Rămășițele unităților din Dobrogea au fost retrase pentru refacere în Constanța, după care au primit o nouă misiune în Munții Buzăului, unde căpitanul Mihail a fost rănit și propus pentru prima dată la decorare. Următoarea mutare a fost în zona Vasluiului, unde s-a continuat acțiunea de refacere.

În noaptea de 24 iulie 1917, când Divizia 5 infanterie era puternic atacată în zona podului Cosmești, Regimentul 34 infanterie a fost chemat în ajutor și numai datorită dărzenei batalionului comandat de maiorul Mihail, poziția a putut fi menținută.

Mărășeștii i-au adus generalului cea mai înaltă distincție militară, Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a (Î.D. 914/18.08.1917). Pe lângă aceasta, pentru faptele sale de arme, la 31 august 1917, prin raportul nr. 213, comandantul regimentului propunea avansarea subordonatului său la gradul de locotenent-colonel, fiind totodată convins că pe viitor va face o figură distinsă în capul (la conducerea – n.a.) unui regiment. Pe respectivul raport, generalul Grigorescu, comandantul Armatei I române consemna: „Mențin propunerea de înaintare în condițiunile al. 2, lit. C (la excepțional – n.a.); cunosc faptele pe care se întemeiază propunerea șefilor săi ierarhici. Va fi un prea bun comandant de regiment”.

Cu examenul de admitere luat încă din 1914 și cu doi ani de campanie în „triumghiul de foc” din Poarta Focșanilor, în ianuarie 1919 începea studiul la Școala Superioară de Război, pe care o va absolvi în iulie 1920, după ce, între timp, participase cu Divizia 6 infanterie la campania din Ungaria.

Impresiile și caracterizările făcute de comandanții săi și de conducerea școlii sunt pline de elogii. În foaia calificativă a ultimului an de studiu este consemnat: „Ofițer eminent, a terminat cu succes școala, primul din 37, cu media 7,53 și mențiunea «prea bine». Ordonat, spirit analitic, concepție justă, simțul tactic și ochiul câmpului foarte bun”.

După absolvirea celei mai înalte instituții de învățământ militar (1920) a fost repartizat la Comandamentul Corpului 5 armată, comandat de generalul Pătrașcu, unde a primit responsabilități în cadrul Biroului de informații și operații.

Impresionează și aici pe comandanții și pe ofițerii din cadrul Școlii speciale de infanterie prin cunoștințe vaste, metodă, tact și seriozitate. Șeful de stat major al Corpului, deseori înlocuit în exercitarea funcției de către locotenent-colonelul Gheorghe Mihail, îl aprecia ca fiind „bine pregătit, muncitor”, fiind convins că poate conduce în foarte bune condiții serviciul ca șef de stat major la o divizie.

După un scurt periplu în Basarabia, ca șef de stat major al Diviziei 10 infanterie, în decembrie 1922 era numit la comanda Batalionului 1 vânători de munte, comandant al Corpului vânători de munte fiind prințul Carol (viitorul rege Carol al II-lea al României). Pentru anul 1922, caracterizarea făcută de șeful său direct, generalul Rasoviceanu, evidențiază calitățile excepționale ale ofițerului Gheorghe Mihail: „E un om de o destoinicie militară rară. E un războinic de rasă. În orice situație va fi pus, va da dovezi că este un ofițer de o adevărată valoare militară”. Predicția sa, cum am zice astăzi, s-a îndeplinit în totalitate. Șef de stat major al Diviziei 1 vânători de munte și comandant al Grupului 2 vânători de munte începând cu 1929, colonelul (din 1927) Mihail s-a dovedit același energic comandant, bun organizator, model pentru ofițerii colaboratori și subordonați.

Odată cu parcurgerea stagiilor de comandă, până la nivel de brigadă inclusiv, se poate considera că etapa formării sale profesionale era parcursă, iar setul de valori militare și morale acumulate constituiau un fundament solid pentru îndeplinirea unor responsabilități specifice eșaloanelor de analiză și decizie militară.

În 11 octombrie 1936 a fost numit șef de stat major la Inspectoratul General al Armatei, funcție pe care o va îndeplini până la 1 noiembrie 1937, când va fi desemnat șef al Casei Militare Regale a regelui Carol al II-lea. Aceasta a fost – cum însuși își reamintește – cea mai simplă funcție pe care o îndeplinise până atunci, care i-a oferit însă mari posibilități de a cunoaște viața politică, prin miniștri secretari de stat și alte personalități importante care erau chemați de rege sau care participau la ședințele Consiliului Superior al Oștirii.

În anul 1939, pacea Europei începea să se tulbure, unde de șoc producând mutații și în viața politică a țării. Exista convingerea că România și armata ei nu vor rămâne în afara evenimentelor, iar remanierea guvernului patriarhului Miron Cristea a impus o nouă soluție și la Apărare, funcția de ministru fiind exercitată ad-interim de prim-ministrul Armand Călinescu, iar cea de subsecretar de stat de generalul Gheorghe Mihail.

▪ 26 octombrie 1937. Pe platoul de la Piatra Arsă, la solemnitatea de înălțare în grad a Marelui Voievod Mihai (al treilea din stânga, generalul Gheorghe Mihail)

Deși fusese propus de regele Carol al II-lea pentru demnitatea de ministru al Apărării, generalul Mihail a refuzat. Analiza sa realistă asupra nevoilor armatei române, corelată cu posibilitățile sale de a le rezolva politic l-au determinat să nu accepte înalta demnitate de ministru. Mihail nu s-a gândit la competențe, ci la legăturile de ordin politic care te ajutau sau nu să rezolvi problemele ministerului pe care-l conduceai. Schimbările survenite în urma asasinării prim-ministrului au făcut ca generalul Mihail să rămână în afara schemei guvernului, premierul Gh. Tătăărăscu preferându-l la Ministerul de Război pe generalul Ilcuș. În fișa personală, generalul apare chiar demisionat din armată în data de 24 noiembrie 1939, dar, în realitate, demisia se referea la funcția guvernamentală.

Chemat de Carol, generalul Mihail (acum disponibil, cum este consemnat în memorii) va fi numit la comanda Corpului 2 armată (Dobrogea), începând cu 6 decembrie 1939.

„Toți și-au pierdut capul” sub presiunea notelor ultimative sovietice din 26 și 28 iunie – își amintește generalul Mihail –, iar retragerea armatei din Basarabia, la vest de Prut, s-a făcut cu însemnate pierderi și într-o mare dezordine.

Situația impunea o soluție politico-diplomatică, văzută de regele Carol al II-lea în formula: guvern progerman cu Ion Gîrtoiu prim-ministru, vicepreședinte al guvernului pe generalul Gheorghe Mihail, neutru din punct de vedere politic; ministru de Război, generalul Constantin Niculescu și ministru la Interne, generalul David Popescu.

Pentru retragerea defectuoasă din Basarabia, vinovatul principal a fost găsit generalul Florea Țenescu, șeful Marelui Stat Major. Este motivul pentru care acesta va fi desărcinat, în locul său fiind numit, la 23 august 1940, generalul Gheorghe Mihail. Era o încununare a muncii acestui militar de excepție și o recunoaștere a capacităților sale organizatorice, consemnate ca atare în toate notele calitative de până atunci.

Din păcate, cedarea Basarabiei nu a fost un act singular. Încercările de a rezolva pe calea tratativelor cerințele ungarilor în privința Transilvaniei și ale bulgarilor față de Cadrilater au eșuat și, doar la o săptămână, a urmat „arbitrajul” germano-italian de la Viena, prin care era rupt din trupul țării nord-vestul Transilvaniei în suprafața de 43 492 kmp cu 2 667 000 locuitori.

România Mare supraviețuise doar 22 de ani.

Acceptarea „arbitrajului” a fost o soluție rațională, în concepția șefului Marelui Stat Major al Armatei, ținând seama de starea armatei și de conjunctura internațională total nefavorabilă României.

Evacuarea armatei, a populației și materialelor din zona „cedată” a Transilvaniei s-a făcut după un plan riguros, conceput de Marele Stat Major, în deplină ordine și fără pierderi.

În plan politic intern, evoluția evenimentelor era foarte dinamică, culminând cu preluarea conducerii statului de către generalul Ion Antonescu, care își va constitui o nouă echipă de conducere, din care multe personaje importante, considerate procarliste, vor fi eliminate.

A fost și cazul generalului Gheorghe Mihail, căruia i s-a prezentat, în dimineața de 6 septembrie 1940, la ora 06.00, ordinul de revocare din funcția de șef al Marelui Stat Major. Data este exactă, fiind confirmată de fiul generalului, domnul inginer Alexandru Mihail, rezident în Franța, care l-a întâmpinat pe curierul generalului Antonescu.

Începea o etapă dificilă în viața generalului Mihail, silit să-și stabilească domiciliul obligatoriu în vila proprie de la Sinaia.

Criteriile de ordin politic ca și unele chestiuni de orgoliu învinseseră, și de această dată, pe cele de ordin profesional și asta într-un moment în care societatea și armata română trebuiau să facă față unui context internațional deosebit de potrivit intereselor naționale.

La 23 noiembrie 1940, generalul Ion Antonescu semna aderarea României la Pactul Tripartit, alăturându-se astfel coaliției din care mai făceau parte Germania, Italia și Japonia, iar la 22 iunie 1941 ordona armatei române trecerea Prutului. Va urma campania din Est pe deplin legitimă până la Nistru pentru poporul român, cu o evoluție favorabilă până la sfârșitul anului 1942 și mari speranțe că și Transilvania de nord-est va reveni la patria mamă.

După Stalingrad, însă, cursul evenimentelor a cunoscut o întorsătură dramatică, contraofensiva sovietică nemaiputând fi practic stăvilită până la căderea Berlinului. În primăvara anului 1944, Armata Roșie pătrunsese deja în partea de nord-est a României, ocupând o mare parte a Basarabiei și nordul Bucovinei. După o perioadă de stabilizare, linia de apărare a fost străpunsă la Vest de Iași și Sud de Chișinău, în 20 august, Fronturile 2 și 3 ucrainene avansând spre linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Brăila. Întrucât exista riscul ca România

să se transforme într-un infernal câmp de bătălie, unde s-ar fi confruntat aproximativ trei milioane de combatanți sovietici, români și germani, regele Mihai I, în acord cu reprezentanții Blocului Național Democrat și beneficiind de un curent în continuă creștere în favoarea denunțării „alianței” cu Germania și trecerii României de partea Națiunilor Unite, a ordonat arestarea mareșalului Antonescu în după-amiaza zilei de 23 august 1944.

Momentul are semnificații deosebite pentru generalul Gheorghe Mihail întrucât, în aceeași zi, regele Mihai I l-a numit șef al Marelui Stat Major și comandant șef al armatei (ordinul de serviciu nr.1/23 august 1944), cu însărcinarea de a conduce, în locul său, operațiile tuturor forțelor de uscat, aero și maritime ale țării, până la stabilirea raporturilor de comandament în cooperarea viitoare cu trupele Națiunilor Unite.

Pentru a doua oară, la interval de nici patru ani, șef al celui mai înalt for de decizie militară, începând cu 23 august, generalul Mihail a fost pus în fața unor probleme de mare dificultate, cu conotații deopotrivă militare și politice, generate de decizia de ieșire a României din Axă și alăturarea la Națiunile Unite.

Directiva operativă nr. 1 semnată de generalul Gheorghe Mihail, emisă în seara zilei de 23 august 1944, stabilea măsurile organizatorice și cadrul general în care urma să acționeze armata română, în primul rând pentru eliberarea Capitalei și apoi pentru crearea condițiilor eliberării teritoriului vremelnice ocupat.

Atât cât armata română a luptat sub comandament propriu, cu generalul Mihail la șefia Marelui Stat Major, lucrurile au mers foarte bine în planul acțiunilor militare.

Orașul București, de exemplu, a fost eliberat, exclusiv de trupele române și asta datorită acțiunii ferme a generalului Mihail, care și-a asumat răspunderea, de unul singur, în condițiile în care primise ordinul prim-ministrului de a evacua capitala, așa cum procedase întregul cabinet la 24 august 1944.

Colaborarea cu comandamentele sovietice avea să se deterioreze însă destul de repede ca urmare a abuzurilor și a intențiilor acestora de a subordona în totalitate armata română, chiar pe teritoriul național. Considerând ingerințele sovietice inadmisibile, generalul Mihail și-a prezentat demisia, verbal, pe data de 5 septembrie, când flota română a fost dezarmată și preluată de sovietici. A urmat o a doua demisie, la 7 septembrie, adresată

în scris, premierului Constantin Sănătescu. La insistențele acestuia și ale celorlalți membri ai guvernului, demisia a fost retrasă.

Cu ocazia discutării, la București, începând cu 22 septembrie 1944, a modului în care urmau să fie îndeplinite condițiile Convenției de armistițiu, generalul Gheorghe Mihail a avut o poziție demnă și fermă față de propunerile delegației sovietice. El a cerut mareșalului Malinovski să pună la dispoziția României efectivele, armamentul și unitățile armatei proprii, reținute și dezarmate după 23 august, ca și unitățile române care luptau sub comandament sovietic. Refuzul acestor cerințe, ca și al altor condiții prevăzute în Convenția de armistițiu, a determinat o nouă cerere de demisie, a treia, a generalului Mihail, depusă pe 12 octombrie, a doua zi după eliberarea Clujului de către trupele române, de această dată acceptată. Protocolul din 26 octombrie 1944 purta semnătura noului șef al Marelui Stat Major, generalul Nicolae Rădescu, și nu era rezultatul unor negocieri între aliați, ci al impunerii brutale a condițiilor de către Comisia Aliată (sovietică) de Control. Demnitatea și onoarea militarului Gheorghe Mihail, în spiritul cărora se formase o viață întreagă, l-au împiedicat să continue „colaborarea” (în fapt, subordonarea față de – n.a.) cu Înjaltul Comandament sovietic. În opinia generalului, peste abuzurile sovietice nu se putea trece cu vederea și demisia sa de onoare a însemnat practic un refuz categoric adresat amestecului sovietic în problemele militare ale României.

Numit inspector general al infanteriei până în 31 mai 1945 și apoi inspector general de armată, generalul Gheorghe Mihail a fost martorul unui nou proces nefast, străin armatei și convingerilor sale: politizarea organismului militar, față de care s-a dovedit la fel de intransigent.

O viață întreagă, generalul rămăsese în afara oricărei orientări politice și, în opinia sa, armata, mai mult decât oricare instituție a statului, trebuia ferită de orice influență politică. Pentru aceasta a fost trecut în cadrul disponibil la 9 august 1946 și, exact peste un an, în rezervă.

La scurt timp după înlăturarea regelui Mihai I și proclamarea republicii, generalul Mihail a fost arestat la Sinaia, în 20 ianuarie 1948, și adus la București pentru cercetări.

Cum generalul nu participase în niciun fel la campania împotriva Rusiei sovietice (fusesse trecut în rezervă de Ion Antonescu în 7 septembrie 1940), dar se opusese în dese rânduri și în modul cel mai

ferm mareșalului Malinovski, încercând astfel să păstreze și să exercite comandamentul armatei române, chiar după Convenția de armistițiu, motivele pentru care urma să fie închis trebuiau inventate. I s-a imputat conținutul manuscriselor găsite la domiciliu, considerate injurioase la adresa U.R.S.S. și a regimului din România de după 23 august 1944.

După anchetă, fără judecată, în 6 martie 1948, exact la trei ani de la instaurarea guvernului Groza, a fost închis la Pitești, de unde a fost transferat la Ocnele Mari și Sighet. În 1954 i s-a intentat proces (alături de Ion Gîrțu și Radu Budișteanu), fiind acuzat că în timpul „regimului burghezo-moșieresc” a desfășurat activitate intensă contra clasei muncitoare. Asemenea faptă era asimilată, prin articolul 193/1, nou introdus în Codul penal, drept „crimă” și sancționată cu închisoare pe viață.

Cercetările au fost încheiate în ianuarie 1956, anchetatorul concluzionând că generalul Mihail „a susținut politica regimurilor burghezo-moșierești de oprimare a Partidului Comunist Român și a luptat împotriva mișcării muncitorești revoluționare”. Un alt cap de acuzare s-a datorat considerentului că a fost „om de bază al reacțiunii române”, devotat regelui

Carol al II-lea și că a dat instrucțiuni comandanților de unități cum „să țină evidența și să ia măsuri de înăbușire a manifestărilor revoluționare din armată”.

La 23 ianuarie 1957, Tribunalul Regiunii a II-a militare l-a condamnat la 12 ani detenție riguroasă și confiscarea averii. Recursul a fost respins de Tribunalul Suprem dar, după atâtea și atâtea nedreptăți și abuzuri ale organelor judecătorești, generalul a avut șansa oferită de Decretul de amnistiere din 25 septembrie 1957, fiind eliberat de la Jilava la 10 octombrie 1957.

La 31 ianuarie 1982, cel care asigurase, în două rânduri, comanda supremă a Armatei României și îndeplinise importanta funcție de subsecretar de stat la Apărare se stingea din viață la București, niciodată împăcat cu gândul că faptele sale de arme în cele două războaie mondiale și întreaga sa activitate în slujba armatei și a poporului român ar fi îndreptățit pe cineva să-l condamne la ani grei de detenție.

O firavă reparație din partea administrației regimului comunist a venit, ce-i drept, târziu, în momentul despărțirii de cele lumești, generalul fiind înmormântat la Sinaia cu onoruri militare.

GHEORGHE MIHAIL – A BRAVE GENERAL OF THE ROMANIAN ARMY

His exceptional career places him amongst the great Romanian commanders due to his military talent, passion and devotion for the military, dignity and honour proven in special situations.

In the First World War, Major Gheorghe Mihail was decorated with the highest Romanian military distinction, the order “Mihai Viteazul” IIIrd class, for his military actions of Mărășești (Moldavia).

On October 11th, 1936, he was appointed chief of general staff of the General Army Inspectorate, and on November 1st, 1937 he was designated chief of the Military House of King Carol II. In 1939, he became Subsecretary of state within the Ministry of National Defence. On August 23rd, 1940, was appointed chief of General Staff, in recognition of his exquisite organizational capabilities. On September 6th, 1940, he was dismissed by General Ion Antonescu, who had become the state's leader. General Mihail was imposed compulsory residence at his villa in Sinaia.

After the overturn of dictatorial regime, King Mihai I appointed him on August 23rd, 1944, chief of the General Staff and Army's commander. Bucharest was set free of German troupes exclusively by Romanian forces, due to firm action by General Mihail, despite he received the prime minister's order to evacuate the capital. He undertook organizational measures so that the Romanian Army could set free Northern Transylvania.

Collaboration with Soviet commandments would deteriorate soon, following their abuses and intentions of totally subordinating Romanian Army right on its national territory. General Mihail asked Marshall Malinovski to ensure Romania with personnel, equipment, and with the military units, restrained and disarmed after August 23rd, 1944, when Romania stopped the anti-Soviet war. Refusal met determined him to resign on October 12th, 1944. On August 9th, he passed to reserve.

Shortly after King's Mihai I overturn, General Mihai was arrested on January 20th, 1948. He was imprisoned without trial at Pitești, Ocnele Mari and Sighet. In 1957 was amnestied.

Died on January 31st, 1982, when communist regime trying weak reparation, General was buried at Sinaia with military honours.

- 23 august 1944 și principalii săi actori

Generalul AUREL ALDEA

prof. univ. dr. ALESDANDRU DUȚU

Generalul Aurel Aldea s-a născut la 28 martie 1887, în orașul Slatina. A absolvit Școala militară de ofițeri și geniu.

Chiar dacă nu a deținut funcții deosebite în ierarhia militară în perioada în care a fost cadru activ¹, generalul Aurel Aldea² a făcut parte din elita armatei române, perfecționându-și cunoștințele în Germania (1907-1912)³, călătorind apoi în Franța și Anglia unde a primit „lecții de democrație și civilizație”.

Deși era agreat de conducerile multor partide politice ale vremii, nu s-a implicat în viața politică românească (fapt interzis militarilor, de legislația civilă și militară). A detestat însă „felul cum se face la noi în țară politică”, neavând relații deosebite nici cu șefii partidelor politice, cu excepția lui Constantin Titel-Petrescu (șeful Partidului Social-Democrat), pentru care avea „o simpatie deosebită, având idei politico-sociale foarte apropiate”. „Simpla dorință de a învinge cu orice preț – aprecia generalul Aurel Aldea – manifestată de partidele politice nu va aduce liniște. De 15 ani țara este frământată continuu de lupte sterile și orientări greșite; se vede unde au dus toate acestea. Guvernările noastre sunt responsabile de tensiunea prezentă și viitoare”⁴.

Și totuși, mai ales după pensionare, viața i-a oferit generalului câteva momente care l-au adus în prim-planul evenimentelor politice și militare.

Mai întâi, în 1940, după brutalul ultimatum sovietic (urmat de ocuparea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei) a fost numit șeful delegației române pentru reglementarea problemelor apărute în urma incalificabilei agresiuni, protestând față de înaintarea prea rapidă a trupelor sovietice spre Prut și obținând după tratative „destul de spinoase” prelungirea cu 24 de ore a termenului de evacuare, definirea generală a cadrului unei convenții pentru repatrierea familiilor militarilor, funcționarilor de stat și a românilor care voiau să se evacueze, precum și condițiile în care soldații originari din cele două provincii românești ocupate de sovietici puteau să revină la est de Prut. Concomitent a mai protestat vehement față de dezarmarea de către trupele sovietice a militarilor români izolați, a cerut să se permită evacuarea depozitelor române aflate la est de Prut, precum și a arhivelor instituțiilor de stat și a altor valori.

Apoi, în aprilie 1941, i s-a încredințat misiunea de a cerceta activitatea foștilor miniștri legionari, elaborând un material de 320 de pagini prin care a

argumentat trimiterea în judecată a celor vinovați. Nu s-a sfiit să releve și greșelile generalului Ion Antonescu, printr-un raport înaintat personal și confidențial. Referindu-se la acest lucru, preciza următoarele câțiva ani mai târziu: „*I-am arătat generalului Antonescu că, în primul rând, el este vinovat de rebeliunea legionară din cauza slăbiciunii cu care i-a condus. N-a controlat completarea cadrelor. N-a urmărit înarmarea lor. N-a pedepsit crimele lor... N-a controlat activitatea miniștrilor legionari. N-a înfrânt abuzurile*”. Așa cum proceda de obicei cu cei care aveau alte păreri decât ale lui (și i le spuneau), generalul Ion Antonescu l-a pensionat pe generalul Aurel Aldea, fapt care a sporit aversiunea acestuia față de viitorul mareșal.

Din 1942, a început să discute cu generalii Mihail Racoviță și Constantin Niculescu despre „*situația de pe front și despre perspectivele campaniei contra Sovietelor și viitorul țării noastre*”, concepând – după propriile afirmații – și un plan pentru „*răsturnarea regimului Antonescu și alipirea la Națiunile Unite*”, chiar dacă realizarea acestuia nu o vedea „*apropiată*”. Ulterior, a discutat situația „*din punct de vedere politic*” și cu Constantin Vișoianu și s-a pus la curent „*cu ce crede domnul Maniu și Palatul*”. La scurt timp, Mocioni-Stârcea l-a informat „*din partea Majestății Sale că este de acord cu o mișcare care să se producă în țară, armata fiind departe de frontieră, pentru ca Majestatea Sa să arbitreze și să schimbe guvernul*”. După mai multe întâlniri avute cu alte personalități militare și politice, s-a convenit că acțiunea „*încă nu e coaptă și că trebuie amânată*”. La aceeași concluzie s-a ajuns și în primăvara anului 1943 (inclusiv de către generalul Gheorghe Mihail).

În august 1943, după înlăturarea de la puterea a lui Benito Mussolini, generalii Mihail Racoviță și Gheorghe Potopescu i-au propus să facă pe „*Badoglio al României*”, asigurându-l că generalii comandanți de mari unități urmau „*prin demisii colective să oblige pe Antonescu să înceteze războiul*”. Realist, generalul Aldea a decis „*iarăși amânare*”.

Retras la țară după declanșarea bombardamentelor anglo-americane asupra Capitalei (aprilie 1944), nu a fost la curent cu desfășurarea preliminarilor de armistițiu cu Națiunile Unite inițiate de „*opoziție*” și cu constituirea Blocului Național

Democrat (iunie 1944). La sfârșitul lunii iulie, însă, colonelul Emilian Ionescu, aghiotantul regelui Mihai I, l-a vizitat la Drăgănești-Olt spunându-i: „*Domnule general, veniți la București fiindcă lucrurile s-au încurcat de tot. S-a constituit un bloc politic în care șefii partidelor nu se înțeleg. Domnul general Sănătescu este plictisit. Toată nădejdea este în dumneavoastră*”.

Revenit în București, a stabilit contacte cu unii generali și ofițeri superiori cu funcții de răspundere în garnizoană (Iosif Teodorescu, Dumitru Dămăceanu, Gheorghe Zamfirescu ș.a.), cu Grigore Niculescu-Buzești ș.a. și s-a oferit să ia legătura cu sovieticii, trecând frontul prin dispozitivul Armatei 4, comandată de generalul Mihail Racoviță.

Dificultățile apărute în pregătirea acestei misiuni și declanșarea operației „*Iași-Chișinău*”, la 20 august 1944, au dus la eșuarea acestor planuri, trecându-se la pregătirea nemijlocită a loviturii de stat în vederea înlăturării de la putere a lui Ion Antonescu. Aurel Aldea s-a numărat printre participanții la consfătuirea de la Palatul Regal din seara zilei de 22 august 1944, în cadrul căreia, după propria apreciere, nu s-au precizat „*prea multe lucruri*”.

De aceea, a doua zi, a fost surprins și intrigat de faptul că generalul Nicolae Rădescu l-a informat (cu câteva ore înainte de prânz) că regele Mihai I urma să-i încredințeze mandatul de a forma un nou guvern. Suveranul i-a propus lui Aldea să accepte Ministerul de Interne sau pe cel al Agriculturii. A urmat vizita la Palatul Regal, informarea generalului Constantin Sănătescu despre discuția cu Nicolae Rădescu⁵ (și a regelui Mihai I de către Sănătescu) și invitația de a rămâne la Palat, unde a participat la analiza făcută de Rege și de colaboratorii apropiați a situației politice și militare. În cadrul acesteia, generalul Aurel Aldea s-a numărat (alături de Grigore Niculescu-Buzești și Mocioni-Stârcea ș.a.) printre cei mai aprigi susținători ai arestării mareșalului. Retrăind acele momente de speranță și incertitudine, avea să consemneze: „*Cine nu riscă nu câștigă. Îmi iau curaj și vorbesc Majestății Sale. Insist pentru arestare*”. După arestarea mareșalului, l-a pus la punct pe generalul Constantin Sănătescu, care a avut un moment de ezitare, adresându-i-se astfel: „*Bine Sănătescule, ce nu-ți dai socoteala. Aici este vorba de tine și de mine sau de Rege și Țară. Suntem obligați să*

mergem până la sfârșit pentru a face să reușească lovitură".

Chiar dacă generalul Aldea și-a exagerat cumva rolul pe care l-a avut în acele momente istorice, relatările lui reprezintă o sursă de luat în seamă în analiza împrejurărilor în care a fost arestat Ion Antonescu, a relevării rolului diferitelor persoane implicate. Încercând, peste câțiva ani, să pună la punct pe cei care își arogau merite care nu li se cuveneau în trecerea României de partea Națiunilor Unite, el conchidea: „Așa s-a înfăptuit lovitură de stat de la 23 august 1944: un Rege hotărât, câțiva oameni de curaj și o armată devotată. Restul oamenilor care astăzi își arogă merit n-au contat. Acesta este adevărul”. Referindu-se la mobilurile acțiunii sale, el preciza peste doi ani: „N-am urmărit măriri, ascensiuni politice sau recompense naționale, ci numai binele Patriei și al Coroanei. Dovada este că astăzi, în iunie 1946, nu posed o decorație, fotografii sau autograf din partea regelui Mihai pentru acțiunea de la 23 august 1944. Ca situație politică sunt aruncat la coș, iar regimul de la 6 martie 1945 a găsit cale să mă scoată definitiv din cadrele armatei”.

Și, totuși, la solicitarea regelui Mihai I (în urma refuzului generalului Negulescu), a acceptat postul de ministru de Interne, cu toate că aprecia că Blocul Național Democratic și guvernul de generali constituiau „o alcătuire subredă, cu mari fisuri, cu ideologii diferite, un fel de hidră cu patru capete, în care nemulțumirile, resentimentele și chiar ura erau evidente”. Încercând să nu se implice în activitatea partidelor, a urmărit să păstreze „liniștea, ordinea și autoritatea în stat”, în acest sens prezentând chiar în Consiliu de Miniștri un *Apel către Țară*.

Intrând în conflict cu comuniștii, numele a început să-i fie scris pe ziduri „*precedat de cuvintele când SUS când JOS*”. Ca urmare, la începutul lunii noiembrie 1944, nu a mai fost inclus în noul guvern, fiind înlocuit cu Nicolae Penescu și trecut apoi din nou în rezervă, în martie 1945, după constituirea guvernului dr. Petru Groza.

Nu a avut prea mult parte de o viață liniștită deoarece, în august 1945, când regele Mihai I a încercat să demită guvernul dr. Petru Groza, a apreciat că persoana suveranului nu era în siguranță și a luat în calcul declanșarea „unei

mișcări de rezistență în București”. „Din nețărmită dragoste pentru Rege și Țară – preciza el într-un Memoriu întocmit la 10 iunie 1946 – *m-am hotărât să mișc tot ce este regalist și poate sări în ajutorul Regelui în cazul când ar fi fost atacat. N-am dorit și nu doresc decât o Românie liberă și independentă, sub un regim cu adevărat democratic, în care libertățile garantate de legi să poată fi exercitate nestânjenit. Urăsc dictatura ori de unde ar veni: fie de sus în jos sau de jos în sus, fie ea individuală sau colectivă. De atâția ani, Țara este frământată de curente și lupte politice, favorizate de dictaturi. În interesul neamului nostru, starea aceasta trebuie să înceteze. Adevăratul popor este cuminte și cu un simț politic dezvoltat. Să fie lăsat în pace, ca să-și croiască singur soarta, fără lozinci și fără îndemnuri la ură și la luptă de clasă. Orice împiedicare a poporului de a-și exercita în toată libertatea voința constituie un atentat la viața lui*”.

Primit de Rege în septembrie 1945, i s-a cerut să-l informeze despre „*tot ce se petrece în oraș*”. Îngrijorat în continuare de soarta suveranului, a luat legătura cu reprezentanți ai organizației „Haiducii lui Avram Iancu”, interesându-se de „*posibilitatea găsirii unui adăpost pentru Majestatea Sa în cazul când situația internă ar cere aceasta*”. Ca urmare, în februarie 1946 l-a informat pe Rege că, în caz de necesitate, acesta putea fi adăpostit „*în nordul Transilvaniei*”⁶. În același scop a discutat cu Ionel Pop (recomandat de Iuliu Maniu), pentru asigurarea unui adăpost mai apropiat de Sinaia, de Săvârșin sau în Munții Sebeșului, și chiar cu regele Mihai (în sâmbăta Floriilor, între patru ochi), acesta arătându-se îngrijorat de „*eventualitatea apropiată a unui conflict între Aliți*” și manifestându-și hotărârea „*de a păstra neutralitatea*”. Cu acel prilej, generalul Aldea a prezentat suveranului schița unui adăpost din „munții Ardealului” și i-a făcut cunoscute unele date privind „*planul rezistenței în munți*”. Arestarea sa, la 27 mai 1946⁷, a făcut ca toate acțiunile preconizate să nu fie finalizate.

Deși era rezistent, în închisoarea Văcărești, starea sănătății sale s-a înrăutățit rapid (mai ales la Aiud, unde a fost mutat în aprilie 1947)⁸. Ca urmare, generalul Aurel Aldea (deținutul K 8283), cel care declara președintelui Curții Militare de

Casare și Justiție (18 noiembrie 1946) că „*între cămașa verde și steagul roșu și cel românesc am preferat tricolorul*” a încetat din viață la 17 octombrie 1949.

¹ A comandat Divizia 11 infanterie (1935-1938), Divizia 4 infanterie (1939-1940), Corpul 2 armată (1940-1941), Corpul 7 armată (1941). A fost pensionat în 1941, fiind reintegrat în cadrele active în 1944.

² General de brigadă în 1936, general de divizie în 1940, general de corp de armată (r) în 1944.

³ La Școala Militară din Hanovra și la Academia Militară tehnică de la Charlottenburg.

⁴ S-a interesat mai mult de situația tineretului, apreciind că acesta dispunea de o energie „*ca într-un cazan sub presiune*”, că direcția spre care urma să fie îndreptat nu trebuia să fie „*cea extremistă*”.

⁵ Generalul Constantin Sănătescu nu menționează nimic în jurnalul său despre informațiile primite de la Aurel Aldea.

⁶ Pentru pregătirea locației, Aurel Aldea a înmănat (martie 1946) delegaților organizației „Avram Iancu” suma de 500 000 de lei.

⁷ Inițial a fost condamnat la muncă silnică pe viață, apoi (23 iulie 1947) la temniță grea.

⁸ Condamnând regimul dur de detenție la care era supus, în care a pierdut numai în primele patru luni „prin inaniție și suferință 30 de kg”, generalul Aurel Aldea îl considera ca fiind „*sălbatic și criminal*”.

GENERAL AUREL ALDEA

General Aurel Aldea was part of the Romanian Army's elite. He improved his knowledge in Germany, traveling then to France and Great Britain.

In 1940, after the Soviet aggression resulting in Bessarabia and Northern Bucovina occupation, he was appointed as chief of Romanian delegation which negotiated with the Soviets the repatriation of military families, of clerks, and of the population willing to be evacuated.

He criticized errors of General Ion Antonescu regarding legionary activity and their rebellion, and, as consequence, the leader of the state pensioned him.

He sustained Romania's withdrawal from the war against Soviet Russia, overthrow of Antonescu regime and shift alongside United Nations. After Marshall's Antonescu overturn, on August 23rd, 1944, he took over the position of minister of Internal Affairs. Worried over the King's fate, he tried to defend him asking for protection from great democratic personalities at the time, such as Iuliu Maniu. On May 27th, 1946, he was arrested by communists, locked-up at Văcărești, and then at Aiud, where he died on October 17th, 1949.

■ România și Germania, de o parte și de alta a Cortinei de Fier

RELAȚII POLITICO-MILITARE ROMÂNNO-EST-GERMANE ÎN PERIOADA 1965-1975*

PETRE OTU

Pentru înțelegerea raporturilor dintre România și Republica Democrată Germană în perioada „Războiului Rece”, inclusiv a celor pe linie militară, trebuie să luăm în calcul situația lor geopolitică și geostrategică, domeniu în care există asemănări și deosebiri. Ambele state au făcut parte din sfera de influență pe care și-a constituit-o Uniunea Sovietică în primii ani postbelici, odată cu declanșarea confruntării bipolare. În ambele, Moscova a instituit, prin forță, modelul sovietic, care a fost în vigoare până la sfârșitul deceniului nouă, când regimurile comuniste din Europa s-au prăbușit. Ambele au făcut parte din același bloc politico-militar, Tratatul de la Varșovia, constituit în anul 1955.

Dar poziția lor geostrategică în alianță era diferită. R.D.G., stat artificial creat de sovietici din zona de ocupație ce le-a revenit la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, era situat în prima linie de luptă, de-a lungul faliei care despărțea cele două blocuri rivale, denumită de W. Churchill, „Cortină de Fier”. Prin urmare, statul est-german a avut pentru Uniunea Sovietică o importanță politică și militară deosebită, fapt ilustrat, între altele, și de menținerea aici a unui impresionant dispozitiv militar. De asemenea, controlul exercitat de Moscova a fost foarte strâns, astfel că marja de manevră a Berlinului a fost, în această perioadă, foarte limitată. Nu este lipsit de interes nici sprijinul consistent pe care Uniunea Sovietică l-a acordat R.D.G., aceasta fiind considerată o adevărată

„vitrină a socialismului”. Succesele repurtate de acest stat trebuiau să arate tocmai superioritatea orânduirii socialiste.

În cadrul Tratatului de la Varșovia, România a fost o țară de linia a doua, sovieticii retrăgând de aici, în anul 1958, trupele care staționau de la sfârșitul celei de-a doua conflagrații mondiale. În același timp, regimul de la București, condus de Gheorghe Gheorghiu-Dej, a inițiat o politică de autonomie față de liderul alianței, care a fost teoretizată prin celebra „Declarație din aprilie 1964”. Ea s-a bazat, așa cum arată Dennis Deletant, unul dintre cei mai temeinici cunoscători ai acestei problematice, pe distincția făcută de liderii români între modelul sovietic de dezvoltare, pe care l-au păstrat intact, și Uniunea Sovietică, ca hegemon al blocului est-european¹.

Nu analizăm în acest cadru nici cauzele care au generat politica de autonomie a Bucureștiului în cadrul blocului est-european și nici amploarea și consecințele ei pe plan intern și internațional. Ea a făcut obiectul a numeroase lucrări, din care nu au lipsit controversele². Vom sublinia doar că atitudinea liderilor români de contestare, desigur în anumite limite, a hegemoniei sovietice și de colaborare cu țările occidentale a influențat relațiile politice și militare dintre România și R.D.G.

Pentru acest studiu ne-am oprit asupra perioadei 1965-1975, primul deceniu al regimului condus de Nicolae Ceaușescu, care preluase puterea după

* Comunicare prezentată la Seminarul româno-german desfășurat la București, în octombrie 2007.

■ **Walter Ulbricht critica România pentru refuzul ei de a accepta înființarea Comisiei de Politică Externă a Tratatului de la Varșovia**

moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (martie 1965). Noul lider de la București a continuat politica de independență, inițiată de antecesorul său și, printr-un proces de mistificare, s-a considerat chiar fondatorul acesteia. Printr-o serie de inițiative pe plan extern și unele măsuri de liberalizare limitată pe plan intern, Nicolae Ceaușescu a părut, în acești ani, un lider reformist cu mare vizibilitate externă. Dar, regimul politic din România a rămas de esență neostalinistă, fapt ce a permis edificarea, în perioada ulterioară, a „cultului Ceaușescu”, un amestec bizar de despotism și naționalism excesiv, care i-a exasperat pe români până la sfârșitul anului 1989³.

Ne vom referi în continuare la câteva episoade ale raporturilor bilaterale din această perioadă și anume: reorganizarea structurilor Tratatului de la Varșovia; stabilirea de relații diplomatice între România și R.F. Germania (31 ianuarie 1967) și semnarea tratatului de asistență mutuală între cele două țări.

Reorganizarea structurilor Tratatului de la Varșovia

Reorganizarea structurilor Pactului de la Varșovia a fost inițiată de sovietici în prima parte a

deceniului șapte, scopul urmărit fiind acela de a asigura un control mai eficient asupra aliaților mai mici și de a spori capacitatea alianței în disputa cu NATO sau cu Republica Populară Chineză, adversarul de dată recentă al Uniunii Sovietice. Crizele internaționale din această perioadă, dintre care sunt de amintit cele ale Berlinului (1961) și din Cuba (1962) au relevat, din perspectiva Moscovei, necesitatea sporirii capacității de reacție a țărilor din blocul est-european.

Sovieticii aveau în vedere elaborarea unor noi statute pentru Comitetul Politic Consultativ, pentru Forțele Armate Unite, pentru Consiliul Militar al Forțelor Armate Unite, precum și crearea unor noi structuri de conducere – Comisia de Politică Externă, ca organ auxiliar al Comitetului Politic Consultativ, Secretariatul Unit, Comitetul Miniștrilor Apărării, Comitetul Tehnic Militar etc. În „bătălia statutelor”, așa cum a fost denumită această lungă discuție, România a fost singura țară din Tratat care a avut o opoziție constantă propunerilor și proiectelor promovate de liderul alianței. Autoritățile de la București doreau ca toate aceste documente și structuri noi să nu reprezinte mijloace suplimentare, la îndemâna Moscovei, care să poată interveni în viața politică românească⁴.

Dezbaterile privitoare la aceste probleme au fost tensionate și i-au adus nu o dată statului român calificative de „disident” sau „rebel” în cadrul Tratatului de la Varșovia. Acest statut a contribuit la marginalizarea și la (auto)excluderea Bucureștilor din procesul decizional al alianței. Cazul intervenției în Cehoslovacia este ilustrativ, România nefiind invitată la pregătirile politice și militare din vara anului 1968. În aceste condiții, întrebarea lui Leonid Ilici Brejnev adresată lui Nicolae Ceaușescu, în timpul întâlnirii din mai 1970, dacă România mai dorește să facă sau nu parte din Tratatul de la Varșovia, era până la un punct îndreptățită⁵.

Această poziție a României în cadrul alianței a avut repercusiuni asupra relațiilor româno-est-germane, R.D.G. fiind un secundant relativ fidel al Moscovei. Câteodată, Uniunea Sovietică a folosit R.D.G. pentru a promova unele proiecte de reorganizare a alianței. Este și cazul Comisiei de Politică Externă, pentru a cărei înființare autoritățile din Berlinul de Est au făcut insistente demersuri⁶. Ele considerau că existența unui astfel de organism ar fi contribuit la susținerea fără rezerve, de către celelalte țări membre ale Tratatului de la Varșovia,

a poziției R.D.G. în problema relațiilor cu celălalt stat german – Republica Federală Germania.

La 13 ianuarie 1965, autoritățile est-germane au trimis o scrisoare țărilor partenere, prin care propuneau ca pe ordinea de zi a ședinței Comitetului Politic Consultativ, ce urma să se desfășoare peste o săptămână la Varșovia, să figureze și problema înființării Comisiei de Politică Externă a Tratatului. Membrii delegației române (Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ion Gheorghe Maurer, Corneliu Mănescu) au refuzat categoric să discute această chestiune, obiecția formală fiind lipsa mandatului din țară. Acest gest a atras, în timpul conferinței de la Varșovia (19-20 ianuarie 1965), reproșuri din partea lui W. Ulbricht, liderul est-german criticând România pentru refuzul ei de a accepta materializarea unui asemenea organism, convenit, de altfel, încă de la înființarea organizației. Ulbricht era nedumerit de poziția lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, care pe de o parte susținea sporirea consultărilor în interiorul alianței și în afara acesteia, iar pe de altă parte se opunea creării unui organism intern care să oblige pe miniștrii de Externe sau adjuncții acestora să se întâlnească în mod regulat. În discuție a intervenit prompt L. I. Brejnev, care a susținut propunerea liderilor est-germani, pe care o considera „utilă muncii noastre”⁷. În pofida presiunilor conjugate sovieto-est-germane, România va refuza timp de aproape un deceniu să accepte crearea unui organism care să coordoneze politica statelor membre ale Tratatului de la Varșovia.

Stabilirea relațiilor diplomatice între România și Republica Federală Germania

Stabilirea de relații diplomatice între România și R. F. Germania la 31 ianuarie 1967 a tensionat considerabil raporturile București-Berlin. Profund nemulțumite de acest gest, autoritățile est-germane au orchestrat o campanie de presă, prin care gestul românilor era considerat o trădare a unui aliat și o pactizare cu dușmanul⁸. Ea a culminat cu apariția în oficiosul „Neues Deutschland” a unui articol, preluat apoi și de alte ziare, în care politica externă a României era criticată foarte dur⁹. Acest fapt a creat multă nervozitate la București, Prezidiul Permanent, organism care înlocuise Biroul Politic, întrunindu-se în ședință la 3 februarie 1967. S-a hotărât ca Ministerul Afacerilor Externe să aducă la cunoștința ambasadorului est-german la București că acțiunea presei est-germane repre-

zintă „un act neprietenesc față de România și un amestec în treburile sale interne”¹⁰. În replică, s-a decis ca presa centrală din România să publice un articol de răspuns, în care să fie abordată pe larg semnificația gestului din 31 ianuarie 1967. Mai mult, Prezidiul Permanent amenința cu boicotarea consfătuirii miniștrilor de Externe ai țărilor membre ale Tratatului, programată să înceapă la 7 februarie 1967 la Berlin¹¹.

Această perspectivă nu era agreată de Moscova, astfel că liderii sovietici au intervenit la București, ceea ce a dus la realizarea unui compromis. Consfătuirea urma să se desfășoare la data prevăzută, dar să fie schimbat locul. În plus, liderii de la București au decis ca la reuniune să nu participe titularul Ministerului de Externe, Corneliu Mănescu, ci un adjunct, respectiv Mircea Malița. În memoriile acestuia, recent apărute, el arată că la Varșovia, unde a avut loc, în cele din urmă, consfătuirea, a trebuit să facă față unor critici dure din partea liderului polonez W. Gomulka, Varșovia fiind și ea iritată de gestul Bucureștiului. „Săpu-neala” aplicată românilor, prin interpuși, la reuniunea din capitala poloneză era apreciată de

■ **Erich Honecker a condus o delegație est-germană, care a efectuat o vizită oficială în România. La 12 mai 1972 s-a semnat astfel, la București, tratatul de asistență mutuală româno-est-germană**

același diplomat ca un avertisment pe care îl adresa Moscova aliaților mai mici pentru a nu urma exemplul României¹².

Tensiunile dintre România și R.D.G. au continuat, la 6 aprilie 1967, Ministerul Afacerilor Externe de la Berlin înaintând ambasadorului român un *aide-memoire* prin care cerea ca guvernul român să trimită o notă oficială guvernelor tuturor țărilor cu care întreținea relații care să conțină precizarea că stabilirea de raporturi cu R. F. Germania s-a făcut fără recunoașterea pretenției acesteia de unic reprezentant al poporului german. În plus, o asemenea poziție trebuia să fie exprimată și printr-o declarație a Marii Adunări Naționale. Autoritățile est-germane argumentau că un asemenea demers era cauzat de acțiunile guvernului vest-german, care ar fi trimis misiunilor sale din străinătate o notă prin care își aroga dreptul de unic reprezentant al poporului german¹³.

O lună mai târziu, respectiv la 10 mai 1967, L. I. Brejnev a trimis o scrisoare aliaților mai mici prin care propunea inițierea demersurilor pentru realizarea unui schimb de declarații cu R. F. Germania, privind renunțarea la folosirea forței în rezolvarea problemelor litigioase. Prezidiul Permanent, în ședința sa din 30 mai 1967, a fost de acord cu propunerea Moscovei, dar a adăugat amendamentul ca schimbul de declarații să fie făcut de fiecare țară în parte și nu de Uniunea Sovietică în numele aliaților. Cât privește cererea R. D. Germane, s-a hotărât ca România să nu-i dea curs, dar cu diferite ocazii să se sublinieze că stabilirea de relații diplomatice s-a făcut fără recunoașterea R. F. Germania ca unic reprezentant al poporului german.

În perioada imediat următoare, această problemă n-a mai fost reluată, viața internațională fiind dominată de conflictul arabo-israelian, cunoscut sub denumirea de „Războiul de șase zile”. După cum se cunoaște, România a adoptat o poziție aparte în cadrul Tratatului de la Varșovia, refuzând să considere Israelul drept agresor și să rupă relațiile cu acesta¹⁴. Relațiile bilaterale au rămas, în continuare, marcate de gestul României din 31 ianuarie 1967, o dovadă fiind și schimburile de delegații politice și militare care s-au desfășurat la un nivel modest. Abia în decembrie 1968, după consumarea crizei cehoslovace, Corneliu Mănescu, ministrul de Externe român, a efectuat o vizită în R.D.G.

Într-un document de sinteză, elaborat de Ministerul Afacerilor Externe al României,

referitor la relațiile cu țările membre ale Tratatului de la Varșovia în perioada 1 ianuarie 1968-15 martie 1969, R.D.G. figura pe ultimul loc în privința frecvenței contactelor bilaterale. Se menționa, totodată, că mijloacele de propagandă est-germane, precum și cele poloneze „au adoptat o poziție polemică, prezentând uneori tendențios atât principiile politicii noastre externe, cât și unele acțiuni întreprinse de România pe plan internațional¹⁵. Singura realizare a perioadei era începerea negocierilor pentru parafarea Tratatului de asistență mutuală dintre cele două țări.

Tratatul de asistență mutuală

După integrarea forțată a României în sfera de influență sovietică, s-a procedat la încheierea tratatelor de asistență mutuală cu țările care se aflau în aceeași postură. Asemenea documente au fost parafate cu Bulgaria (16 ianuarie 1948), Ungaria (24 ianuarie 1948), Uniunea Sovietică (2 februarie 1948), Cehoslovacia (18 iulie 1948), Polonia (26 ianuarie 1949). Ele au fost încheiate pe o perioadă de 20 de ani, reînnoirea lor urmând să aibă loc în anul 1968. Cu R.D.G. nu s-a încheiat un asemenea document, ci au fost semnate, cu prilejul vizitei la București a lui W. Ulbricht, din 20-22 octombrie 1951, atunci vicepreședinte al guvernului, o serie de aranjamente culturale și financiare.

Politica sa de autonomie și „criza cehoslovacă” nu au permis României să reînnoiască – cu o excepție – tratatele de asistență mutuală la termenele stabilite. Singurul document de acest gen a fost parafat cu Cehoslovacia în timpul vizitei unei delegații, conduse de Nicolae Ceaușescu (15-17 august 1968), cu puțin înainte de invazia trupelor Tratatului, care a curmat procesul reformator din această țară, cunoscut sub denumirea de „Primăvara de la Praga”. Acest fapt a alimentat speculațiile potrivit cărora cele două țări, secondate de Iugoslavia, doreau să reînființeze Mica Înțelegere, organizație regională defensivă ce a funcționat în perioada 1921-1939.

După consumarea „crizei cehoslovace”, România a purtat negocieri cu partenerii de alianță și a reînnoit tratatele de asistență mutuală cu aceștia în anii 1970-1972. Tratatul cu autoritățile est-germane au fost dificile, din cauza problemei Berlinului și a raporturilor dintre cele două state germane. O etapă importantă s-a consumat, la începutul lunii septembrie 1970, în capitala

▪ Membrii Tratatului de la Varșovia reuniți la București la cel mai înalt nivel (iulie 1966). În centru, Brejnev și Ceaușescu, la dreapta, Walter Ulbricht

României. Diplomații est-germani au dovedit mai multă flexibilitate, renunțând la unele prevederi, care, până atunci, blocaseră negocierile. Astfel, ei au fost de acord să se elimine sintagma „militarismul și revanșismul vest-german”, precum și orice referire la acordurile de la Potsdam. La rândul ei, delegația română a acceptat unele formulări propuse de est-germani, cum ar fi aceea a dreptului internațional ca bază a raporturilor dintre cele două state germane și a reușit să determine o nouă formulare a articolului 9, referitoare la statutul Berlinului. Acesta era considerat o unitate politică specială, fără a-i explicita apartenența. La 10 septembrie 1970, Prezidiul Permanent a aprobat înțelegerile la care s-a ajuns în privința tratatului de asistență mutuală¹⁶.

Relaxarea din relațiile bilaterale era vizibilă și în domeniul militar, schimbul de vizite bilaterale intensificându-se. Miniștrii Apărării din cele două țări, generalii Ion Ioniță și Heinz Hoffmann, în cursul anilor 1970-1971, s-au întâlnit, iar cooperarea s-a intensificat. De exemplu, în luna ianuarie 1971, la invitația ministrului Apărării est-german, generalul Heinz Hoffmann, o delegație militară română, compusă din specialiști ai Direcției Generale a înzestrării a efectuat o vizită în R.D.G., unde s-a semnat un acord privind colaborarea și cooperarea în producția de tehnică militară. De asemenea, se avea în vedere și crearea unei Comisii mixte româno-germane în domeniul producției de armament¹⁷.

În perioada 11-12 mai 1972, o delegație est-germană, în frunte cu Erich Honecker, noul lider comunist de la Berlin și Willy Stoph, președintele Consiliului de Miniștri, a efectuat o vizită oficială în România. La 12 mai, a fost semnat tratatul de

asistență mutuală, primul și singurul document de acest fel din istoria raporturilor româno-est-germane. Valabilitatea lui era de 20 de ani, cele două părți contractante luându-și angajamentul de a-și acorda ajutor reciproc, inclusiv militar, în cazul unui atac armat din partea unui alt stat sau grup de state. În tratat erau inserate și cele două prevederi care blocaseră mult timp negocierile – statutul Berlinului Occidental, ca unitate politică specială și necesitatea stabilirii de relații normale între cele două state germane pe baza dreptului internațional.

Prin semnarea tratatului de asistență mutuală, s-a încheiat un capitol important din raporturile româno-est-germane, cele două țări având o bază pentru intensificarea cooperării. Documentul negociat timp de aproape trei ani a fost finalizat într-o perioadă de schimbări importante în viața internațională, care au influențat pozitiv relațiile româno-est-germane. R. F. Germania, sub conducerea lui Willy Brandt, a trecut la o politică de destindere față de țările din Est (Ostpolitik), inclusiv față de celălalt stat german. La 3 septembrie 1971 s-a parafat acordul cvadripartit asupra Berlinului Occidental, el fiind semnat oficial pe 3 iunie 1972. Pe această bază, cele două state germane au negociat un tratat bilateral, semnat la 21 decembrie 1972. Era în curs de desfășurare, de asemenea, procesul Helsinki, care se va finaliza la 1 august 1975.

Atmosfera din Europa a devenit mai relaxată, iar politica de autonomie a Bucureștiului nu mai reprezenta o amenințare directă pentru autoritățile est-germane. Cu toate acestea, relațiile dintre R.D.G. și România au devenit deosebit de strânse doar odată cu declanșarea reformelor de către

Mihail Gorbaciov, la jumătatea deceniului nouă. Refuzul modernizării sistemelor, în fruntea cărora se aflau, i-a unit pe Nicolae Ceaușescu și Erich Honecker, care au creat o alianță conservatoare în Tratatul de la Varșovia, la care s-a raliat și Cehoslovacia. Valul restructurărilor profunde din anul 1989 i-a măturat, însă, rapid.

¹ Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, ediția a II-a revăzută, editor Romulus Rusan, în românește de Delia Răzdolescu, Fundația Academia Civică, București, 2006, p.153.

² Dintre volumele privind „disidența” României în cadrul blocului sovietic reținem: Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghe Gheorghiu-Dej 1948-1965*, București, 1998; Dennis Deletant, *Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și disidență în România anilor 1965-1989*, București, 1995; Alexandru Oșca, Vasile Popa, *România. O fereastră deschisă în Cortina de Fier*, Focșani, 1997; Mihai Retegan, *1968. Din primăvară până în toamnă*, București, 1998; Constantin Olteanu, *România – o voce distinctă în Tratatul de la Varșovia. Memorii 1980-1985*, București, 1999; Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a III-a revăzută și adăugită, București, 2003; Dennis Deletant, Mihail E. Ionescu *România and the Warsaw Pact 1955-1989. Selected Documents*, București, 2004; Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Iași, 2005 etc.

³ Anneli Ute Gabanyi, *Cultul lui Ceaușescu*, traducere de Iulian Vamanu, cuvânt înainte de Dan Berindei, prefață de J. F. Brown, Iași, 2003.

⁴ General colonel (r) dr. Constantin Olteanu, colonel (r) dr. Alesandru Duțu, general maior (r) Constantin Antip, *România și tratatul de la Varșovia. Istoric. Mărturie. Documente. Cronologie*, București, 2005,

p. 41-48; Corneliu Filip, *Tratatul de la Varșovia*, Târgoviște, București, 2006, p. 63-112.

⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Comitetul Central al Partidului Comunist Român. Cancelarie, dosar nr. 59/1970, p. 5-27 (În continuare, A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Cancelarie). A se vedea și Paul Niculescu-Mizil, *De la Comintern la comunismul național*, București, 2001, p. 530.

⁶ Petre Otu, *Dispute privind crearea Comisiei de Politică Externă a Tratatului de la Varșovia*, în „Revista de Istorie Militară”, nr. 5-6/2002, p. 43-47.

⁷ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. Secția Relații Externe, dosar nr. 5/1965, p.125.

⁸ A.N.I.C., fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dosar nr. 30/1967, p. 63-65, 153.

⁹ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, dosar nr.13/1967, f.4-6; Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dosar nr.30/1967, p. 63-65, 153.

¹⁰ Ibidem, f. 2.

¹¹ Ibidem, f. 3.

¹² Mircea Malița, *Tablouri din Războiul Rece. Memorii ale unui diplomat român*, București, 2007, p. 142-143.

¹³ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, dosar nr. 79/1967, f. 21-25.

¹⁴ Pentru această problemă a se vedea, între altele, Petre Otu, *Războiul de șase zile o nouă problemă pentru Tratatul de la Varșovia*, în „Revista de Istorie Militară”, nr. 3/2002, p. 3-7; Mihail E. Ionescu, *Războiul de șase zile și relațiile României cu Occidentul*, în „Revista de Istorie Militară”, nr. 3-4/2007, p. 30-43.

¹⁵ *Romania and the Warsaw Pact, 1955-1989*, vol. I, Document reader compiled for the International Conference „Romania and the Warsaw Pact”, 3-6 october 2002, Bucharest, Romania, p. 491.

¹⁶ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, dosar nr. 93/1970, f. 3-11.

¹⁷ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, dosar nr. 123/1970, f. 52-53.

POLITICAL-MILITARY ROMANIAN - EAST GERMAN RELATIONS BETWEEN 1965 AND 1975

The study approaches Romanian-East German relations in the first period of the Cold War, respectively until the Conference on Security and Cooperation in Europe, held in Helsinki (1975). In the first part, the author analyses the geopolitical and geostrategic position of the two countries in the framework of East European block, controlled by Soviet Union, emphasizing similarities and differences. Ulterior, are investigated the relations between Berlin and Bucharest along sixth and seventh decade of the XXth Century. Despite the two were “allied comrades” and had the same political regime, of neostalinist essence, the bilateral reports knew moments of tension. The main cause was the autonomy politics of Romania in the framework of the Warsaw Treaty which materialized, among others, in the establishment in 1967 of diplomatic relations with the other German state – Federal Republic of Germany. Only after adoption by the Govern in Bonn of “Ospolitik” and endorsement of quadripartite agreement over Berlin, the Romanian - East German relations have improved. As an expression of this new course it was signed in 1972 the Mutual Assistance Treaty between the two countries.

■ România și Germania, de o parte și de alta a Cortinei de Fier

PLANURILE EST-GERMANE PENTRU „OPERAȚIA BERLIN”*

dr. WINFRIED HEINEMANN
Republica Federală Germania

1. Statutul Berlinului

Punctul de plecare pentru orice analiză a politicilor și strategiilor Berlinului pe timpul Războiului Rece trebuie să fie statutul particular al capitalei Germaniei ca întreg, pe parcursul întregii perioade.

La 30 aprilie 1945, capitala Reichului s-a predat trupelor sovietice comandate de mareșalul Jukov, lăsând Armata Roșie să preia controlul efectiv al întregului oraș. Generalul Bersarin a fost numit comandant al Berlinului, iar în timp ce trupele sale jefuiau și violau pe străzile orașului, el și-a asumat sarcina de a face aprovizionarea și administrația de bază, de a îndepărta molozul și de a repune orașul în mișcare – literalmente – căci bombardamentele anglo-americane, precum și luptele de stradă întrerupseseră în fapt toate liniile de comunicații.

Încă înainte de Conferința de la Potsdam ce urma să determine detaliile Politicii de Ocupație a Aliților pentru toată Germania, sovieticii au permis Aliților vestici să preia sectoarele Berlinului care le fuseseră alocate, în schimbul retragerii anglo-americanilor din părți largi ale Germaniei de Nord și Centrale pe care aceștia le cuceriseră, dar care urmau să fie parte a Zonei Sovietice de Ocupație.

Conferința de la Potsdam s-a încheiat cu un acord neoficial care nu a avut niciodată vreun statut legal, dar a fost larg acceptat: cele trei puteri (Marea Britanie, Uniunea Sovietică și Statele Unite) au căzut de acord ca Franța să fie acceptată drept a patra putere de ocupație și ca fiecare putere să ocupe o zonă diferită. Teritoriile germane de la est

de linia Oder-Neisse urmau a fi cedate statului polonez în schimbul Poloniei de Est, care devenea parte a Uniunii Sovietice.

Berlinul era divizat în patru sectoare, britanicii cedând francezilor o parte a sectorului lor, astfel încât aproximativ jumătate din Berlin (întreaga parte de Est, plus „Mitte”, partea centrală unde fusese sediul guvernului) forma sectorul sovietic, americanii controlau Sud-Vestul, britanicii Vestul, iar francezii Nord-Vestul orașului.

Berlinul de Vest a ajuns astfel o enclavă în interiorul zonei sovietice de ocupație, devenită mai târziu Republica Democrată Germană (R.D.G.), situat mai aproape de granița cu Polonia decât de Germania de Vest. În timp ce accesul aerian a fost convenit contractual, accesul terestru – atât cel pe șosele, cât și cel feroviar – a fost mai dificil. Adesea, crizele din Berlin își aveau originea în încercările sovietice sau est-germane de a controla accesul dinspre vest către sectoarele lor, determinând perioade de creștere a tensiunilor.

Întregul Berlin era considerat ca fiind demilitarizat; de exemplu, cetățenii bărbați din Berlinul de Vest nu puteau fi încorporați și nicio prezență a Bundeswehr-ului (Forțele Armate Federale) nu era permisă în oraș. De cealaltă parte a frontierei, Berlinul de Est a fost declarat ca fiind parte integrantă a statului est-german, R.D.G., ceea ce strict vorbind nu era. De aici, repetarea aproape rituală a întregii denumiri: „Berlin, capitala R.D.G.”. Drept

* Comunicare prezentată la Seminarul româno-german desfășurat la București, în octombrie 2007.

■ **De gardă la Poarta Brandenburgului. Pe zidul Berlinului, bine iluminat, nu trebuie să treacă nici pasărea**

consecință, personalul militar din Germania de Est a fost dislocat în oraș și au fost organizate mari parade militare, asemenea celor din celelalte state socialiste. Comandanții vest-germani protestau cu regularitate împotriva acestora, dar nu au fost capabili să schimbe nimic.

2. Originile Armatei Populare Naționale

La sfârșitul anilor '40, sovieticii au îndemnat noul guvern est-german, controlat de socialiști, să creeze forța armată. Treptat, „Poliția Populară Încazarmată”, după nume o forță de poliție pentru asigurarea ordinii publice, a fost transformată în realitate într-o armată complet echipată. În 1956, a fost convertită în ceea ce era cunoscut oficial drept „Armata Populară Națională” (APN). Întocmai ca omologul său vest-german, Bundeswehr-ul, Armatei Populare Naționale i-a luat timp să se dezvolte. Abia în anii '60 au fost încadrate cu personal toate formațiunile, antrenate și echipate complet cu sisteme de armament sovietic.

Ofițerii superiori au fost, bineînțeles, instruiți în Uniunea Sovietică, în timp ce „consilieri” militari sovietici erau prezenți în toate structurile până la nivel de regiment. Sloganul zilei era „A învăța de la Uniunea Sovietică înseamnă a învăța cum să învingi”. Toată planificarea operațională și strategică era făcută în cadrul Statului Major General Unificat al Pactului de la Varșovia, de către sovietici, căci cel mai înalt grad militar din Statul Major General Unificat era de general-maior. Diviziile est-germane erau parte componentă a

primelor fronturi strategice, care ar fi suferit pierderi majore în caz de război. Forțele terestre, aeriene și navale au fost complet integrate în structurile de comandă ale Pactului de la Varșovia, permițând liderilor militari est-germani să-și asume comanda operațională, cel mult, la nivel de divizie. Totodată, o forță armată puternică de 170 000 de militari nu putea echilibra balanța față de forța sovietică din R.D.G., care nu a scăzut niciodată sub 300 000 de militari, înainte de 1990. Pentru toate interesele și scopurile, APN părea o marionetă a Armatei Sovietice „prietene”, după cum era numită în mod oficial, dar și cinic uneori. Totuși, pe parcursul anilor '70, armata est-germană părea a-și fi asumat responsabilitatea unor operații mai mult sau mai puțin independente: Comandamentul Forțelor Terestre est-germane urma să conducă operațiile de cucerire a Berlinului de Vest în caz de război.

3. Primele planuri

Deocamdată, nu suntem în măsură să afirmăm cu exactitate când au primit est-germanii această misiune, sau de ce aceasta a fost pusă sub control est-german. În general, sovieticii erau dornici să-și păstreze responsabilitățile asupra Berlinului vizavi de Aliații vestici, așa cum de exemplu punctul de control de frontieră pentru Națiunile Aliate a fost încadrat doar cu personal sovietic până în 1990.

În 1971, continua dispută asupra drepturilor Aliaților în Berlin a fost încheiată printr-un acord

cvadripartit, care definea drepturile și obligațiile celor patru puteri. Rămâne încă deschis dezbaterii dacă acest acord a determinat decizia sovietică de a transfera asupra APN responsabilitatea unei posibile operații în Berlin, sau dacă aceasta s-a datorat mai degrabă unei pregătiri sporite a trupelor APN.

În 1960, APN a format Batalionul 5 Infanterie Motorizată, staționat în Prora, Ruegen. Acesta a fost imediat instruit ca un batalion de parașutiști și a fost redenumit în 1962 „Batalionul 5 de Parașutiști” („Fallschirmjägerbataillon 5”). De la începuturile sale, batalionul a fost parte a Districtului Militar 5 din nordul R.D.G.. Nu există indicații că acesta s-ar fi antrenat vreodată pentru altceva decât pentru lovirea în adâncime a teritoriilor din nordul Germaniei; exercițiile includeau teme precum ocuparea podurilor din spatele dispozitivului inamic.

În 1972, batalionul a fost din nou redenumit, devenind „Batalionul de Parașutiști 40” („Fallschirmjägerbataillon 40”), aflat în subordinea directă a Comandamentului Forțelor Terestre (Landstreitkräfte), staționate în Potsdam, Statul Major General al armatei est-germane, care fusese format la 1 decembrie 1972. În 1981, batalionul s-a mutat în barăci noi în afara zonei de antrenament Lehnin, la câțiva kilometri Sud-Vest de Potsdam, într-un raion special amenajat pentru instruirea acestei formațiuni. Având în vedere timpul obișnuit de construire în circumstanțele existente în R.D.G., pare corectă ipoteza că decizia de construcție, atât a zonei de antrenament, cât și a barăcilor, trebuie să fi fost luată la începutul anilor '70.

4. Exercițiile

Acum, istoria armatei est-germane pune o problemă de surse istorice. În arhivele germane nu au rămas planuri operative – în primul rând deoarece nu au fost emise multe documente către autoritățile est-germane, iar acelea care au fost emise au fost returnate Moscovei în vara anului 1990, fiind indisponibile acum. Totuși, ceea ce există sunt mari cantități de documente legate de diverse exerciții de stat major și comandă („Kommandostabsübung”).

Nu este deloc evident că exercițiile reprezintă o planificare de război pe baze de reciprocitate. Aceasta este în mod special adevărat pentru sistemele socialiste cu simțul lor paranoic de secretizare. Pare plauzibil că exercițiile nu reprezentau planuri concrete prea apropiate de realitate

pentru a evita eventualele breșe de securitate. Totuși, pe de altă parte, este improbabil ca formațiunile militare să exerseze continuu misiuni cu care nu vor fi confruntate în război.

Din evidența zvonurilor despre planurile de război asupra Poloniei și a exercițiilor poloneze, se pare că ele se suprapun considerabil. Sperăm într-o adâncire a cercetărilor poloneze în acest caz. Însă, dacă procedura poloneză era de a modela exercițiile în mod apropiat de planificarea reală, pare realist să presupunem că aceasta era valabil pentru toate statele Pactului de la Varșovia. Așadar, pentru moment consider că o abordare validă este discutarea planurilor de război est-germane pe baza exercițiilor.

Formațiuni mari est-germane, precum Regimentul 40 asalt aerian (Luftsturmregiment) și predecesorii săi, nu s-au pregătit pentru luptă în zonele amenajate pe parcursul anilor '60. Totuși, există o excepție notabilă: într-un exercițiu în toamna anului 1967, Divizia 1 motorizată de pușcași și Comandamentul Trupelor de Grăniceri Centru (Grenzkommando Mitte-GKM), trupele de grăniceri staționate în Berlin, s-au antrenat pentru înăbușirea revoltelor armate pe străzile Berlinului de Est.

Toate acestea s-au schimbat la începutul anilor '70. Exercițiul Pactului de la Varșovia „Frăție de arme – 70” („Waffenbrüderschaft – 70”), primul exercițiu combinat de amploare din R.D.G., a prezentat un dispozitiv de luptă al unui regiment al trupelor de grăniceri pentru anihilarea forțelor inamice într-un oraș mic. Acesta se desfășura în zona de antrenament a trupelor de grăniceri din Streganz, la sud-est de Berlin, iar evaluarea internă a calificat dispozitivul drept „foarte bun”. Divizia 1 mecanizată de pușcași, staționată în Potsdam, a fost desemnată în decembrie 1973 să conducă un exercițiu cu numele de cod „Turnir-73” („Turnier-73”), pentru studierea „Organizării și conducerii operațiilor combinate de cucerire a unui oraș mare din apropierea frontierei, fără utilizarea armei nucleare”. Orașul în cauză era Magdeburg.

Ceea ce este interesant este faptul că exercițiul trebuia desfășurat împreună cu Comandamentul Trupelor de Grăniceri Centru (GKM), formațiunea de grăniceri din jurul Berlinului de Vest. Trupele de grăniceri au încetat a fi parte a APN în ianuarie 1974, astfel încât ele nu contau ca trupe militare în tratativele pentru Reducerea Reciprocă a Balanței de Forțe desfășurate la Viena. Totuși, ele au con-

▪ **Întâlnire între aliați
în Berlinul de Est.
N. S. Hrușciov și Walter
Ulbricht, întâmpinați de
generalul-maior Helmut
Poppe**

tinuat să se subordoneze Ministerului Apărării al Germaniei de Est și, așa cum arată exercițiul, au continuat să fie considerate ca formațiuni militare ofensive în cazul unui conflict armat. De fapt, Comandamentul Trupelor de Grăniceri Centru, cu cele câteva regimente ale sale, incluzând un regiment de artilerie și formațiuni substanțiale de geniu, era considerat o forță de dimensiunea unei divizii.

Practic, regimentele Comandamentului Trupelor de Grăniceri Centru au fost construite după succesul dispozitivului prezentat în exercițiul „Frăție de arme – 70”, din august 1973, când două regimente de grăniceri au executat misiunea „Regimentul Trupelor de Grăniceri în ofensivă asupra unui oraș”, făcând din nou uz de amenajările de la Streganz. În 1974, a fost repetată aceeași combinație a Diviziei 1 motorizată de pușcași cu GKM, într-o misiune identică – o indicație a faptului că, probabil, nu toate rezultatele exercițiului din 1973 fuseseră favorabile.

Lucrurile au continuat în același mod pe parcursul anilor '70. Un aspect interesant este un exercițiu de geniu din 1977, desfășurat tot la Streganz și organizat de formațiunile de geniu ale Comandamentului Trupelor de Grăniceri Centru (GKM) pentru a demonstra metodele de străpungere a fortificațiilor și obstacolelor de frontieră. În fond, Zidul Berlinului fusese construit pentru a împiedica trecerea în Berlinul de Vest și ar fi format

un obstacol major în fața oricărui atac direct asupra orașului. Alte zone de antrenament, în afară de Streganz, inclusiv cele aparținând APN, au fost echipate cu imitații ale Zidului Berlinului, pentru a permite antrenamentele pe acest teren dificil – inclusiv datorită faptului că autoritățile din R.D.G. nu doreau să arate soldaților lor cum să treacă mai ușor în vest.

5. Cercetarea

Într-o serie de exerciții din anii '80, APN a continuat planificarea unei operații în Berlin. Este notabil faptul că, aceasta implica seria de exerciții cu numele de cod „Turnir”, numite mai târziu „Bordkante”. Invariabil, acestea presupuneau că forțele americane, britanice și franceze, fiecare aproximativ de dimensiunea unei brigăzi, fuseseră imobilizate într-un oraș mare. În timp ce orașul cu pricina diferea (în „Turnir” din 1973 fusese Magdeburg, alt exercițiu planificase străpungerea Hamburgului, iar exercițiul „Bordkante-89”, care nu a fost ținut niciodată, se presupune că a fost regizat pentru orașul Leipzig și împrejurimile acestuia), forțele participante au rămas identice: nucleul era mereu format din Divizia 1 motorizată de pușcași și trupele de grăniceri GKM.

Să facem o introspecție a exercițiului „Bordkante-85”. Alături de binecunoscutele participante, Divizia 1 motorizată de pușcași și GKM, a fost desemnat să ia parte și Batalionul 40 parașutiști – pentru prima dată,

după cum arată sursele noastre. De asemenea, a fost implicată și Brigada 6 motorizată de pușcași independentă sovietică. Amplasamentul trebuia să fie Magdeburg, un oraș străbătut de râul Elba, care se presupunea a fi sub controlul al căte unei brigăzi americane, britanice și franceze. Pentru sporirea secretizării, toate numerele au fost mărite cu 20 – rezultând Divizia 21, Batalionul 60 Parașutiști și, respectiv, Brigada 26.

Întreaga operație trebuia să fie executată de către un „Grup de Forțe Speciale”, aceasta fiind denumirea pe timp de război a Comandamentului Forțelor Terestre. Ironic, eventuala operație Berlin a fost planificată și ar fi fost comandată din aceleași barăci care găzduiesc acum Comandamentul Operațional al Bundeswehr-ului.

Faptul că Grupul Forțelor Speciale a fost într-adevăr creat ca o structură pe timp de război este indubitabil: fiind special menționat în Directiva de Comandă a APN și a Trupelor de Grăniceri pe timp de război, din mai 1985 și urmând să primească comanda și controlul Diviziei 1 a Regimentului 40 asalt aerian și a GKM³. Exercițiul „Bordkante-85” a servit testării noilor aranjamente și proceduri, iar rezultatele par să fi fost neconvingătoare. Un grup special de control a fost trimis de Ministerul Apărării Naționale pentru a verifica concordanța pregătirilor pentru exercițiu cu planurile reale⁴, iar raportul lor a arătat că acesta fusese primul exercițiu de acest fel din 1973. În general, „nivelul de pregătire demonstrat de formațiunile implicate a subliniat necesitatea unor asemenea exerciții”. Din perspectiva acestei exprimări părea legitimă concluzia că organizarea exercițiului era o dovadă a existenței planurilor reale pentru situații de urgență.

Pentru îmbunătățirea eficienței a fost inițiată o întreagă serie de studii, cea mai notabilă fiind o disertație de doctorat a colonelului, mai târziu generalul-maior, Bruno Petroschka: „Asupra operațiilor ofensive de cucerire a unei arii intens populate, fără utilizarea armamentului nuclear”, acceptată de Academia Militară „Friedrich Engels” din Dresda în 1985. Petroschka fusese locțiitorul comandantului pentru operații al Comandamentului Forțelor Terestre, structură care în termeni NATO s-ar numi „J3”. Această lucrare era parte integrantă a unui efort de studiu mai amplu, implicând și o altă disertație plus o serie de lucrări mai mici, precum și un studiu despre bătălia de la Stalingrad, elaborat de Institutul de Istorie Militară din Potsdam.

Toate acestea, plus rezultatele exercițiului „Bordkante-85” au demonstrat că numărul, dimensiunea și structura orașelor moderne mari erau

foarte diferite de acelea ale orașelor din timpul celui de-al Doilea Război Mondial⁵. Concluzia trasă a fost aceea că în scopul executării rapide a loviturilor în adâncime a teritoriului inamic trebuiau ocolite sau evitate marile aglomerări urbane. În martie 1986, Ministerul Apărării al Germaniei de Est a dispus că hotărârea de ocolire sau asalt asupra unui oraș trebuia luată de către comandantul suprem al frontului de luptă – în toate cazurile un ofițer sovietic⁶. În anii ce au urmat, aceste exerciții au fost executate anual – probabil datorită rezultatelor mai puțin satisfăcătoare ale exercițiului „Bordkante-85”. În privința planificării, exercițiile „Bordkante-86” și -87 au rafinat în continuare ideile inițiale, fără însă a le modifica în mod semnificativ⁷.

O modificare minoră a fost făcută în „Bordkante-89”, când scopul principal al Grupului de Forțe Speciale în lupta pentru Leipzig a fost acela de a împărți forțele vestice în cel puțin două sectoare încă dintr-un stadiu incipient – imitând bătălia de la Stalingrad. Aparent, câțiva comandanți est-germani păreau să creadă că experiențele celui de-al Doilea Război Mondial ar putea fi totuși utile – dar, bineînțeles, numai cele sovietice.

6. Planurile finale

Când primii ofițeri vest-germani au sosit la Strausberg, unde era amplasat Ministerul Apărării Naționale al Germaniei de Est, numit anterior Ministerul pentru Dezarmare și Apărare, se pare că au găsit mormane de documente, dintre care multe fuseseră pierdute probabil în timpul săptămânilor agitate, anterioare datei de 3 octombrie 1990, ziua unificării naționale. În orice caz, un ofițer al Bundeswehr-ului, care a ajuns în Est mai devreme, a scris mai târziu despre planurile pentru o operație în Berlin. Din articolul său, combinat cu documentele încă existente, poate fi intuit conținutul a ceea ce fusese planificat. De fapt, puterile vestice și-au luat cu ele planurile de apărare a Berlinului de Vest și nu le-au desconspirat încă, astfel încât într-un fel cunoaștem mai multe despre planurile est-germane pentru un atac asupra Berlinului de Vest decât despre planurile vestice de apărare a orașului.

Operația Berlin a primit numele de cod „Stoß” (Atac, Înaintare), iar mai târziu „Zentrum”. Doar ofițerii autorizați special pentru documentele operației „Stoß”/„Zentrum” aveau acces la planurile relevante, care erau păstrate la secret chiar și pentru ofițerii care altfel aveau aprobare pentru accesul la materiale ultrascrete.

Dincolo de formațiunile mari menționate anterior, au fost adăugate elemente auxiliare, multe

dintre acestea incluzând un batalion de semnalizare, unul de artilerie și unul de stat major, fiind numerotate „40” (la fel ca Regimentul asalt aerian), pentru a indica apartenența lor organică la Comandamentul Trupelor Terestre. În total, circa 35 000 de oameni, puțin sub 400 de tancuri de clasă medie, cca 450 de piese de artilerie și 40 de elicoptere au fost desemnate să participe la exercițiu.

Toate acestea nu includ forțele sovietice. Au existat zvonuri că mai mult de o brigadă ar fi putut fi implicată, dar este totuși puțin probabil. Dacă într-adevăr încă două divizii sovietice fuseseră alocate, aceasta ar fi însemnat că sovieticii ar fi furnizat majoritatea forțelor, făcând improbabil ca un german să fie pus la comandă. Dimpotrivă, faptul că brigada sovietică era aproape de dimensiunea unei divizii complete pare să indice că sovieticii nu doreau să plaseze vreunul din comandanții lor de divizie sub comandă est-germană.

Conceptul operațional era frumos prin simplitatea sa. În timp ce era prevăzut un atac concentric, din toate direcțiile, efortul principal urma să vină de-a lungul a două axe majore: geniști special antrenați ar fi pus la pământ Zidul Berlinului în locuri anume alese, iar prin breșele astfel formate avea să atace din vest Divizia 1 motorizată de pușcași și să forțeze axa principală est-vest, prin Spandau, construită în anii 1930 de Albert Speer, pentru a încerca să ajungă la podul de la Kaiserdamm, unde axa est-vest intersectează autostrada nord-sud. Din est, în principiu dinspre Poarta Brandenburg, ar fi atacat pe aceeași axă, atât Brigada 6 sovietică, cât și GKM, forțând înaintarea către vest și sperând să se întâlnească cu ceilalți atacatori îndreptându-se spre est de podul Kaiserdamm.

Evident, ideea principală era de a secționa sectoarele de vest în două înainte ca cei trei Aliați să-și poată concentra forțele. De partea cealaltă, din câte știm, Aliații planificaseră să renunțe la porțiuni ale Berlinului de Vest și să se concentreze în zona Kaiserdamm, cu cartierul general operațional lângă stadionul olimpic, în sectorul britanic, dar sub comanda generală a SUA.

Britanicii ar fi avut probleme majore retrăgându-se în acea zonă, deoarece sectorul lor era divizat de râul Havel care se revarsă formând aproape un lac. Singurele poduri peste râu sunt în Spandau, acesta fiind motivul pentru care Spandau fusese o fortăreață încă din timpuri medievale. Cu toate acestea, infanteria britanică a fost încartiruită pe extrema sud-vestică la Kladow, pentru a proteja

baza aeriană britanică din Gatow, în apropierea imediată a frontierei și ar fi avut probleme să ajungă la podurile peste Havel înainte ca atacatorii să le cucerească. Din acest motiv, britanicii aveau forțe considerabile de geniu, incluzând câteva bacuri de traversare a râului.

Atacul est-german complementar, de-a lungul autostrăzii AVUS ce trece de la sud-vest către nord-est, a fost proiectat să taie această posibilitate de retragere.

Berlinul de Vest avea trei aeroporturi, unul în fiecare din cele trei sectoare. Evident, aerodromul britanic de la Gatow avea să fie cucerit imediat, dar Regimentul 40 asalt aerian urma să aterizeze la Tegel și Tempelhof, în sectoarele francez și american, pentru a asigura imediat controlul tuturor comunicațiilor aeriene. Simultan, forțele speciale ar fi atacat postul de ascultare american de la Teufelsberg și instalația de cercetări nucleare de la Zehlendorf, care oricum era destul de aproape de frontieră.

În Berlinul de Vest, exista o grupare secretă comunistă, de dimensiuni reduse, dar pregătită eficient. Aceasta era însărcinată cu diverse misiuni de sabotaj, în special menite să împiedice mișcarea trupelor Aliate. De fapt, în timp ce Stasi a presupus întotdeauna că forța de poliție împotriva revoltelor din Berlinul de Vest va fi utilizată ca forță militară, rolul acesteia era de a asigura securitatea internă a orașului asediat și de a apăra elementele critice de infrastructură împotriva unor asemenea atacuri.

Câteva cuvinte despre dimensiunea structurilor de informații a acestei operații. Nu a existat nicio zi de zbor, și nicio paradă militară în Berlinul de Vest care să nu fi fost urmărită de spionii est-germani, atât de la Ministerul Securității Statului (Stasi), cât și de la structurile de informații militare ale Ministerului Apărării Naționale, ambele operând de obicei independent una de cealaltă, dar Stasi colecta în final toate informațiile. Dovezile colectate erau de obicei banale. Cazul meu favorit este o fotografie, a cărui copie din păcate nu am primit-o încă și care prezenta un camion britanic cu remorcă, cu explicația „echipament militar necunoscut al ocupanților britanici”. O privire atentă ar releva că rulota era marcată cu cuvântul „domni” (Gentlemen).

Cu toate acestea, Stasi și-a făcut lecțiile. Aveau liste ale cetățenilor Berlinului de Vest care urmau să fie arestați imediat, incluzând adresele și numerele de telefon. Amplasamentele militare, politice, financiare și culturale urmau a fi

securizate. O administrație Stasi a Berlinului de Vest urma să fie formată din aproximativ 600 de posturi. O soartă crudă i-ar fi așteptat pe toți vest-berlinezii cu funcții de conducere.

În toate documentele, situația care ar fi condus la o escaladare militară în Berlin și împrejurimi era caracterizată de un atac al NATO, de obicei într-o țară îndepărtată, cum ar fi un atac al Turciei asupra Bulgariei. Ceea ce pare sigur este că o operație în Berlin ar fi putut fi executată numai ca parte a unui război total în Europa, niciodată de sine stătătoare. Nu știm dacă sovieticii au planificat vreodată declanșarea unui asemenea război. Dacă un asemenea război ar fi implicat o bătălie pentru Berlin, sau dacă Berlinul ar fi fost lăsat deoparte – precum alte orașe importante din Germania de Vest, după cum presupune Tom Clancy în cartea sa bine informată „Red Storm Rising”, este iarăși neclar. Ceea ce putem spune este că nu era prevăzută utilizarea armelor nucleare în zonele oraș. Este incert dacă aliații vestici au depozitat vreodată arme nucleare în oraș, dar o asemenea desfășurare ar fi putut conduce la indezirabila dilemă între a le lăsa să cadă în mâinile inamicului, sau a le utiliza.

Din punct de vedere politic, pare interesant că sovieticii ar fi acordat controlul acestei operații est-germanilor exact într-un moment când aceștia semnaseră un acord pe termen lung cu cei trei parteneri de ocupație asupra statutului viitor al Berlinului de Vest. Includerea unei brigăzi sovietice într-un moment critic pare să indice că sovieticii nu doreau să se retragă total din operație, lăsând responsabilitatea partenerilor mai mici, sau că nu doreau să-i înfrunte direct pe Aliații vestici ca să nu ofere un pretext pentru o escaladare nucleară.

Evident, nu aceasta era problema. Poate că au vrut să susțină suveranitatea est-germanilor într-un moment în care aceștia tocmai semnaseră un acord care atenta la integritatea teritorială a Germaniei de Est, dându-le Aliaților vestici drepturi și acces la Berlinul de Vest? Nu putem ști, iar eu sunt bucuros că nu am aflat răspunsul pe calea cea dură.

¹ MfNV. Stv CdS für operative Fragen. Plan der Durchführung der Truppenübung mit der 1. MSD, der Stadtkommandantur und Teilen der Grenztruppen Berlin, 18.06.1966. BA-MA VA 01/21439.

² MfNV. Befehl Nr. 52/85 [...] über die Vorbereitung und Durchführung der Kommandostabsübung „Bordkante-85” vom 17.06.1985. BA-MA DVH 7/45656, f. 42-52.

³ Direktive Nr. 1/85 des MfNV über die Führung der Nationalen Volksarmee und der Grenztruppen im Kriege. BA-MA, DVW 1/104209.

⁴ Helmut, Göpel, *Die Berlin-Operation*, în: „NVA - Anspruch und Wirklichkeit nach ausgewählten Dokumenten, hg. von Klaus Naumann”, Berlin 1993, pp. 286-300, p. 288.

⁵ LaSK. Stv Chef und Chef des Stabes: Bericht zur Auswertung der einseitigen zweistufigen Kommandostabsübung mit der 1. MSD und dem GK-Mitte „Bordkante-85” vom 01.07.-05.07.1985. BA-MA DVH 7/45656, f. 4-41.

⁶ MfNV. Richtlinie Nr. R 250/8/034 für Kampfhandlungen um und in Ballungsräumen und Städten. BA-MA, DVH 7/44762.

⁷ Vorschlag für die Durchführung des Kriegsspieles „Bordkante-87” vom 15.09. bis 17.09.1987 vom 01.09.1987. BA-MA DVH 7/45668, f. 1-6.

traducere de MONA ELENA SIMINIUC

EAST GERMAN PLANS FOR A „BERLIN OPERATION”

The starting point of Berlin's politics and strategies analysis during the Cold War is the particular statute of the capital of Germany as a whole, starting with April 30th, 1945, when it surrendered to Soviet troops commanded by Marshall Zhukov.

West Berlin, formed by the three sectors, American, British and French, constituted an enclave within the Soviet occupation zone which became the German Democratic Republic.

There are mentioned the origins of National Popular Army, the first East German plans regarding Western Allies, and miscellaneous general staff and command trainings, planning of an operation in Berlin and the final plans for Occidental's Berlin occupation.

■ România și Germania, de o parte și de alta a Cortinei de Fier

ARMATA REPUBLICII DEMOCRATE GERMANE ÎN ANII 1970 ȘI POLITICA DE DESTINDERE*

dr. RÜDIGER WENZKE
Republica Federală Germania

Pentru Republica Democrată Germană (R.D.G.), anii '70 au debutat cu o puternică lovitură. Demiterea, la 3 mai 1971, a liderului Partidului German al Unității Socialiste, Walter Ulbricht, și ascensiunea la putere a fostului său prinț al coroanei, Erich Honecker, care era controlat de Moscova, a introdus un nou stadiu în dezvoltarea statului german de est¹. La prima vedere, această schimbare de putere părea a fi importantă numai pentru politica internă, totuși implicațiile sale în politica externă și militară nu pot fi neglijate, după cum nu poate fi neglijat nici largul lor impact.

Uniunea Sovietică, în particular, era interesată de stabilirea unor legături tot mai apropiate cu R.D.G., care să nu mai permită particularități politice ale conducerii Partidului German al Unității Socialiste, în stilul lui Walter Ulbricht. De la început, liderul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Leonid Brejnev, l-a atenționat foarte clar pe succesorul lui Ulbricht, când l-a informat, într-o convorbire confidențială în 1970, că R.D.G. nu era numai o problemă a est-germanilor, ci și una a Uniunii Sovietice. În plus, el a spus literalmente: „Avem forțe în țara voastră. Erich, îți spun deschis, nu uita niciodată, R.D.G. nu poate exista fără noi, Uniunea Sovietică, care suntem puterea și forța ei. Fără noi, R.D.G. nu există”².

Erich Honecker a înțeles această lecție, după cum s-a confirmat cu prilejul Congresului al VIII-lea al Partidului German al Unității Socialiste, care a

avut loc între 15 și 19 iunie 1971 și a devenit scena pe care s-a demonstrat puterea sa. În primul rând, noul lider al partidului a confirmat în mod expres rolul conducător al Uniunii Sovietice, precum și modelul politic și ideologic reprezentat de conducerea sovietică. În al doilea rând, populației i s-a promis o epocă de aur. S-a anunțat că salariile și pensiile vor crește, că va fi stimulată producerea bunurilor de consum și că se va rezolva problema spațiilor locative. În al treilea rând, se pune problema succesului în politica externă și, mai presus de orice, a recunoașterii internaționale a R.D.G. și a semnificației acesteia pentru stabilitatea situației în Europa. Clarificarea problemei Berlinului de către puterile victorioase ale celui de-al Doilea Război Mondial în Acordul celor Patru Puteri, precum și intrarea în aplicare a Tratatelor de la Moscova și Varșovia erau importante pietre de hotar. Un punct de turnură a fost semnarea Tratatului de bază la 21 decembrie 1971, care reglementa dezvoltarea relațiilor de bună vecinătate între R.D.G. și R.F.G., pe baza egalității în drepturi, și care a însemnat de fapt recunoașterea internațională a R.D.G. Tratatul de bază a fost, de asemenea, de mare importanță din punct de vedere european, deoarece privea problema renunțării la utilizarea forței și confirma granițele existente în Europa. După cum este general cunoscut, acesta includea prevederile de securitate care au format fundamentul pentru începerea Conferinței pentru

* Comunicare prezentată la Seminarul româno-german desfășurat la București, în octombrie 2007.

Securitate și Cooperare în Europa (CSCE) și al negocierilor pentru reducerea reciprocă a trupelor și armamentului în Europa Centrală.

Conform voinței sovieticilor și a lui Erich Honecker, „întărirea” generală a R.D.G., după cel de al VIII-lea Congres al Partidului German al Unității Socialiste, se datora nu numai economiei, politicilor interne, externe și culturii, ci și forței militare. În înțelegerea comuniștilor, întărirea puterii militare a fiecărei țări socialiste în parte era în mod explicit o sarcină vitală „pentru schimbarea pe viitor a balanței internaționale de putere”, în particular împotriva tendințelor internaționale de destindere³. De aceea, nu este de mirare că în politica sa de „perfectiune” planificată, Honecker a acordat mare atenție apărării naționale.

Armata Populară Națională (APN), compusă din 170 000 de militari a fost cel mai important element armat al R.D.G., reprezentând fundamentul sistemului „socialist național de apărare”. Principala sa funcție era focalizată pe apărarea țării împotriva agresiunilor externe. De la începutul anilor 1960, nu s-a mai intenționat utilizarea forței APN în interiorul țării⁴.

De la formarea oficială a APN, în 1956, sarcina sa militară a fost caracterizată de statutul de aliat și de doctrina militară sovietică. Forțele armate ale R.D.G. au avut doar un spectru limitat de concepte de doctrină militară proprie și idei strategice. În caz de război, APN nu ar fi acționat independent. Forțele terestre ale APN cu șase divizii active și cinci divizii mobilizate ar fi fost subordonate Comandamentului suprem sovietic, așa cum ar fi fost și Marina Populară în cadrul Flotei Baltice Unite, iar forțele aeriene în cadrul sistemului de apărare al Forțelor Armate Unite.

În anii 1970, Armata Populară Națională a R.D.G. a asistat la începutul unei faze caracterizată în principal de creșterea puterii de luptă, o dezvoltare planificată a dezvoltării profesionale, și o sporită ideologizare. La fel ca înainte, toate eforturile au fost concentrate asupra sporirii și îmbunătățirii permanente a pregătirii de luptă, scop în care cel puțin 85% din personal trebuia să fie prezent.

În doar câțiva ani, aproape 14 miliarde de mărci est-germane au fost cheltuite pentru a procura armament nou, echipament și infrastructură și, de asemenea, pentru a îmbunătăți serviciile și condițiile de viață ale militarilor Armatei Populare Naționale și ale Trupelor de Grăniceri. Efectivele de personal ale APN au rămas, însă, relativ

constante. Aceasta s-a datorat mai mult situației dificile a forței de muncă din R.D.G. decât lipsei de voință a armatei. Pentru conducerea APN și pentru autoritățile sovietice directoare era important ca forțele armate ale R.D.G. să nu piardă contactul cu noile realizări ale tehnologiei sistemelor de armament, sau cu cele de comandă și control al forțelor armate.

Aceasta era o necesitate deoarece unitățile operativ-tactice ale APN urmau să acționeze în cadrul unei coaliții și acolo în strânsă cooperare cu Armata Sovietică, în special cu Grupul Forțelor Sovietice din Germania, staționat în R.D.G. În interesul operațiilor întrunite, era necesar ca APN să dispună de echipament, structură și armament similare, precum și de un înalt grad de instruire și o pregătire ridicată de luptă. Înainte de orice, s-a acordat atenție dezvoltării calității factorilor care determinau puterea de luptă, cum ar fi sistemele de rachete și tancurile. Numărul pieselor de artilerie, doar în cadrul APN, a fost dublat în respectiva decadă. În 1979, artileriei i s-a dat pentru prima dată posibilitatea de a folosi muniție nucleară, la mortierul autopropulsat de 152 mm.

Integrate în Sistemul Unit de Apărare Aeriană al Pactului de la Varșovia, Forțele Aeriene au încercat să-și sporească capabilitățile de luptă ale primului eșalon al sistemului de apărare aeriană în zona de nord a R.D.G. prin introducerea sistemelor SAM (Security Assets Manager), cu rază mare de acțiune și dotarea cu avioane MIG moderne. În 1971, primul regiment aviatic de vânătoare bombardament (JBG-37) a fost organizat în cadrul APN. În 1978, primele elicoptere de luptă de tip Mi-24 D au intrat în serviciu⁵.

Organizarea Marinei Populare a R.D.G. în trei flote ca formațiuni relativ autonome și diferențierea orientată pe misiuni a acestora în forțe de asalt, de supraveghere, de aterizare și forțe de sprijin a rămas în mare parte neschimbată pe parcursul anilor 1960, totuși, Marina a primit de asemenea echipamente mai bune în anii 1970, odată cu introducerea noilor nave purtătoare de rachete și nave pentru desant, precum și a unor armamente și tehnologii superioare⁶.

Între anii 1970 și 1980, patru ample manevre ale forțelor aliate din Pactul de la Varșovia, cu participarea statelor majore și forțelor APN, au servit promovării interacțiunii operaționale; două dintre manevre au avut loc pe teritoriul R.D.G. Coopera-rea politico-militară, tehnico-militară și militară

în cadrul alianței a fost în general intensificată. Oficial, același lucru era valabil și în privința relațiilor cu România, care fusese vizitată în anii 1972 și 1976 de delegații militare ale APN conduse de ministrul apărării. În ciuda declarațiilor înfloritoare despre frăția de arme, relațiile între cele două state au rămas mai degrabă reci, iar nivelul cooperării era mult sub cel de care se bucurau alte armate ale Pactului⁷.

În general, se poate afirma că politica de destindere nu a avut efect numai asupra structurii organizatorice a forțelor armate, asupra problemelor de armament, echipament și tehnologie, cu toate că R.D.G. a jucat un rol activ în negocierile de la Viena asupra reducerii reciproce a trupelor și a armamentelor în Europa Centrală, care au început la sfârșitul lui octombrie 1973. Din contră, mai degrabă se poate spune referitor la APN că anii 1970, în particular, au constituit apogeul unei modernizări extensive a echipamentului și a consolidării puterii de luptă. Propria înarmare era justificată oficial prin „strategia globală nestăvilit de agresivă”⁸ a imperialismului și de înarmarea NATO și a Forțelor Armate Federale (Bundeswehr), care se pretindea a fi direcționată împotriva socialismului. Argumente în favoarea înarmării erau furnizate de un buget sporit al apărării în Germania de Vest, cu 36%, în perioada dintre anii 1969 și 1973, sau de introducerea în Bundeswehr a unor sisteme noi de armament precum tancurile Leopard I și II, rachetele ghidate antitanc și avioanele de bombardament de tip „Phantom”⁹.

În același ritm în care APN a fost continuu dezvoltată ca o armată convențională de un înalt profesionalism, a fost îmbunătățit și sistemul de securitate de la frontiera Germaniei de Est aflat la interfața sensibilă dintre două ordini sociale și pacte militare.

Trupele est-germane de grăniceri, ca parte relativ independentă a APN, au căpătat în 1970 o structură organizatorică nouă care, în principiu, a fost păstrată până în 1989. Totuși, este de remarcat că fortificarea frontierei a fost condusă în paralel cu negocierile inter-germane. Imediat după semnarea Tratatului de bază dintre R.F.G. și R.D.G. în decembrie 1972, măsurile de securizare a frontierei au fost din nou întărite. Aceasta privea nu numai o mai fermă integrare a populației din regiunea de frontieră, dar și utilizarea cunoscutelor mine de fragmentare SM-70.

Minele SM-70 erau atașate unui gard metalic

cu zăbrele; ele reacționau atunci când mecanismul de declanșare era conectat, iar la explozie erau împrăștiate fragmente de metal. La sfârșitul anului 1970, cam 30% din frontiera vestică a R.D.G. cu o lungime de 450 de km era echipată cu SM-70¹⁰. Este interesant faptul că liderii R.D.G. au încercat să ascundă existența acelor mașini de ucis – cel puțin în fața tendințelor generale de destindere politică. Demontarea secretă a trei dispozitive SM-70 de către un fost refugiat politic din R.D.G., care trăia de ceva timp în Republica Federală, a cauzat multă neliniște în rândul liderilor Partidului German al Unității Socialiste deoarece se temeau că minele vor fi duse la ONU ca dovadă că aceste arme reprezentau o încălcare a legilor internaționale. Persoana – Michael Gartenschläger – care a reușit să aducă trei dintre acele mine în Vest, a fost împușcată la frontieră de membri ai Securității de Stat (Stasi) în mai 1976. În 1974, Erich Honecker însuși a cerut expres „utilizarea intransigentă a armei” împotriva așa-numiților violatori de frontieră¹¹.

O altă intenție de a se sustrage de la destinderea internațională și de la tendințele de dezarmare a devenit evidentă după redenumirea fostelor „Trupe de Grăniceri ale APN” în „Trupele de Grăniceri ale R.D.G.”, și care a fost ordonată la începutul lui 1974 pentru a sugera o pretinsă delimitare de APN. Un factor decisiv în această direcție l-au constituit negocierile aflate în desfășurare la Viena. Acolo, R.D.G. a refuzat să considere trupele de grăniceri ca parte a forțelor armate convenționale, în viitoarele reduceri ale forței – în final, acestea priveau circa 30 000 de militari. Faptul că nu au fost schimbări în echipament sau subordonare până în 1989 a arătat că toate acestea nu erau nimic mai mult decât „jonglerii cu denumirile”.

Anii 1970 au adus în R.D.G. nu numai o strîngentă dezvoltare în domeniul strict militar, dar și în apărarea națională în general, precum și în mașinăria internă de represiune. În principiu, toate domeniile semnificative ale societății au fost afectate și, de aceea, astăzi ne referim la această perioadă ca la a doua fază crucială a „socialismului militarizat”¹². Dovezi evidente erau rețelele care conectau instituțiile militare și paramilitare cu cele de educație, acțiunile disciplinare și controlul social al populației în aceste structuri, organizarea diverselor sfere sociale în conformitate cu principiile militare de ordine și obediență, îndocrinarea ideologică militară, precum și stimularea virtuților și

■ **Aviația și trupele de rachete ale R.D.G. erau dotate cu tehnică sovietică performantă**

ritualurilor militare. În timpul unei vizite în teren în 1978, Erich Honecker însuși a inventat fraza potrivit căreia nu exista un domeniu al vieții sociale care să nu aibă insuflată preocuparea pentru apărarea națională¹³. În programul Partidului German al Unității Socialiste din 1976, apărarea națională era expres definită drept o „caracteristică a unei societăți socialiste dezvoltate”¹⁴.

Doi ani mai târziu, un nou act a stabilit că apărarea națională este parte integrantă a ordinii sociale a R.D.G. Aproape în același timp, organizarea unei apărări teritoriale, care începuse la începutul decadei, a fost încheiată. Aceasta se referă, în particular, la misiunile de pregătire operațională a teritoriului rezultate din cerințele sovieticilor, cum ar fi formarea comandamentelor de transport, înființarea depozitelor centrale și a unităților de întreținere, precum și formarea unor unități de bază speciale în cadrul diferitelor ministere.

O importanță crescândă în apărarea teritorială legată de cea națională a fost acordată organizațiilor paramilitare, cum ar fi forțele de protecție și cele de securitate. Ele trebuiau să protejeze interiorul țării de „agenți, sabotori și bande armate” din interior sau exterior și să ajute la asigurarea protecției populației civile și a viabilității țării. „Grupurile de luptă ale clasei muncitoare” au servit direct Partidului German al Unității Socialiste ca un element înarmat de miliție. Pe lângă protejarea teritorială a uzinelor și instituțiilor publice, misiunile grupului de luptă au inclus tot mai mult sprijinul operativ-tactic și logistic al APN și al forțelor sale armate aliate. Apărarea civilă a jucat un rol important în sistemul de apărare națională și de la

mijlocul anilor '70 a fost chiar considerată un factor cu importanță strategică crescândă în interiorul Pactului de la Varșovia. Ca rezultat, în 1976 Apărarea civilă în R.D.G. a fost subordonată ministrului Apărării. În 1980, formațiuni ale Apărării civile au fost, pentru prima dată, incluse într-o aplicație militară lărgită a Pactului de la Varșovia. Responsabilitatea Apărării civile pentru controlul dezastrelor a ajuns astfel temporar pe locul secund după cea privind misiunile militare¹⁵.

Deoarece conducerea Partidului German al Unității Socialiste continua să nutrească neîncredere în populație, în ciuda proclamatelor inițiative social-politice și cultural-politice și a disponibilității de participare la politica de destindere, Partidul German al Unității Socialiste condus de Honecker și-a schimbat și perfecționat metodele sofisticate de supraveghere și opresiune a populației.

În interior, Partidul German al Unității Socialiste a preferat „scutul și sabia” partidului, Ministerul Securității de Stat, ca pe un instrument de supraveghere și reprimare. Tranziția de la reprimarea deschisă la forme mai subtile de intimidare a fost însoțită de o sporire a personalului Ministerului Securității de Stat care trebuia, mai presus de orice, să asigure liniștea, ordinea și securitatea. Personalul Ministerului Securității de Stat a crescut cu 37%, de la 43 000 la 60 000, între anii 1970 și 1975¹⁶. Nu mai

puțin, militarizarea sistemului de învățământ a atins o nouă dimensiune. În principal, copiii și adolescenții, precum și cetățenii aflați la vârsta îndeplinirii serviciului militar erau supuși diverselor forme sistematice de educație militară de tip socialist de către partid, stat și organizațiile de masă.

Putem de asemenea stabili că, în anii '70, problemele militare au avut, fără dubiu, o influență mai puternică asupra vieții cotidiene a cetățenilor R.D.G., decât în anii precedenți. Din păcate, nu avem încă studii comparative pentru alte state ale Pactului de la Varșovia, inclusiv pentru România. Se poate prezuma, totuși, că au existat dezvoltări similare și în aceste țări.

Ca rezultat, imense poveri politice, economice și militare au fost impuse societății R.D.G., accelerând astfel apariția crizei în sistemul socialist în anii ce aveau să vină și, de asemenea, facilitând formarea forțelor de opoziție, spre exemplu sub forma mișcărilor non-guvernamentale pentru drepturi civile și pace¹⁷. Totuși, armamentele, fortificațiile de la frontieră și militarizarea extensivă nu au fost singurele mijloace pe care R.D.G. credea că trebuie să le folosească pentru propria protecție împotriva noilor pericole din Vest ce amenințau socialismul socotite a fi politica de destindere, normalizarea și drepturile omului. Politica de destindere era privită ca un mijloc al Vestului de a submina din interior statele socialiste. O publicație contemporană Partidului German al Unității Socialiste scria că „Este de necontestat că imperialismul a lansat un atac la scară largă împotriva socialismului și făcând asta ei speră să realizeze în mod semnificativ un amestec nedorit în frontul puternic și închis al comunității statelor socialiste”¹⁸. De aceea, era de importanță vitală pentru partid ca politica de destindere să fie acompaniată de o și mai puternică separare de Republica Federală, printr-o mai strânsă asociere necondiționată cu URSS și, în special, printr-o luptă intensificată împotriva oricărui „ideologii ostile”. Mai presus de orice, conducerea Partidului German al Unității Socialiste se temea de impactul destinderii și dezarmării pe tărâmul ideologic, deoarece acestea afectau substanța partidului stat. De aceea, ei au încercat să-l contracareze cu o strategie clară de îngrădire și separare.

Fiecare cetățean al R.D.G. știa că așa-numitele Tratatate Estice (Ostverträge) ale Republicii Federale (Tratatul de la Moscova din 12 august 1970, Tratatul de la Varșovia din 7 decembrie 1970), Tratatul de la

Praga din 11 decembrie 1973 și Acordul celor Patru Puteri asupra Berlinului codificau *statu-quo*-ul în Europa. Nu mai era o problemă de revanșism și expansionism vest-german împotriva Estului după cum a susținut în mod repetat în trecut propaganda din R.D.G. Numeroase acorduri, cum ar fi Acordul de Tranzit și reluarea traficului telefonic direct între cele două părți ale Berlinului în 1971, Acordul de Trafic din 1972 și Acordul Poștal din 1976 au avut ca rezultat o îmbunătățire considerabilă a relațiilor dintre cele două state germane. Din 1973, R.D.G. a devenit membră a ONU; doi ani mai târziu, reprezentanții săi au semnat Actul Final al Conferinței CSCE de la Helsinki.

Aici a început dilema Partidului German al Unității Socialiste. Pe de o parte, se făcuseră pași semnificativi în privința recunoașterii internaționale, iar pe de altă parte, exista temerea de slăbire a rolului partidului datorită unei apropieri și liberalizări excesive. Succesul politic extern și participarea R.D.G. la acorduri internaționale au avut aproape automat drept rezultat o destabilizare internă. Conceptele ideologice și militare rigide ale inamicului, care fuseseră o constantă timp de mulți ani, au început să se dizolve. Nu mai era posibil să se continue violarea gravă a drepturilor omului, cel puțin peste hotare; cetățenii își puteau afirma drepturile. Conducerea Partidului German al Unității Socialiste era în special îngrijorată de Actul Final al CSCE din august 1975, la care R.D.G. era co-semnatară. Acordurile privind renunțarea la utilizarea forței, la integritatea teritorială și inviolabilitatea frontierelor întruneau preocupările politicii externe a R.D.G., totuși acordurile referitoare la problemele umanitare (de tip Basket 3) despre informație, contacte umane etc., au alimentat creșterea explozivă a cererilor pentru o înlesnire semnificativă în privința vizitelor și călătoriilor sau a reuniunilor de familie. Numărul cetățenilor care au cerut implementarea strictă a drepturilor umane în R.D.G. a crescut într-adevăr, cu o accentuare deosebită asupra libertății de a călători.

Politica de destindere și semnalul emanat de aceasta, precum și separarea internă a R.D.G. de Republica Federală impusă de Partidul German al Unității Socialiste au creat multe discuții și întrebări în rândul APN. „Diversiunea ideologică crescândă a inamicului împotriva R.D.G. și a APN în conexiune cu semnarea tratatelor dintre URSS, Republica Populară Polonă, R.D.G. și R.F.G. este tot mai mult oglindită în spectrul de opinii al

soldăților, subofițerilor, angajaților civili și al unora dintre ofițeri”¹⁹, au stabilit, aproape la unison, ofițerii politici responsabili și oficialii partidului din toate serviciile, inclusiv din trupele de grăniceri²⁰. Conceptul de separare al Partidului German al Unității Socialiste, cu *mottoul*: „totul ne leagă de Republica noastră Democrată Germană, socialistă (...) Nimic, chiar nimic, nu ne leagă de imperialismul din R.F.G.”²¹, era privit cu scepticism, în special în rândul soldăților și al subofițerilor²².

Intruțiuni în frontul politico-ideologic de apărare împotriva pretențiilor influențe ale „democratizării sociale”, ale „discuțiilor privind drepturile omului”, precum și forme ale subestimării „naturii imperialismului” au fost observate în armată, în special în timpul evaluării potențialului de răspuns prompt la o agresiune din partea „imperialismului vest-german”. „Demagogia pacifistă a guvernării Brandt/Scheel, a avut printre altele drept rezultat creșterea în armată a numărului celor care credeau că nu era niciun pericol ca Republica Federală să declanșeze un război. Recunoașterea internațională crescândă a R.D.G. nu era privită ca o dovadă a puterii sporite a acesteia, sau a sistemului socialist global, ci ca o expresie a dorinței statelor vestice de negociere și a naturii lor împăciuitoare. Politica coexistenței pașnice, ca formă de luptă de clasă, așa cum a fost ea postulată de Partidul German al Unității Socialiste, a stârnit critici, la fel ca și afirmațiile care continuau să pretindă că Republica Federală avea o natură agresivă, toate acestea fiind menite a sugera o superioritate generală a socialismului”²³.

Mai mult decât atât, pe fondul politicii de destindere apelurile pentru o dezarmare a înaltei pregătiri de luptă au crescut în interiorul forțelor armate. „Credibilitatea conceptului nostru de inamic este pusă la îndoială de un număr mare de soldați și subofițeri”²⁴, menționa un raport din 1972. Un sergent major spunea: „Ar trebui să se înceteze a vorbi despre amenințarea unui război. Pregătirea de luptă devine mai puțin importantă, iar cererile pentru o operativitate ridicată dăunează credibilității noastre”²⁵. La acea vreme, câțiva ofițeri mai tineri erau de părere că nu mai au un viitor în armată deoarece echilibrul fricii va menține pacea, iar acordurile încheiate vor face improbabil un conflict armat²⁶. A devenit dificil de împărțit conceptul de inamic din perspectiva unei percepții pozitive a politicii guvernului Brandt/Scheel și era evidentă dificultatea de a înțelege diferența dintre

■ **Supravegherea frontierei germano-germană se făcea și din elicopter**

politica oficială a „coexistenței pașnice” a R.D.G. și cererea permanentă de „întărire a capacității de luptă și a operativității” în cadrul APN. Existau, de asemenea, dubii privind puterea economică și superioritatea militară a Organizației Tratatului de la Varșovia²⁷. Mulți militari considerau că educația de ură adâncă împotriva „imperialismului și a mercenarilor săi” era anacronică și nu mai găseau niciun sens în motivația militară socialistă.

Totodată, oficialii partidului considerau drept o problemă serioasă creșterea audienței unor posturi de emisie așa-zis ostile, în timpul și în afara orelor de serviciu. Pentru majoritatea cetățenilor „normali” ai R.D.G., recepționarea programelor stațiilor de radio și televiziune vestice, care ofereau un spectru larg de informații, era o oportunitate de a-și forma și menține o opinie politică independentă de propaganda Partidului German al Unității Socialiste. Pentru membrii armatei, recepționarea programelor vestice a rămas în general prohibită.

S-a stabilit că superiorii nu numai că au acceptat din ce în ce mai mult în rândul subordonaților receptarea stațiilor de emisie vestice, dar un număr tot mai mare de subofițeri și ofițeri se informau din „surse vestice”. În 1971/1972 un total de 2 333 de

„ascultători” au fost detectați în Districtul Militar V, dintre care 1 597 soldați, 709 subofițeri și 27 de ofițeri²⁸. Circa 5 000 de cazuri au fost înregistrate în trupele de grăniceri în aceeași perioadă de timp²⁹. Există câteva exemple care dovedesc că până și în perioada lui Honecker recepționarea stațiilor vestice era pedepsită și în câteva cazuri a avut drept urmare demiterea din armată. Un maior a fost expulzat din partid și îndepărtat din armată după degradarea la rangul de soldat³⁰. Crima sa: printre altele, ofițerul ascultase stațiile de radio și urmărise programele de televiziune vestice pe o lungă perioadă de timp. De aceea, oficialii Partidului German al Unității Socialiste au opinat că standardul de pregătire al ofițerului a fost „slăbit”, iar maiorul nu va putea să-și îndeplinească pe viitor obligațiile ca membru de partid și ca ofițer superior. Partidul German al Unității Socialiste a continuat să privească „influența stațiilor de emisie ostile” ca pe un „canal major de propagare a argumentelor dușmănoase”³¹ în rândul forțelor armate. Eforturile de a lupta împotriva acestor influențe au rămas parte a educației politico-ideologice a membrilor armatei, precum și a acțiunii sporite a partidului împotriva „ideologiilor ostile” în cadrul armatei.

Împotriva tendințelor politice de destindere și, în special, împotriva Actului Final de la Helsinki, au existat cazuri individuale de semne evidente de dezintegrare ideologică în cadrul armatei care, la rândul ei, a mărit presiunea asupra membrilor săi în munca politico-ideologică. În practică, înainte de orice, aceasta însemna că până și opiniile critice constructive asupra problemelor naționale și internaționale, precum raportul de forțe sau drepturile omului, erau imediat stigmatizate, etichetate ca deviații de la spiritul marxism-leninismului și pedepsite.

Deși la începutul anilor 1970, practic fiecare ofițer și doi din trei subofițeri ai APN erau membri ai Partidului German al Unității Socialiste și ai corpului de conducere al Armatei și, în general, puteau fi caracterizați ca devotați partidului, așa-numitele influențe ale opoziției de clasă au devenit aparente, în special printre ofițeri; Partidul German al Unității Socialiste le-a atribuit exclusiv preteniei diversivni ideologice crescândă a Vestului. În cazuri individuale, ofițerii chiar au luat poziție și au încercat să ceară mai multă democrație și libertate. Unii s-au referit la actul de la Helsinki, iar alții au subliniat condițiile inumane din cadrul APN³².

Bineînțeles, Partidul German al Unității Socialiste și conducerea armatei au contracarat nu numai cu o sporită îndoctrinare ideologică, dar și cu severe măsuri punitive luate împotriva acelor care criticau și dezaprobau în interiorul armatei. Numărul sancțiunilor motivate politic din cadrul Partidului German al Unității Socialiste în anii 1970 a crescut considerabil. În acest context, trebuie cunoscut faptul că sancționarea membrilor de partid în uniformă, administrată de partid, avea de obicei consecințe profesionale.

De la începutul anilor 1970, conducerea APN s-a confruntat cu o problemă care a jucat întotdeauna un anume rol în armată, dar atunci părea să fi atins o nouă dimensiune – creșterea contactelor Est-Vest.

Ca orice altă armată, APN avea și ea instrucțiuni de protejare a secretelor militare. În plus față de principiile generale legitime de protecție a intereselor de securitate ale APN, aceste instrucțiuni conțineau și prevederi pe care mulți membri ai armatei nu le mai considerau actuale, în special în noua etapă. Pe lângă deja menționata interdicție de receptare a programelor posturilor radio și tv vestice în unitățile militare, acele instrucțiuni includeau în principal reguli de călătorie, contacte și relații cu așa-zisele state non-socialiste.

Militarilor și angajaților civili, în general, li se interzicea să aibă sau să mențină contacte (cu persoane din statele non-socialiste – n.tr.) în afara serviciului³³. În special subofițerii de rând, cadeții tineri și ofițerii trebuiau să exercite influență asupra persoanelor din familia lor, cum ar fi soțiile, rudele și copiii, astfel încât aceste persoane să se conformeze regulilor APN. Mai mulți militari profesioniști considerau menținerea legăturilor strânse, pacea în familie, precum și o relație bună cu cercul de apropiați mai importante pentru viața lor personală decât orice declarații ideologice de separare de partid. Drept consecință, existau contacte ascunse ale subofițerilor și ofițerilor, sau a soțiilor acestora cu cunoștințe și prieteni din Vest – adesea pe o perioadă lungă de timp. Motive politice, personale sau materiale erau adesea legate de aceste relații. După cum vă imaginați, într-un stat supravegheat ca R.D.G., acele contacte secrete scăpau rareori serviciilor de securitate ale statului. Persoanele implicate erau pedepsite sever. Până și ofițeri, membri vechi de partid și-au pierdut pozițiile peste noapte și au fost concediați dezonorabil din armată³⁴.

Pe scurt, se poate spune că în anii 1970, Armata Populară Națională a R.D.G. a fost sistematic și continuu transformată într-o puternică și modernă armată de coaliție. Aceasta a servit atât intereselor Uniunii Sovietice, ca putere conducătoare, cât și păstrării puterii conducerii Partidului German al Unității Socialiste. Politica internațională de destindere a accelerat mai degrabă acest proces militar decât să îl împiedice. Deși Partidul German al Unității Socialiste trebuia și dorea să se conformeze politicii de destindere a marilor puteri, în special în domeniul politicii externe, nu a permis vreo referire la acordurile internaționale în politica sa internă. Acest fapt era reflectat de extinderea regimului de frontieră, de supravegherea sporită a populației, de lupta ideologică intensificată și de stricta separare de Republica Federală Germania. Coexistența politicii de destindere, pe de o parte, cu cea a înarmării, militarizării, separării externe și a represiei interne, pe de altă parte, au caracterizat R.D.G. până la sfârșitul său.

¹ Günther Heydemann, *Die Innenpolitik der DDR*, München 2003, pp. 27-32.

² Citat în: Peter Przybylski, *Tatort Politbüro. Die Akte Honecker*, Berlin 1991, p. 281 (convorbirea între L. I. Brejnev și Erich Honecker din 28 iulie 1970).

³ Heinz Hoffmann, *Der Imperialismus bleibt ein gefährlicher Gegner*, în Heinz Hoffmann, *Sozialistische Landesverteidigung. Aus Reden und Aufsätzen 1970 bis Februar 1974*, Berlin (Est) 1974, pp. 490-498, aici p. 490.

⁴ Rüdiger Wenzke, *Die Nationale Volksarmee (1956-1990)*, în *Im Dienste der Partei. Handbuch der bewaffneten Organe der DDR*, Torsten Diedrich, Hans Ehlert și Rüdiger Wenzke (editori), a doua ediție, Berlin 1998, pp. 423-535.

⁵ Wilfried Kopenhagen, Hans Mehl, Knut Schäfer, *Die NVA. Land-, Luft- und Seestreitkräfte*, Stuttgart 2006.

⁶ Friedrich Elchlepp, *Volksmarine der DDR. Deutsche Seestreitkräfte im Kalten Krieg*, Hamburg, Berlin, Bonn 1999.

⁷ Heinz Hoffmann, *Den Einfluß des Sozialismus verstärken*, în Heinz Hoffmann, *Sozialistische Landesverteidigung. Aus Reden und Aufsätzen 1970 bis Februar 1974*, Berlin (Est) 1974, pp. 320-322; *DDR-Militärdelegationen in Mexiko, Korea und Rumänien*, în idem, *Aus Reden und Aufsätzen 1974 bis Juni 1978*, Berlin (Est), 1979, pp. 379-384.

⁸ Erich Honecker, *Aus dem Bericht des ZK an den VIII. Parteitag der SED vom 15. Juni 1971*, în *Die Militär- und Sicherheitspolitik der SED 1945-1988. Dokumente und Materialien*, Berlin (Est) 1989, p. 399.

⁹ Heinz Hoffmann, *Der Imperialismus bleibt ein gefährlicher Gegner*, pp. 494 și urm.

¹⁰ Peter Joachim Lapp, *Gefechtsdienst im Frieden. Das Grenzregime der DDR 1945-1990*, Bonn 1999, pp. 45-49.

¹¹ Klaus Schroeder, *Der SED-Staat. Partei, Staat und Gesellschaft 1949-1990*, München 1998, p. 216.

¹² Heribert Seubert, *Zum Legitimitätsverfall des militarisierten Sozialismus in der DDR*, Münster, Hamburg, 1995, pp. 15 și urm. Termenul însuși a fost inventat de Michael Mann.

¹³ Erich Honecker, *Der Schutz des sozialistischen Vaterlandes liegt in guten Händen*, în Erich Honecker, *Dem Frieden unsere Tat. Ausgewählte Reden und Aufsätze zur Militär- und Sicherheitspolitik der SED (1976-1981)*, Berlin (Est), 1982, pp. 105-109, aici p. 109.

¹⁴ *Programm der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands*, în *Protokoll der Verhandlungen des IX. Parteitages der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands*, vol. 2, Berlin (Est), 1976, pp. 209-266, aici p. 220.

¹⁵ Torsten Diedrich, Hans Ehlert, Rüdiger Wenzke, *Die bewaffneten Organe der DDR im System von Partei, Staat und Landesverteidigung. Ein Überblick*, în *Im Dienste der Partei. Handbuch der bewaffneten Organe der DDR*, Torsten Diedrich, Hans Ehlert și Rüdiger Wenzke (editori), a doua ediție, Berlin 1998, pp. 1-67.

¹⁶ Jens Giesecke, *Die hauptamtlichen Mitarbeiter des Ministeriums für Staatssicherheit*, Berlin 1995, pp. 99 și urm.

¹⁷ Klaus Schroeder, *Der SED-Staat. Partei, Staat und Gesellschaft 1949-1990*, München 1998, p. 199-318.

¹⁸ „Wissen und Kämpfen. Für die politische Schulung des Soldaten”, nr. 14, 1970/71, p. 53.

¹⁹ Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg (în continuare: BA-MA), VA-P-01/7576, f. 19, *Informationsbericht der Politischen Verwaltung des Militärbezirkes III über die „ideologische Diversion des Gegners”*, din 16 Dec. 1972.

²⁰ Ibid, f. 4-147, *Berichte über die Einwirkungen der „ideologischen Diversion” auf die NVA 1972*; Die Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen DDR (în continuare: BStU), HA I 5865, f. 256-265. *Information über die Reaktion der NVA-Angehörigen auf den Briefaustausch zwischen Willi Stoph und Willy Brandt*, din 3.3.1970.

²¹ Erich Honecker la al VIII-lea Congres al Partidului German al Unității Socialiste: „Direcția de bază a partidului nostru presupune că mersul general al evenimentelor și întărirea statului nostru socialist conduce obiectiv, și trebuie să conducă, la adâncirea contrastului dintre noi și R.F.G. care a ales calea capitalismului și, că, de aceea, procesul de separare dintre cele două state se adâncește tot mai mult în toate domeniile vieții sociale”, Erich Honecker, *Die Deutsche Demokratische Republik – fester Bestandteil der sozialistischen Staatengemeinschaft*, în: Erich Honecker, *Zuverlässiger Schutz des Sozialismus. Ausgewählte Reden und Schriften zur Militärpolitik der SED*, Berlin (Est) 1977, pp. 166-189, citat:176.

²² BA-MA, AZN Strausberg P-2977, Bl. 266, *Bericht über die Meinungssumfrage der Politischen Hauptverwaltung der NVA zu Problemen des VIII. Parteitages*, sept. 1971.

²³ Ibid., VA-P-01/7576, f. 93-95, *Sonderinformation der Politischen Verwaltung des Ministeriums für Nationale Verteidigung*, din 16.12.1972.

²⁴ Ibid., f. 20, *Informationsbericht der Politischen Verwaltung des Militärbezirkes III über die ideologische Diversion des Gegners*, din 16.12.1972.

²⁵ Ibid., AZN Strausberg P- 1262, Bl. 69, *Bericht der Parteikontrollkommission der Politischen Verwaltung der LSK/LV über feindliche Einflüsse*, din 15.3.1973.

²⁶ Ibid., VA-P-01/7576, f. 19 f, *Informationsbericht der Politischen Verwaltung des Militärbezirkes III über die ideologische Diversion des Gegners*, din 16.12.1972.

²⁷ Ibid., DVW 1/55575, f. 19, *Kollegiumsprotokoll vom 16.7.1973, Anlage 1 (Bericht der Arbeitsgruppe des Zentralkomitees der SED über die Wirksamkeit der ideologischen Arbeit in der NVA)*.

²⁸ Ibid., VA-P-01/7576, f. 35, *Informationsbericht der Politischen Verwaltung des Militärbezirkes V über die ideologische Diversion des Gegners*, din 8.12.1972.

²⁹ Ibid., f. 80, *Informationsbericht der Politischen Verwaltung der Grenztruppen über die ideologische Diversion*, din 19.12.1972.

³⁰ Ibid., DVW 1/43824, f. 253 și 262, *Befehl Nr. 136/82 des Ministers für Nationale Verteidigung über Kader*, din 19.1.1983.

³¹ Ibid., VA-P-01/7576, f. 34, *Sonderinformation der Politischen Verwaltung des Militärbezirkes V*, din 8.12.1972.

³² Ibid., AZN Strausberg P-1540, f. 57, *Einschätzung der Parteiverfahren 1976/77 in den SED-Grundorganisationen der LSK/LV*, din 4.1.1978; *ibid.*, f. 27, *Einschätzung der Parteiverfahren in der NVA und den Grenztruppen 1976/77*, din 5.12.1977.

³³ Aceste contacte cuprindeau întâlniri cu persoane din Vest în apartamentul personal sau întreținerea de relații cu persoane și instituții din „state non-socialiste”, cum ar fi de exemplu, corespondență poștală, telefonică, sau schimbul de articole.

³⁴ Rüdiger Wenzke, *Zwischen „Prager Frühling” 1968 und Herbst 1989. Protestverhalten, Verweigerungsmuster und politische Verfolgung in der NVA der siebziger und achtziger Jahre*, în *Staatsfeinde in Uniform? Widerständiges Verhalten und politische Verfolgung in der NVA*, Rüdiger Wenzke (ed.), Berlin, 2005, pp. 199-428, aici: 241-275.

traducere de MONA ELENA SIMINIUC

THE NATIONAL PEOPLE'S ARMY IN THE POLICY OF DÉTENTE OF THE 1970s

It can be stated that in the 1970s, the NVA of the GDR was systematically and continuously transformed into a powerful and modern coalition army. This served the interests of both the Soviet Union as the leading power as well as the preservation of power of the SED leadership. The international policy of détente rather accelerated this military process than disrupting it. Although the SED had to and wanted to comply with the policy of détente of the Great Powers, mainly with regard to foreign policy, they did not allow references to the international agreements in their domestic policy. This was reflected in the extension of the border regime, the intensified surveillance of the population, the intensified ideological fight and the strict separation from the Federal Republic. The coexistence of policy of détente on the one hand, arming, militarization, external separation and domestic repression on the other hand, characterized the GDR until its end.

MAREA NEAGRĂ, placă turnantă în relațiile dintre Orient și Occident

DOBROGEA ȘI POLITICA PONTICĂ A LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN

dr. VASILE MĂRCULEȚ

Importanța economică, geopolitică și strategică a Dobrogei, cu imensa sa fațadă maritimă, a fost înțeleasă de domnii Țării Românești încă de la întemeierea sa, cu atât mai mult cu cât statul muntean, înaintând spre răsărit, tindea să devină un stat pontic. Sub domnia lui Mircea cel Bătrân (1386-1418), politica dobrogeană a Țării Românești cunoaște punctul său culminant, afirmându-se drept componenta fundamentală a politicii pontice a domnului muntean. Cu stăpânirea lui Mircea asupra spațiului ponto-danubian, procesul complex de transformare a Țării Românești într-un stat pontic se încheia. Declanșat în timpul lui Nicolae Alexandru (1352-1364), care prin anii 1358-1359 își întindea stăpânirea asupra regiunilor meridionale ale teritoriilor dintre Prut și Nistru, respectiv asupra sudului Bugeacului, continuat apoi prin acțiunea lui Vladislav I (1364-c.1377), care prin 1369-1379 ocupa Chilia, procesul de transformare a Țării Românești în stat pontic se desăvârșea, la cumpăna secolelor XIV-XV, prin acțiunea dobrogeană a lui Mircea cel Bătrân¹.

„Despot al pământurilor lui Dobrotici și domn al Dârstorulu”. Politica dobrogeană a lui Mircea cel Bătrân debuta la sfârșitul deceniului 9 al secolului al XIV-lea într-un context internațional deosebit de complex și de nefavorabil pentru Peninsula Balcanică, generat de puternica ofensivă otomană în regiunile nordice ale acesteia. Ofensiva otomană va lovi cu deosebită violență formațiunile politico-statale creștine din zonă, între care se număra și Despotatul Dobrogean, condus de despotul Ivanco (1385/1386-1399?).

În prezent este cert faptul că primul act important cunoscut de politică externă a despotului Ivanco a fost reglementarea relațiilor cu Genova și coloniile sale pontice. În acest scop, cele două părți au semnat la Pera, la 27 mai 1387, un tratat de „*pace perpetuă*”, care a pus capăt îndelungatului conflict de aproape trei decenii dintre comuna ligure și coloniile sale din Pont și Despotatul Dobrogean, declanșat prin anul 1360². Titlul despotului dobrogean, consemnat în tratatul cu Genova, „*din mila lui Dumnezeu*”, identic cu cel al domnilor neatârnați ai Țării Românești și Moldovei, ne relevă un stăpânitor de sine stătător și, îndrăznim să afirmăm, posesorul moștenirii neștirbite lăsate de părintele său, „*strălucitul domn Dobrotici, de bună amintire*”³. Excepția o reprezintă cetatea Silistra, pe care mai mulți cronicari otomani din secolele XV-XVII – Mehmed Neșri, Idris Bitlisi, Sa’adeddin Mehmed, Mustafa Ali, Mehmed bin Mehmed, Kodja Hussein, Kara-Çelebi-Zade – o arată în anul 1388 ca fiind sub stăpânirea țarului bulgar de la Târnovo, Ivan Șișman (1365/1371-1393)⁴.

Deosebit de interesantă este o știre cuprinsă în cronica lui Mehmed Neșri care ni-l arată pe despotul Ivanco ca fiind vasal al Imperiului Otoman. Conform relatării acestuia, în vara anului 1387, pregătind campania împotriva sârbilor și bosniacilor, sultanul Murâd I (1359/1362-1389) „*a poruncit ghiaurilor care plăteau tribut să se pregătească cu arme [împotriva sârbilor] [...]. Dar doi dintre ghiauri, răzvrătindu-se, nu au venit. Unul era Șișman (Susmanos), fiul lui Alexandros [...]. Celălalt era Ivanco, fiul lui Dobrotici (Dobrudjaoglu Iuvaki). Acești doi afurișiți, răzvrătindu-se împotriva sultanului, n-au venit la oaste*”⁵.

Momentul vasalizării Despotatului Dobrogean este greu de precizat cu exactitate, ceea ce a determinat o amplă controversă în rândul specialiștilor. În absența unor informații certe, aceștia au dat răspunsuri diferite acestei probleme, asupra prezentării detaliate a căreia nu insistăm însă⁶. În ceea ce ne privește, considerăm că vasalizarea Despotatului Dobrogean de către otomani s-a consumat, probabil, la sfârșitul anului 1386 sau la începutul anului 1387. Condițiile exacte care au dus la acest act al despotului dobrogean nu le cunoaștem, dar le putem presupune din analiza evenimentelor din zonă. Foarte probabil, în contextul reluării ofensivei otomane spre nordul Peninsulei Balcanice, epuizarea statului său în urma îndelungatului conflict cu genovezii, încă neîncheiat, nu i-a permis lui Ivanco abordarea relațiilor cu Imperiul Otoman de pe poziții de forță. Ca urmare, despotul dobrogean a evitat să riște angajarea statului său într-un război pe două fronturi și într-un conflict greu cu otomanii, optând, cel puțin temporar, pentru soluția diplomatică, respectiv acceptarea suzeranității sultanului. Că actul său politic a fost unul conjunctural, o demonstrează faptul că, în același an, îndată după încheierea păcii cu genovezii, pe fondul declanșării conflictului otomano-sârbo-bosniac, mizând probabil pe un succes al aliaților slavi, așa cum s-a și întâmplat de altfel (la Pločnik, aliații balcanici au obținut victoria), el a refuzat să mai accepte suzeranitatea otomană.

Intrarea sub suzeranitate otomană nu a însemnat însă și acceptarea unor cesiuni teritoriale către imperiu. Puținele informații de care dispunem ne permit concluzia că Ivanco a continuat să stăpânească și după realizarea acestui act politic întregul teritoriu al Despotatului Dobrogean. Astfel, o relatare tardivă a umanistului german Johannes Leunclavius (Hans Loewenklaus), din secolul al XVI-lea, făcută după cronicile otomane, îndeosebi

■ Mircea cel Bătrân

după cea a lui Mehmed Neşri, ne spune că „*vecin al lui Şişman bulgarul era regişorul Dobrogei*”, și că acesta, Ivanco, „*fiul lui Dobrotici, era regişorul Varnei și al regiunii vecine zisă Dobrogea*”⁷.

Calitatea de „*regişor al Varnei și Dobrogei*”, atribuită de umanistul german lui Ivanco, nu trebuie pusă, în opinia noastră, în relație de determinare directă cu dimensiunile statului condus de acesta, așa cum au făcut unii specialiști, care au dedus din aceasta că Ivanco, ca și Dobrotici, de altfel, ar fi stăpânit doar „*un stătuleț pontic*”, situat în extremitatea sud-estică a spațiului danubiano-pontic⁸. După părerea noastră, această concluzie nu se susține. Calitatea de „*regişor al Varnei și Dobrogei*” considerăm că trebuie raportată la pozițiile despotului dobrogean în raport cu sultanul, respectiv la dimensiunile Despotatului Dobrogean în comparație cu cele ale Imperiului Otoman.

La scurt timp după acceptarea suzeranității otomane, asistăm totodată și la o diminuare sensibilă a teritoriilor Despotatului Dobrogean. Când și în ce condiții s-au produs cesiunile teritoriale care au determinat restrângerea stăpânirilor lui Ivanco este greu de precizat. În opinia noastră, un răspuns aproximativ s-ar putea afla în câteva informații furnizate de cronicarul Mehmed Neşri și preluate apoi de Leunclavius în prezentarea campaniei otomane din 1388 împotriva lui Şişman și Ivanco.

Defecțiunea celor doi vasali, care, chiar dacă nu participaseră direct la coaliția balcanică inițiată de Serbia și Bosnia, își manifestaseră totuși, prin actul lor, ostilitatea față de imperiu, reprezenta un pericol real la adresa forțelor otomane care se confruntau cu sârbii, bosniacii și aliații lor, care e își vedeau astfel flancul drept și spatele amenințate. Ca urmare, în perspectiva apropiatei contralovituri împotriva coaliției balcanice, sultanul Murad I a considerat necesar să elimine imediat amenințarea

reprezentată de defecțiunea lui Șişman și Ivanco și să degajeze astfel forțele sale care operau în Balcani de acest posibil pericol⁹. În acest scop, relatează Mehmed Neşri, sultanul i-ar fi poruncit marelui vizir, Çandarlı Ali-Paşa, ca „*trecând marea cu 30 000 de ostaşi, să dai foc şi să distrugi şi să devastezi vilaletul lui Susmanos*”¹⁰. Aşa cum se ştie, campania otomană din 1388 a lovit, în egală măsură, nu numai Țaratul Bulgar de Târnovo, ci și Despotatul Dobrogean.

Relatând campania otomană condusă de marele vizir împotriva lui Șişman și Ivanco, cronicarul Mehmed Neşri afirmă că după luarea Șiştovului, comandantul otoman, „*pornind de acolo, a cucerit de pe malurile Dunării, fortărețele pe care, trecând, le luase valahul* (Mircea cel Bătrân, n.n.)”¹¹. La rândul său, Johannes Leunclavius preia informația lui Mehmed Neşri și relatează că, plecând de la Șiştov, Ali-Paşa a cucerit „*unele cetăți și castele pe care, mai înainte, valahii transalpini* (muntenii, n.n.) *le ocupaseră trecând Dunărea în Bulgaria*”¹².

Cronicile otomane, prin informațiile lor, ne pun în fața primei intervenții militare a domnului Țării Românești, Mircea cel Bătrân, în Dobrogea. Totodată, ele ne relevă indirect rolul jucat de politica transdanubiană a domnului muntean în procesul de disoluție teritorială a Despotatului Dobrogean. Ca urmare, putem afirma că intervenția lui Mircea în Dobrogea nu a fost una în sprijinul lui Ivanco, dimpotrivă profitând de situația dificilă în care se afla acesta, domnul muntean i-a smuls o fâșie de teritoriu de pe malul drept al Dunării cu fortărețele din zonă. Acțiunea sa militară se înscrie în politica consecvent promovată de domnii munteni care l-au precedat, aceea de a asigura ieșirea la mare a Țării Românești, transformând-o într-un stat pontic¹³.

Care au fost aceste cetăți ocupate de munteni nu putem preciza. Dacă avem însă în vedere faptul că toate fortărețele de pe malul drept al Dunării, dintre Nicopol și Silistra, inclusiv, sunt arătate de diferiți cronicari otomani ca aparținând țarului bulgar de la Târnovo¹⁴, considerăm că cetățile cucerite de Mircea, la care fac referire Mehmed Neşri și Johannes Leunclavius, trebuie căutate la nord de Silistra, pe malul dobrogean al Dunării.

Când s-a întâmplat acest lucru, rămâne iarăși dificil de precizat. Cu titlu de ipoteză, considerăm că două momente ar putea fi luate, totuși, în discuție cu privire la această primă intervenție militară

transdanubiană a domnului muntean – anul 1387, înaintea campaniei otomane împotriva coaliției balcanice inițiate de sârbi și bosniaci, la care Ivanco a aderat tacit, înlăturând suzeranitatea otomană și refuzând să-i pună la dispoziție sultanului contingentele militare cerute, act ce putea atrage o acțiune imediată de pedepsire a sa, dar, cel mai probabil, în prima parte a anului 1388, înaintea campaniei otomane de pedepsire, condusă de Çandarlı Ali-Paşa, împotriva țarului de la Târnovo și a despotului dobrogean.

Campania marelui vizir împotriva Țaratului Bulgar de Târnovo și a Despotatului Dobrogean din anul 1388 s-a încheiat însă doar cu un succes parțial. Țarul bulgar a fost înfrânt și silit să cedeze otomanilor cele mai importante cetăți ale sale, între care Silistra. Aceeași soartă a avut-o și cea mai mare parte a teritoriilor Despotatului Dobrogean, care a fost ocupată de otomani. Forțele sultanului au eșuat însă în încercarea lor de a ocupa Vama. Eșecul înregistrat de marele vizir în tentativa sa de a cuceri Varna își găsește prezentarea în cronica folosită de Leunclavius, care înregistrează faptul că „*Ali-paşa a fost silit să lase nerăzbunată necuviința*” locuitorilor Varnei, care au refuzat să i se supună, opunându-i cu succes rezistență¹⁵. Se pare însă că și alte centre dobrogene de pe litoralul vest-pontic au evitat cucerirea otomană, lucru datorat, după părerea noastră, fie faptului că nu au fost atacate, fie că nu au putut fi cucerite. Nemenționarea lor de către cronicarii otomani între cetățile cucerite de oștile marelui vizir confirmă și conferă, în opinia noastră, consistență concluziei la care am ajuns.

Datorită faptului că după 1388 documentele de care dispunem nu mai fac referiri directe și explicite la despotul Ivanco, numeroși specialiști au afirmat că acesta și-ar fi încheiat acum domnia, probabil și viața, dispărând în condiții necunoscute în luptele cu otomanii. Totodată, întemeiați pe această concluzie, precum și pe faptul că o serie de informații menționează, așa cum am văzut, cucerirea mai multor cetăți dobrogene de către ostașii sultanului, istoricii menționați identifică în aceste fapte și momentul încetării existenței statului dobrogean. A cântărit, de asemenea, mult în acceptarea acestei concluzii și faptul că, după septembrie 1389, titlul domnesc al lui Mircea cel Bătrân face, așa cum vom vedea în continuare, referiri explicite cu privire la extinderea stăpânirilor domnului muntean în Dobrogea.

În circumstanțele arătate și în absența unor informații certe cu privire la aspectele arătate, considerăm o asemenea concluzie, potrivit căreia Despotatul Dobrogean și-ar fi încetat existența după campania otomană din 1388, ca având puține temeiuri solide de a se dovedi fondată. De altfel, o serie de știri indirecte, asupra cărora ne vom opri pe parcursul studiului nostru, o contrazic. În opinia noastră, păstrarea de către despotul Ivanco a stăpânirii asupra Varnei și a unei fâșii de teritoriu de pe litoralul vest-pontic, cu importanțele sale centre urbane care, așa cum am văzut, nu apar între cuceririle otomane, a însemnat, în ciuda pierderilor teritoriale masive suferite, perpetuarea existenței statului dobrogean, devenit în urma amputărilor teritoriale suferite doar „*un stătuleț pontic*”, așa cum au sesizat unii specialiști¹⁶.

În altă ordine de idei, credem că, în acest punct al cercetării noastre, se cuvine să ne oprim asupra celei de-a doua intervenții militare a lui Mircea cel Bătrân în Dobrogea împotriva otomanilor. A fost ea una menită să salveze statul dobrogean? A urmărit domnul muntean să-i acorde sprijin omologului său dobrogean sau a vizat doar interese proprii? Acestor întrebări vom încerca, în continuarea demersului nostru, să le oferim răspunsuri cât mai pertinente și mai veridice.

După părerea noastră, a doua intervenție militară a domnului muntean în Dobrogea trebuie pusă în raport de determinare directă cu consecințele loviturii otomanilor aplicate Despotatului Dobrogean. În condițiile în care loviturile acestora au făcut statul dobrogean incapabil de o ripostă care să-i permită redresarea situației, se producea cea de-a doua intervenție transdanubiană a domnului Țării Românești, care a acționat militar pentru a scoate teritoriile dobrogene ocupate de Çandarlı Ali-Pașa de sub stăpânire otomană.

În opinia noastră, noua acțiune dobrogeană a domnului muntean s-a consumat în două etape (1388-iarna 1389/ianuarie 1390). Într-o primă etapă, anterioară lunii septembrie 1389, Mircea a reocupat cetățile de pe malul dobrogean al Dunării. Titlul domnesc reflectă, de altfel, noile achiziții teritoriale ale domnului Țării Românești. Pentru prima dată, într-un act din 4 septembrie 1389, emis la Râmnicu Vâlcea, Mircea se intitulează „*domn a toată Ungrovlahia și a părților Podunaviei*”¹⁷. Formula „*părțile Podunaviei*” din titlul domnesc – forma slavă a vechii denumiri bizantine *Paradunavon*, cum era

numită thema de la Dunărea de Jos din secolele XI-XII – face, considerăm noi, referire directă la stăpânirile sale dobrogene.

Într-o a doua etapă, cuprinsă între septembrie 1389 și ianuarie 1390, cel mai probabil în ultimele luni ale anului 1389, Mircea și-a extins stăpânirea asupra Silistrei și a restului fostelor teritorii ale Despotatului Dobrogean ocupate de otomani. Și de această dată, extinderea teritorială a Țării Românești își află reflectarea în titlul domnesc. În tratatele cu Polonia din 20 ianuarie 1390 și 6 iulie 1391, Mircea se intitulează „*despot al pământurilor lui Dobrotici și domn al Dârstorului*”, respectiv, „*domn al Dârstorului și despot al țării lui Dobrotici*”¹⁸.

În acest punct considerăm că putem oferi un răspuns și celor două probleme ridicate de intervenția lui Mircea cel Bătrân în Dobrogea în 1388-1389/1390. În primul rând, constatăm, pe baza informațiilor pe care le deținem, că intervenția lui Mircea împotriva otomanilor nu a vizat niciun moment acordarea de sprijin Despotatului Dobrogean, dimpotrivă, domnul muntean a substituit stăpânirii otomane propria-i stăpânire.

În același context, semnificativ este faptul că în aceeași perioadă domnul muntean a reluat ofensiva și spre gurile Dunării. Încă din a doua jumătate a anului 1391, intra sub stăpânirea Țării Românești și centrul genovez de la Lykostomo. Titlul domnesc al lui Mircea confirmă noile modificări teritoriale. Pentru prima dată, formula „*până la marginea Tartariei (usque ad confinia Tartariae)*”, sau „*spre părțile tătărești*”, apare menționată într-un act intern din 27 decembrie 1391¹⁹.

Considerăm că formula din titlul domnesc se referă strict la teritoriile de la gurile Dunării, formula „*până spre părțile tătărești*” nu însemna, așa cum foarte bine sesiza P. P. Panaitescu, că Mircea stăpânea aceste „*părți tătărești*”, ci un teritoriu vecin cu acestea²⁰. Fără îndoială, regiunile situate „*către părțile tătărești*” includeau, la sfârșitul secolului al XIV-lea, teritoriile de la gurile Dunării cu fostele centre genoveze, Chilia și Lykostomo. În concluzie, coroborând informațiile analizate, am putea conchide chiar că Mircea a speculat situația favorizantă apărută ca urmare a luptelor dobrogeano-otomane pentru a continua procesul de transformare a Țării Românești în stat pontic²¹.

Pe plan extern, ieșirea la mare i-a permis lui Mircea să angajeze Țara Românească într-o amplă politică pontică, menită în primul rând să salv-

gardeze interesele și independența statului muntean. Ca urmare, încă din această epocă, el a stabilit relații strânse cu diferiții emiri musulmani din Anatolia, adversari declarați ai sultanului Bâyezîd I (1389-1402)²².

Luptele cu otomanii dintr-o 1391 și 1395 nu au afectat, se pare, prea mult stăpânirile lui Mircea din Dobrogea. Dintre posesiunile transdanubiene ale lui Mircea cel Bătrân, cel mai mult au avut de suferit cetatea Silistra și teritoriile sud-dobrogene. Mai mulți cronicari otomani – Aşîk-paşa-zade, Mehmed-paşa Kuciuk Nisandji, Mustafa Ali și Evlya Çelebi – susțin în operele lor că cetatea a suportat o primă cucerire otomană după intrarea sub stăpânirea lui Mircea între toamna anului 1391 și toamna anului 1392²³. Ocuparea cetății de către turci în 1391 sau 1392 a fost probabil urmarea puternicului raid asupra Țării Românești a forțelor comandate de Firuz-beg. Stăpânirea otomană asupra Silistrei, în această etapă, a fost însă de scurtă durată, Mircea revenind și recucerind cetatea, probabil chiar în cursul anului 1392. Numai așa se explică reocuparea ei de către otomani în vara anului 1393, după cucerirea Țaratului Bulgar de Târnovo²⁴. Nu același lucru s-a întâmplat însă și cu restul Dobrogei, „care – conchide P.P. Panaitescu – *măcar în parte continua să rămâie în stăpânirea lui Mircea*”²⁵. Conservarea stăpânirii lui Mircea asupra teritoriilor dobrogene este clar exprimată în tratatul munteano-maghiar din 7 martie 1395, prin care domnul Țării Românești se angaja să susțină cu trupe și să aprovizioneze eventualele forțe trimise de Sigismund de Luxemburg să lupte împotriva otomanilor „*în părțile lui Dobrotici sau în orice alte pământuri, cetăți, ținuturi, trecători, porturi și în orice alte locuri supuse stăpânirii și ascultării noastre*”²⁶.

Campania lui Bâyezîd I împotriva Țării Românești din primăvara anului 1395, soldată cu înfrângerea lui Mircea, obligat să împartă puterea cu Vlad I Uzurpatorul (1395-1397), interpusul sultanului, și să abandoneze, cel puțin temporar, politica sa pontică, a avut ca rezultat modificarea statutului politico-juridic al stăpânirilor dobrogene ale statului muntean. Acestea treceau acum, cu certitudine, sub stăpânire otomană.

„Yldırım Bâyezîd han a cucerit acest ținut”. În pofida cadrului internațional ostil în care ființa, minusculul stat dobrogean de pe litoralul

Mării Negre și-a mai perpetuat un timp existența, el nefiind afectat de confruntările munteano-otomane dintre 1391 și 1395. Mai multe informații converg spre această concluzie. Astfel, actele *Massariei din Pera* înregistrează, la 19 octombrie 1390, după unii autori²⁷, sau 1395, după alții²⁸, cheltuielile făcute de comuna genoveză cu plata a doi „scribe curie”, care „*au copiat pacea făcută cu Ivanco al lui Dobrotici*”, pe care ambasadorul genovez i-a dus-o apoi despotului dobrogean, „*Todisco Pasteca (Todischus Pastecha), sol trimis pentru orașul Pera*”²⁹. Dacă la data respectivă, fie ea 19 octombrie 1390, fie 1395, statul dobrogean nu ar mai fi existat, iar despotul Ivanco ar fi fost mort, atât definitivarea și ratificarea tratatului de către autoritățile ligure, cât și trimiterea lui prin solul perot ar fi fost două acte complet lipsite de sens ale diplomației genoveze.

În acest context, credem că nu este întâmplător nici faptul că în titlul domnesc din tratatele cu Polonia din 1390 și 1391, Mircea nu face nicio referire la Ivanco, ci la defunctul despot al Dobrogei, Dobrotici, mort prin 1385/1386, în al cărui moștenitor se erija. Cum se explică această omisiune? După părerea noastră, omisiunea referirilor la Ivanco se datorează faptului că despotul dobrogean își avea încă propria sa stăpânire pe litoralul vest-pontic.

Faptul că, în 1395-1396, pe litoralul Mării Negre continua să ființeze o formațiune politică locală, o rămășiță minusculă a Despotatului Dobrogean, este relevantă direct sau indirect și de alte surse. Astfel, din relatarea cavalerului german Johann Schiltberger, participant la cruciada din 1396, care a cunoscut la fața locului situația politică din bazinul vest-pontic, aflăm că „*cea de-a treia Bulgarie se află acolo unde se varsă Dunărea în mare și capitala [ei] se numește Caliacra (Kallacrea)*”³⁰. Informațiile despre „*cea de-a treia Bulgarie*” pe care ni le oferă autorul conduc spre o concluzie aflată în afara oricăror discuții sau dubii: prin această sintagmă, călătorul german denumesc statul dobrogean. La rândul său, Sigismund de Luxemburg însuși relatează că după înfrângerea de la Nicopol s-a salvat pe o corabie care l-a transportat pe Dunăre până la Lykostomo și de aici pe mare, pe la Caliacra și Constantinopol până în Dalmația, de unde a revenit în Ungaria³¹.

Atât relatarea lui Johann Schiltberger, cât și cea a lui Sigismund de Luxemburg confirmă faptul că, la mijlocul ultimului deceniu al secolului al XIV-lea,

fațada litoralului vest-pontic, de la gurile Dunării, în nord, până la Varna, în sud, a continuat să rămână în componența unui stat creștin cu reședința la Caliacra, care nu putea fi altul decât Despotatul Dobrogean sau, mai exact, ultima rămășiță din ceea ce fusese acesta.

Cadrul internațional din bazinul vest-pontic va înregistra însă la mijlocul deceniului 10 al secolului o serie de modificări deosebit de ostile la adresa formațiunilor politico-statele din zonă. În aceste condiții, minusculul stat dobrogean de pe litoralul vest-pontic va primi însă lovitura de grație în ultimul an al secolului al XIV-lea, căzând victimă a convulsiilor politico-militare din aria de dominație mongolo-tătară din regiunile nord-pontice, care s-au repercutat negativ și asupra unor părți ale spațiului carpato-danubian și a litoralului vest-pontic. Concret, dispariția sa este consecința directă a dislocărilor tătare provocate de loviturile aplicate de emirul Tamerlan (Timur Lenk) Hoardei de Aur.

Înfrângerile suferite de marele han al Hoardei de Aur, Toqtamâș, în fața lui Tamerlan în anii 1395-1396, au determinat un masiv exod al tătarilor. Circa 10 000 dintre aceștia, conduși de emirul Aqtaŭ, au solicitat și au obținut din partea sultanului Bâyezîd I dreptul de a se stabili în provinciile europene ale Imperiului Otoman. Exodul tătarilor este consemnat, direct sau indirect, de mai multe cronici bizantine sau otomane. Spre exemplu, cronicarul bizantin Laonikos Chalkokondylas (secolul XV), inspirat din surse mai vechi, consemnează: „Pe timpul lui Bâyezîd, se mai spune că o parte nu mică de sciți (tătari, n.n.), venind peste Dacia (Țara Românească, n.n.) au trimis soli la Bâyezîd; și conducătorii lor cereau bani și țară sub stăpânirea lor, cu condiția să treacă peste Istru și să-i poarte împreună războaiele vrăjmașe din Europa. Iar el cu plăcere le îndeplinește cererea și le mai face mari făgăduieli. Aceștia trecând, Bâyezîd i-a colonizat prin Europa, ca fiecare parte slujindu-și conducătorii și fiind astfel împrăștiați, să devină folositori la expediții de pradă și la război. Totuși, mai pe urmă, Bâyezîd temându-se ca unindu-se între ei să nu încerce vreo răzvrătire, i-a prins pe aceștia și i-a ucis”³².

Se pare că această colonizare a tătarilor în Peninsula Balcanică de către Bâyezîd a fost mult mai însemnată decât pare la prima vedere, probabil prin faptul că a afectat mult mai mult decât se cunoaște organizările politice care mai supra-

viețuiau în zonă. Numai așa se explică, după părerea noastră faptul că Laonikos Chalkokondylas revine asupra ei, reluând, într-o altă parte a lucrării sale, informațiile transmise. „Și se mai găsește și aiurea în Europa la Bospor (în Crimeea, n.n.) – consemnează cronicarul bizantin – o parte din aceștia (tătari, n.n.) nu puțină, răspândiți prin această țară, sub ascultarea unui împărat, din casa împăraților, și numele îi este Ațicheri. Aceștia punându-și soarta în mâinile acestui împărat și, sosind în această țară, au mers până la Istru și trecând chiar peste Istru, au năvălit prădând o bună parte din Thracia. Ei veneau dinspre Samația, mergând spre Tanais (Don, n.n.); și o bună parte din neamul acesta s-a sălășluit aici la Istru. Dintre aceștia partea mai mare trecând sub Bâyezîd peste Istru, a fost colonizată, fiecare trib din acest neam rămânând despărțit”³³.

Informații privind stabilirea tătarilor în Imperiul Otoman ne oferă, în lucrările lor, și unii cronicari otomani. Astfel, Orudj bin Adil (secolul XV) relatează în lucrarea sa *Tevarih-i al-i Osman* (Cronicile dinastiei otomane) că „din vilaietul Deșt venise multă oaste tătarească. Beiul lor, căruia i se spunea Aqtaŭ, a murit pe când stătea la Adrianopol (Edirne, n.n.), dar oastea rămăsese aici. Bâyezîd luă cu el această oaste tătarească”³⁴. La rândul său, autorul cronicii anonime *Tevarih-i al-i Osman* (secolul XV), consemnează că, în anul 1402, plecând împotriva lui Tamerlan, Bâyezîd „a luat cu el și oastea tătarească care venise din vilaietul Deșt[-i Kıpceak] trecând prin Moldoava (Kara Bogdan)”³⁵.

Foarte probabil, între teritoriile din Rumelia, puse de Bâyezîd la dispoziția tătarilor refugiați în Imperiul Otoman, spre colonizare, s-au numărat și cele stăpânite de sultan între Dunăre și Marea Neagră, unde locuia încă din secolul al XIII-lea o puternică comunitate turcică. Șocul stabilirii tătarilor în aceste regiuni avea să fie grav resimțit de minusculul stat dobrogean, conservat pe litoralul pontic, condus, se pare, încă de despotul Ivanco. Angajându-se ca împreună cu turcii „să poarte războaiele vrăjmașe din Europa”, tătarii colonizați între Dunăre și mare și-au concentrat loviturile împotriva acestuia. Consecințele au fost dramatice pentru minusculul stat pontic, care va sucomba în scurt timp sub loviturile lor. Ultimul act al acestei tragedii s-a consumat, se pare, la începutul anului 1399, când, consemnează *Cronica Messembriei*, „la velenat 6907 [1399] indiction 7, februar 2, în ziua de vineri, robu-s-au Varna de tătarii cei fără de Dumnezeu”³⁶.

Căderea Vamei și, foarte probabil, și a celorlalte stăpâniri ale despotului Ivanco sub loviturile tătarilor intrați în serviciul Imperiului Otoman au determinat dispariția și a acestei ultime rămășițe a statului dobrogean. În aceste condiții, considerăm noi, *la cumpăna secolelor XIV-XV, Despotatul Dobrogean își înceta complet și definitiv existența*, teritoriile sale fiind încorporate Imperiului Otoman³⁷.

După 1395, aceeași soartă a avut-o, așa cum am precizat mai sus, întregul spațiu danubiano-pontic, fapt confirmat de o serie de surse otomane și bizantine. Astfel, cronicarul Mustafa Ali, enumerând cuceririle lui Bâyezid I, anterioare anului 1399, menționează între acestea și „*vilayetul Țării Românești*” și „*cetatea Silistra*”³⁸. La rândul său, Evlya Çelebi, preluând surse mai vechi, relatează că „*după ce Yıldırım Bâyezid han a cucerit acest ținut de la bulgari, valahi și moldoveni, a așezat acolo pe tătari și cete de ostași din populația Anatoliei*”³⁹. Același cronicar menționează în lucrarea sa între cuceririle lui Bâyezid și cetățile Varna, Silistra, Constanța, Mangalia, Kara-Harman (Vadu) și Babadag, situate în întregul spațiu danubiano-pontic până la linia Dunării maritime⁴⁰. La rândul său, cronicarul bizantin Dukas, relatează că „*în orașele înspre Marea Neagră trimite pe Turachan și le prefăce în pustiu; într-un cuvânt toate sunt nimicite și localitățile au rămas nelocuite*”⁴¹. Această situație se va menține până în primii ani ai secolului al XV-lea, când un nou cutremur militar produs în lumea musulmană va determina răsturnarea raporturilor de forță și a factorilor de putere din bazinul vest-pontic.

Domn „pe amândouă părțile pe toată Podunavia, încă și până la Marea cea Mare și stăpânitor al cetății Dârstorului”. La 28 iulie 1402, Bâyezid I era înfrânt de Tamerlan în bătălia de la Ankara și făcut prizonier. În martie 1403, fostul sultan înceta din viață în captivitate, fapt ce va constitui semnalul declanșării unor puternice lupte intestinale pentru putere între fiii săi, care se vor prelungi un deceniu (1403-1413), având ca urmare divizarea și slăbirea Imperiului Otoman.

Evoluția favorabilă a cadrului politico-militar din zonă i-a permis lui Mircea cel Bătrân să reia politica sa pontică, creând premisele recuperării întregii Dobroge de această dată. În anul 1406, acțiunea de recucerire a Dobrogei era în linii generale încheiată. O serie de surse confirmă di-

rect sau indirect revenirea spațiului danubiano-pontic sub stăpânire românească. Astfel, în scurta sa lucrare geografică, *Libellus de Notitia Orbis*, redactată puțin înainte de 1404, Ioan, arhiepiscop de Sultanieh, călător prin aceste locuri, relatează: „*Dincolo de aceștia (de unguri, n.n.), lângă Marea cea Mare sau Pontică este Valachia [...]. Prin această țară trece Dunărea [...], ce coboară din Germania [și trece] prin Ungaria, apoi prin Valachia și se varsă în Marea cea Mare lângă Lykostom [...]*”⁴². La rândul său, Evlya Çelebi confirmă această concluzie, precizând că „*pe vremea întâmplărilor cu Timur [Lenk], craii Țării Românești și Moldovei, găsind prilej, au ocupat toate cetățile de dincolo de Dunăre*”, respectiv din Dobrogea⁴³. Titlul domnesc adoptat de Mircea cel Bătrân, în a doua jumătate a anului 1406, care menționează stăpânirea domnului muntean „*pe amândouă părțile pe toată Podunavia, încă și până la Marea cea Mare și stăpânitor al cetății Dârstorului*”, este elocvent din acest punct de vedere⁴⁴.

Încheierea, în linii generale, a acțiunii de recucerire a Dobrogei, în anul 1406, însemna *încununaarea deplină a politicii sale dobrogene și marca desăvârșirea procesului de transformare a Țării Românești într-un stat pontic*. Până unde se întindea însă spre sud și pe litoralul vest-pontic stăpânirea lui Mircea după această dată este însă aproape imposibil de precizat, în absența oricăror informații referitoare la această problemă.

În perioada *interregnum*-ului din Imperiul Otoman, Mircea cel Bătrân a continuat să-și consolideze pozițiile sale pontice. Reinstaurarea stăpânirii sale asupra Dobrogei i-a permis domnului Țării Românești să restabilească contactele politico-diplomatice cu bey-ii seldjukizi din Sinope, Kastamonu și Karamania sau din alte regiuni ale Anatoliei – ostili urmașilor lui Bâyezid I, Süleymân (emir de Rumelia între 1403-1411) și Mehmed I (emir de Anatolia între 1403-1413; sultan între 1413-1421) – cu concursul cărora l-a adus la curtea sa, în calitate de pretendent la tronul de la Adrianopol, pe Musa fiul mai mic al lui Bâyezid⁴⁵. Referindu-se la sosirea lui Musa în Țara Românească, prin 1409 sau 1410, pentru a-i solicita ajutor lui Mircea, cronicarul bizantin Laonikos Chalkokondylas relatează că pretendentul turc i-a promis domnului muntean că „*dacă o să-l ajute să ajungă la domnie, îi dă venituri în Europa și țară nu puțină*”⁴⁶. Care era „această

țară nu puțină”, respectiv teritorii aparținând Imperiului Otoman, pe care Musa i le promitea domnului muntean, nu putem preciza cu exactitate. Fără îndoială, însă, ele trebuie căutate în Peninsula Balcanică, fiind, foarte probabil, vecine cu stăpânirile lui Mircea din sudul spațiului danubiano-pontic și de pe litoralul Mării Negre. Spre exemplu, este cert faptul că prima menționare indirectă a stăpânirii lui Mircea cel Bătrân asupra Caliacrăi, fosta reședință a despoților Dobrotici și Ivanco, și a teritoriilor din jur apare abia într-un act intern din 28 martie 1412⁴⁷.

Întrebarea pe care o ridică această informație este să nu fi stăpânit Mircea această zonă de litoral a Dobrogei până la începutul deceniului al doilea al secolului al XV-lea? Faptul este foarte posibil, iar o informație transmisă de cronicarul bizantin Dukas pare a o confirma. Acesta relatează că la începutul domniei sale în Rumelia (1403), Süleymân se angaja ca, în schimbul susținerii sale de către basileul de la Constantinopol, să cedeze Imperiului Bizantin, pe lângă alte teritorii din Peninsula Balcanică, și pe cele „din jurul Constantinopolei de la Panidos până la intrarea Bosphorului în Marea Neagră și de acolo până la Varna toate cetățile așezate la țărmul Mării Negre”⁴⁸. Informația cronicarului bizantin, deși nu o spune explicit, lasă totuși să se înțeleagă că stăpânirea lui Süleymân se întindea pe litoralul pontic și la nord de Varna. Până unde nu putem preciza, dar nu putem exclude posibilitatea ca stăpânirea emirului otoman să fi inclus și zona de litoral dintre Varna și Caliacra, inclusiv. Conchidem deci ca foarte posibil faptul ca regiunile sud-estice ale fostului Despotat Dobrogean, din zona Caliacra, să nu fi intrat sub stăpânirea lui Mircea cel Bătrân între 1403-1406, ci abia odată cu urcarea pe tron a protejatului său, Musa. Aducem în sprijinul acestei opinii și scrisoarea adresată de Mircea regelui Poloniei, Wladislaw I Jagello, din 10 august 1415, în care domnul muntean se intitulează „domn al mai multor cetăți turcești”⁴⁹.

Cu urcarea pe tronul sultanilor a lui Mehmed I, care reface unitatea politico-teritorială a Imperiului Otoman, redându-i vigoarea expansionistă avută la sfârșitul secolului al XIV-lea, situația externă a Țării Românești se deteriorează considerabil. La grurile Dunării asistăm, de asemenea, la un recul al stăpânirii lui Mircea. La o dată neprecizată, cuprinsă între anul 1408 și martie 1412, domnul Țării Românești pierde importanta cetate Chilia în

favoarea omologului său din Moldova, Alexandru cel Bun (1400-1431)⁵⁰. Condițiile în care s-a produs această importantă cesiune teritorială în favoarea Moldovei rămân deocamdată obscure, din cauza penuriei de informații. În ceea ce ne privește, considerăm că nu putem exclude complet faptul că, profitând de angajarea lui Mircea în luptele cu otomanii din anii 1407-1408, desfășurate în sudul Dobrogei, în zona Silistrei, Alexandru cel Bun să fi ocupat Chilia. Deși sursele interne nu fac nicio precizare cu privire la relațiile conflictuale dintre Mircea și Alexandru, acestea își află totuși reflecția în unele surse externe. Astfel, cronicarul otoman Halil (sec. XV), sublinia faptul că cei doi domni români, contemporani ai lui Mehmed I, „Mircea și domnul Moldovei (Kara-Bogdan) erau între ei cum sunt câinele cu pisica”, sau conform proverbului turcesc din textul cronicii sale „cum sunt colții de câine pe pielea de porc”⁵¹.

În 1415, sultanul Mehmed I a atacat Țara Românească, a ocupat cetatea insulară de la Giurgiu și, se pare, și Silistra, obligându-l pe domnul muntean la plata tributului. Cu același prilej este posibil ca sultanul să fi instalat garnizoane și în alte cetăți din sudul Dobrogei, ca Bazargic, Caliacra etc.⁵². În anul următor, Mircea a înlăturat însă suzeranitatea otomană, a recuperat foarte probabil Silistra și, după o încercare eșuată făcută cu Mustafa (1416), un alt fiu al lui Bâyezîd I, cu concursul opoziției anatoliene a sultanului și al genovezilor din Caffa, i-a acordat sprijin unui nou pretendent, șecului Bedr-ed-Din (1416-1417), care a eșuat însă și el în tentativa de a ocupa tronul sultanilor⁵³.

După reprimarea acțiunii lui Bedr-ed-Din, Mehmed I a intervenit decisiv împotriva lui Mircea. În 1416 sau, mai probabil, în 1417 au avut loc lupte violente cu otomanii, atât în Dobrogea, unde sultanul a cucerit sau a recucerit stăpânirile danubiano-pontice ale domnului muntean cu fortărețele lor, între care unele cronici otomane menționează cetățile Isaccea și Enisala (*Ieni-Sale*), cât și pe linia Dunării, în urma cărora au fost ocupate cetățile Giurgiu, Turnu și, vremelnic, Severinul⁵⁴. O soartă identică a avut, conform informațiilor târzii ale lui Evlya Çelebi (secolul XVII), și cetatea Hârșova⁵⁵. Asupra situației Silistrei, izvoarele de care dispunem păstrează o tăcere totală, ceea ce ne îndreptățește să credem că este posibil ca ea să fi rămas în continuare sub stăpâ-

nirea domnului Țării Românești. În urma acestei campanii otomane, Mircea se vedea silit să reia plata tributului.

Prin pierderea Dobrogei, componenta pontică a politicii externe a Țării Românești era iremediabil afectată. Situația deosebit de gravă pentru Țara Românească nu a mai putut fi însă redresată de Mircea întrucât, la scurt timp după aceste evenimente, el înceta din viață (31 ianuarie 1418).

¹ Pentru acest subiect, vezi: V. Mărculeț, în SIB, XXVI-XXVII, 2002-2003, p. 31-54.

² DIR, B, p. 34-40, 296-301, doc. 24. Pentru debutul conflictului dobrogeano-genovez în anul 1360, vezi: V. Mărculeț, *Țările Române, Genova și Veneția în secolele XIV-XV. Relații politice și comerciale*, Mediaș, 2004, p. 49.

³ *Ibidem*.

⁴ *Cronici turcești*, I, p. 111, 154, 301, 338, 400-401, 440, 542-543.

⁵ *Cronici turcești*, I, p. 110.

⁶ H. Inalcik, *Imperiul Otoman. Epoca clasică. 1300-1600*, ediție și studiu introductiv Mihai Maxim, traducere Dan Prodan, București, 1996, p. 53; B. Cămpina, *Scrieri istorice*, vol. I, București, 1973, p. 230; A. Decei, *Istoria Imperiului Otoman până la 1656*, București, 1978, p. 53; Șt. Pascu, N. Constantinescu, Șt. Ștefănescu, în *Istoria românilor*, vol. III: *Genezele românești*, București, 2001, p. 589; Șt. Ștefănescu, în I. Barnea, Șt. Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, vol. III: *Bizantini, români și bulgari la Dunărea de Jos*, București, 1971, p. 354; N. Constantinescu, *Mircea cel Bătrân*, București, 1981, p. 83; A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare – Dobrogea*, București, 1979, p. 180.

⁷ J. Leunclavius, *Historiae Musulmanae Turcorum de monumentis ipsorum exscriptae libri XVIII*, Francofurti, 1591, col. 272: „vicin erat Sasmenos bulgaro Dobritzensis regulus”; „Dobritzae filius, qui Varnae cum regione finitima Dobritzae vocata regulus erat”.

⁸ Anca Gheață, în RdI, 34, 1981, 10, p. 1881, nota, 45.

⁹ A. Decei, *op. cit.*, p. 53.

¹⁰ *Cronici turcești*, I, p. 110; Cf. J. Leunclavius, *op. cit.*, col. 266.

¹¹ *Ibidem*, p. 111.

¹² J. Leunclavius, *op. cit.*, col. 276: „arces et castella quae olim transalpinii valachi Danubium traicientes occupaverant in Bulgaria”.

¹³ Pentru acțiunea domnilor munteni de transformare a Țării Românești în stat pontic, vezi: V. Mărculeț, în SIB, XXVI-XXVII, 2002-2003, p. 31-54.

¹⁴ *Cronici turcești*, I, p. 111, 154, 301, 338, 400-401, 440, 542-543; Cf. J. Leunclavius, *op. cit.*, col. 268-271.

¹⁵ J. Leunclavius, *op. cit.*, col. 270-272.

¹⁶ Anca Gheață, în RdI, 34, 1981, 10, p. 1881, nota, 45.

¹⁷ DIR, B, p. 44, doc. 28.

¹⁸ Hurmuzaki, I/2, p. 322, 334, doc. CCLXII; CCLXXV; DRH, D, I, p. 122, 125-126, doc. 75, 78: „terrarum Dobrodicii despotus et Tristri dominus”; „Trestri dominus ac terrarum Dobrodicii despotus”.

¹⁹ DRH, D, I, p. 127, doc. 79.

²⁰ P.P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, București, 2000, p. 361.

²¹ Cf. V. Mărculeț, în SIB, XXVI-XXVII, 2002-2003, p. 48.

²² Pentru discuțiile asupra relațiilor lui Mircea cu unele principate musulmane din Anatolia, vezi: N. Pienaru, în RI, s.n., VII, 1996, 7-8, p. 483-510.

²³ *Cronici turcești*, I, p. 83, 290, 339; *Călători străini*, VI, p. 364.

²⁴ J. Leunclavius, *op. cit.*, col. 319-320.

²⁵ P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 297.

²⁶ Hurmuzaki, I/2, p. 359-360, doc. CCCII; DRH, D, I, p. 139-140, doc. 87; Cf. R. Theodorescu, în „Studii și Cercetări de Istoria Artei” (SCIA), XVI, 1969, 2, p. 204; Cf. Idem, în „Actes du XIVe CIEB”, II, p. 632, unde consideră că între 1394 și 1396, „regele Ungariei a reușit să controleze nu numai linia Dunării [...], ci și «părțile lui Dobrotici» asupra cărora – probabil sub presiunea lui Sigismund conjugată cu cea a forțelor otomane din sud – Mircea își încetase stăpânirea”.

²⁷ M. Balard, *Les génois et les régions bulgares au XIVe siècles*, în „Byzantino-bulgarica”, VII, 1981, p. 92; S. Iosipescu, *Balica, Dobrotiță, Ioancu*, București, 1985, p. 158.

²⁸ N. Iorga, *Studii istorice asupra Chilie și Cetății Albe*, București, 1899, p. 55.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Călători străini*, I, p. 30.

³¹ MSHSM, IV, p. 398-399; Hurmuzaki, I/2, p. 394-396, 415-416, doc. CCCXXIX, CCCXLIV; DRH, D, I, p. 155-158, 163-164, 167, doc. 99, 101.

³² L. Chalcocondil, *Expuneri istorice*, ed. V. Grecu, București, 1958, II.

³³ *Ibidem*, III.

³⁴ *Cronici turcești*, I, p. 50.

³⁵ *Ibidem*, p. 180.

³⁶ *Die byzantinischen Kleinekroniken*, ed. P. Schreiner, vol. I, Wien, 1975, p. 215.

³⁷ Pentru discuțiile privind dispariția Despotatului Dobrogean, vezi recent: V. Mărculeț, în „Magister”, 4, 2007, 12-15.

³⁸ *Cronici turcești*, I, p. 339.

³⁹ *Călători străini*, VI, p. 382.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 349, 380, 384, 386-387.

⁴¹ Ducas, *Istoria turco-bizantină (1341-1462)*, ed. V. Grecu, București, 1958, XIII, 6.

⁴² *Călători străini*, I, p. 39.

⁴³ *Idem*, VI, p. 382.

⁴⁴ DIR, B, p. 50-51, doc. 34-35.

⁴⁵ *Cronici turcești*, I, p. 50, 84, 115, 290-291, 340; Ducas, *op. cit.*, XIX, 1; L. Chalcocondil, *op. cit.*, IV.

⁴⁶ L. Chalcocondil, *op. cit.*, IV.

⁴⁷ DIR, B, p. 66, doc. 50.

⁴⁸ Ducas, *op. cit.*, XVIII, 2.

⁴⁹ Hurmuzaki, I/2, p. 825, doc. DCLIII: „multorumque Turcicorum oppidorum dominus”.

⁵⁰ Pentru discuții asupra acestei probleme, vezi: Fl. Constantiniu, Ș. Papacoste, în „Studii”, 17, 1964, 5, p. 1038; V. Ciociltan, în RdI, 34, 1981, 11, p. 2093-2094.

⁵¹ *Cronici turcești*, I, p. 26 și nota 9.

⁵² *Ibidem*, p. 51, 85, 116, 291; Cf. Șt. Ștefănescu, în *Istoria românilor*, vol. IV: *De la universalitatea creștină către Europa „patriilor”*, București, 2001, p. 289; Cf. A. Gheață, în SISEE, I, p. 84.

⁵³ *Ibidem*, p. 27, 51-52, 85, 116-118, 162, 181, 291, 308, 342, 403.

⁵⁴ *Ibidem*, 116, 163-164, 291, 341-342, 403; Cf. A. Gheață, în SISEE, I, p. 88, unde contestă datarea acestei campanii otomane împotriva lui Mircea în anul 1417, identificând în informațiile existente două campanii, una în 1419, cealaltă în 1420.

⁵⁵ *Călători străini*, VI, p. 450.

ABREVIERI

Actes du XIVe CIEB, II = *Actes du XIVe Congrès International des Études Byzantines. Bucarest 6-12 septembre 1971*, vol. II, București, 1975.

Călători străini, I, VI = *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, VI, ed. M. Holban, București, 1968-1976.

Cronici turcești, I = *Cronici turcești privind Țările Române*. Extrase, vol. I: *Sec. XV-mijlocul sec. XVII*, ed. M. Guboglu și M. Mehmet, București, 1966.

DIR, B = *Documente privind istoria României. Veacul XIII, XIV și XV*. B. *Țara Românească (1247-1500)*, București, 1953.

DRH, D, I = *Documenta Romaniae Historica. D. Relații între Țările Române*, vol. I (1222-1456), București, 1977.

Hurmuzaki, I/2 = *Documente privitoare la istoria românilor* culese de E. de Hurmuzaki, vol. I: 1199-1450, partea 2: 1346-1450, București, 1890.

MSHSM, IV = *Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium*, tom IV, 1874

RdI = „Revista de Istorie”.

RI = „Revista Istorică”.

SIB = „Studii de Istorie a Banatului”.

SISEE, I = „Studii Istoricale Sud-Est Europene”, vol. I, București, 1974.

Studii = „Studii. Revistă de Istorie”.

DOBRUDJA AND THE PONTIC POLITICS OF MIRCEA THE ELDER

The economical, geopolitical and strategic importance of Dobrudja, with its maritime opening, was understood by Romanian princes, the more the Wallachian state, forwarding towards east, tended to become a Pontic state. Under the rule of Mircea the Elder (1386-1418) Dobrudjan politics of Wallachia reaches its apogee, distinguishing as the fundamental component of the Romanian leader's Pontic politics. With Mircea's dominance upon the Ponto-Danubian space, the complex process of Wallachia's transformation into a Pontic state was finalized. Unleashed during the time of Nicolae Alexandru (1352-1364), who between 1358-1359 stretched his dominance upon the meridional regions of the territories between Pruth and Dniester, respectively upon the south of Bugeac, than continued through the action of Vladislav I (1364-c.1377), who at about 1369-1379 was occupying Chilia, the process of Wallachia's transformation into a Pontic state was completed, at the edge of the XIVth-XVth centuries, through Dobrudjan action undertaken by Mircea the Elder.

MAREA NEAGRĂ, placă turnantă în relațiile dintre Orient și Occident

GURILE DUNĂRII ȘI STRĂMTORILE MĂRII NEGRE, CHEIA „CHESTIUNII ORIENTALE” (1878-1916)

lector univ. dr. ION GR. IONESCU

„Într-un cuvânt, Chestiunea Orientală este rivalitatea Rusiei, sprijinită de Slavi, contra Europei apusene, susținută de neslavii peninsulei Balcanului, de la stăpânirea acestei peninsule¹. Așa definește A. D. Xenopol, în câteva cuvinte, această sintagmă. Indiferent care au fost momentele istorice, mai mult sau mai puțin importante, mai ales, de la sfârșitul veacului al XVIII-lea, fără excepție, fiecare a conținut sau a tangentat o componentă, de conveniență cu „Chestiunea Orientală”.

Din aceeași cauză, Congresul de la Berlin (1878) a hotărât „menținerea funcțiilor Comisiei Europene a Dunării (C.E.D.), create ca urmare a tratatului de la Paris (1856)², independent de autoritatea teritorială³, aducându-se astfel o gravă lezare suveranității românești, pe porțiunea fluviului cuprinsă între Galați și Marea Neagră. Concomitent, Congresul stabilea distrugerea, fără putința ridicării altora noi, a tuturor fortificațiilor existente de-a lungul Dunării, între Porțile de Fier și gurile fluviului, interdicția prezenței navelor de război pe Dunăre, în aval de Porțile de Fier, „excepție făcând navele destinate poliției fluviului și serviciului vamal⁴, precum și „navele puterilor membre ale C.E.D., care se puteau mișca în voie, de la Guri, până la Galați⁵. Rezultă clar că în privința navigației, Congresul de la Berlin lovea în interesul riveranilor din sud-estul continentului: Serbia, Bulgaria și, în special, România⁶, căreia, „de la Turnu Severin, până la vărsarea în Marea

Neagră, îi revenea cel mai lung traseu al fluviului⁷. Oricum, Rusia, redevenită riverană la Dunăre, urmărea mai multe avantaje, sperând scoaterea brațului Chilia de sub jurisdicția C.E.D., ținând chiar la desființarea organismului.

Imperiul Rus vedea în C.E.D. „organismul internațional ce-i blocase intențiile de a stăpâni în exclusivitate gurile Dunării⁸, pe când „Imperiul Austro-Ungar intenționa să joace un rol preponderent, de la Turnu Severin, până la Marea Neagră⁹.

Trebuie menționat faptul că „documentul elaborat de Congresul de la Berlin conținea un viciu; este vorba de ambiguitatea articolului 55 (exact ca la granița de sud a Dobrogei, art. 46, care a dat naștere multor interpretări), ce consta în faptul că nu preciza nimic despre modul de executare a regulamentelor dunărene și nici despre autoritatea însărcinată care să asigure executarea lor¹⁰. Este adevărat că în cadrul lucrărilor Congresului „se prezentaseră două propuneri, una rusă și cealaltă austro-ungară, dar ele nefiind admise, situația rămăsese nelămurită¹¹.

După încercări nereușite, ale unei comisii mixte, de a întocmi un proiect unanim acceptat¹² (această comisie devenise un superstat sub președinția austro-ungară) și după respingerea contra-proiectului românesc, conform cu principiile de libertate și egalitate a navigației, lucrurile au intrat în impas. În aceste condiții, s-a deschis la Londra, în februarie 1883, Conferința marilor

puteri, consacrată prelungirii duratei de activitate a C.E.D. (în principal), „în virtutea articolului 54 al Tratatului de la Berlin”¹³.

Conferința s-a deschis ca urmare a convocării inițiate de către lordul Granville, pentru a discuta câteva probleme care interesau direct marile puteri și anume: extinderea jurisdicției C.E.D. până la Brăila și prelungirea existenței acestei comisii internaționale, încă o perioadă de timp. O problemă preliminară, foarte importantă, a fost aceea a admiterii participării României, Serbiei și Bulgariei la lucrările conferinței. Marea Britanie a susținut că România poate fi admisă în același regim cu celelalte puteri, mai ales că era admisă în C.E.D., precum și în Comisia mixtă (care în acel moment era în proiect).

Plenipotențiarul german, contele Münster, a avut însă alt punct de vedere și anume că „trebuie să se păstreze caracterul european al conferinței, abținându-ne să punem România pe picior de egalitate cu marile puteri”¹⁴. El a remarcat faptul că admitând România, acest stat ar putea utiliza dreptul său de veto în procesul adoptării deciziilor. Propunerea germană a avut câștig de cauză.

Aceeași situație era valabilă și pentru Serbia și Bulgaria, însă ele nu erau considerate state europene care să poată fi puse pe picior de egalitate cu membrii C.E.D. Conferința a decis totuși ca „România și Serbia să fie invitate să asiste la ședințe, să fie ascultate”¹⁵, dar „să nu aibă drept de vot”¹⁶.

Atitudinea fermă și bine argumentată a delegației României nu a permis aplicarea regulamentului pe țărmul ei dunărean și niciuna din marile puteri nu a inițiat măsuri coercitive pentru punerea în practică a unui regulament lipsit de valoare juridică față de noi. Aceeași soartă a avut-o și hotărârea privitoare la extinderea competenței C.E.D. până la Brăila, întrucât era vorba de o nouă atingere adusă suveranității teritoriale a statului român, fără adeviziunea lui prealabilă.

Doar o singură hotărâre a Conferinței de la Londra a fost, în fapt, realizată, fiindcă nici n-o putea împiedica: „trecerea brațului Chilia, de sub autoritatea C.E.D., sub autonomia riveranilor rusoromâni, cu complicitatea dinainte asigurată a Austro-Ungariei”¹⁷.

Aplicarea regulamentului european de navigație, stabilit pentru brațul Sulina, a fost lăsată în seama autorităților teritoriale de pe brațul Chilia.

Combinațiile de culise și tranzacțiile efectuate, în dauna interesului general, n-au ținut seama de

neglijarea de către Rusia a lucrărilor de dragaj pe brațul Chilia, fapt ce avea să primejduiască ulterior rada portului Sulina, prin bancurile de nisip depuse la gura Stari-Stambul, precum s-a și întâmplat, reducându-se simțitor eficacitatea lucrărilor de întreținere a navigației întreprinse de C.E.D. (era un alt mod de a boicota, practicat de Rusia)¹⁸.

Ținând cont de atâtea eludări ale obligațiilor internaționale sau încălcări, în detrimentul interesului general al navigației, din partea Rusiei ori Austro-Ungariei, România, singură, a rămas fidelă interesului european, care se confunda cu interesul ei la Dunăre, recunoscute fiind constantele eforturi făcute de ea pentru înlesnirea navigației.

C.E.D. a reprezentat, sub aspect general, „o instituție cu puteri de stat fără teritoriu, care a îndeplinit rolul de stat temporar între Rusia și România și între toate statele ale căror interese găseau la gurile Dunării un teren propice fricțiunilor”¹⁹.

Rusia cu politica ei expansionistă „era vădit încurcată de C.E.D. și rămânea practic izolată, sprijinită rareori de cineva”²⁰.

În perioada care a premers prima mare conflagrație mondială, cât și apoi, în 1916, libertatea navigației pe Dunăre a avut de suferit din cauza intereselor și apoi a ostilităților între unii din riveranii fluviului. În aceste condiții și România a trebuit să-și ia unele măsuri.

Cât privește Marea Neagră, aceasta trebuie privită numai în asociere cu Dunărea, pentru că împreună formează un areal de complementaritate.

După Congresul de la Berlin, alături de Imperiul Otoman și Rusia, au apărut la Marea Neagră încă două state suverane: România, în 1878 și Bulgaria, în 1908, cu interese proprii, alături de preocupările generale ce țineau de reglementarea regimului Bosforului și Dardanelelor și care nu se modificaseră de la „13 iulie 1841, când a fost încheiat Tratatul celor cinci puteri europene în privința strâmtorilor”²¹. Esența tratatului consta în faptul că atâtea timp cât se afla în stare de pace, sultanul nu avea voie să acorde trecerea niciunui vas străin, cu excepția unor vase ușoare din serviciul legațiilor. Prin urmare, nici vasele rusești de război nu mai aveau dreptul să treacă prin Strâmători. Convenția anula dreptul Rusiei de a avea un regim preferențial și de a obține pentru navele sale acorduri separate cu Imperiul Otoman. „Acest act este important pentru că a rămas în vigoare până la Tratatul de la Lausanne din 1923”²².

În acest context, în regiunea sud-est europeană s-a resimțit reorientarea politicii externe rusești, ce a avut permanent în vedere spargerea unității coaliției care impusese sultanului acest tratat.

Cât privește guvernul român, el urmărea cu atenție „dinamica traficului prin Strâmțori, cererea specifică de mărfuri, competiția cu alte state, posibilitățile de afirmare a exportului românesc, varietatea produselor”²³.

Merită să fie amintit faptul că Rusia, la 15/27 martie 1876, încheiase deja cu România o convenție cu prevederi referitoare la navigația pe mare²⁴. Conform celor convenite „nici una din navele părților contractante nu era supusă la taxe și măsuri speciale, urmând să se aplice, pe temeiul reciprocității, aceleași reglementări fiscale de încărcare și descărcare și de depozitare pentru mărfurile transportate cu navele statelor semnate”²⁵.

Independența României s-a dovedit a fi un obstacol în plus pentru politica rusă orientată spre Strâmțori. Cercurile politice și diplomatice rusești comentau defavorabil apariția, la scurt timp după Congresul de la Berlin, a unor nave (de război) competitive, sub pavilion românesc, pe Marea Neagră care erau organizate într-o flotilă. Cum aceste nave militare, construite la prestigioase șantiere navale din Marea Britanie, se dovedeau a fi performante, Rusia, prin campanii de presă, a încercat să descurajeze efortul românesc. Petersburgul considera că apariția unei flote românești reprezenta o mare ilegalitate, o încălcare a tratatelor existente, care nu consemnau nicăieri prevederi referitoare la vreo flotă românească.

Toate actele normative de până atunci făceau referiri doar la flota otomană și la cea rusă²⁶. Punctul de vedere rus era că se crease un precedent din cale afară de neplăcut, deoarece rolul cel mai probabil al acestei flote este acela de falangă stângă a inamicului ce ar putea ataca Rusia din Bosfor, îngreunând și mai mult expansiunea Rusiei spre Strâmțori²⁷.

În mod indirect se făceau referiri la bunele raporturi dintre Imperiul Otoman și România²⁸ care, la 6/18 aprilie 1897, aveau să semneze la Constantinopol, Convenția comercială româno-otomană, „intrată în vigoare la 15/27 februarie 1898”²⁹.

Chiar dacă Ferdinand, prințul moștenitor al României, la începutul anului 1895, făcuse o vizită în capitala imperială rusă, „lăsând o bună impresie”³⁰ și chiar dacă „există o atitudine favorabilă a unor oameni politici ruși, față de Legația Regală a României”³¹, la Sankt Petersburg, Rusia nu s-a sfîit

să creeze o nouă criză în raporturile cu România, criză de natură diplomatică ce ar fi generat ulterior urmări nebaneuite, pe care le-ar fi exploatat în consecință.

Este vorba de „incidentul” produs pe Marea Neagră în Bosfor, așa-numitul „incident diplomatic de etichetă”, din ianuarie 1896, când mass-media rusă (dar și a altor state) au denaturat sau îngroșat peste măsură un fapt minor, întâmplat în rada Constantinopolului. Comandantul Flotei române, colonelul Ion Murgescu, călătorind spre capitala sultanilor, nu ar fi acordat (după părerea rusă) toate semnele exterioare de respect, conform uzanțelor diplomatice și cutumelor navale, comandantului staționarului rus „Colchida”, navă de rang superior celei românești³².

În esență, perioada cuprinsă între Congresul de la Berlin și Primul Război Mondial nu a adus modificări în regimul Strâmțorilor, cu toate că o seamă de incidente au reactualizat mereu clauzele tratatelor privitoare la Bosfor și Dardanele. De aceea, cercurile conducătoare din Rusia continuau să manifeste o deosebită preocupare pentru Constantinopol.

În 1895, în timpul tulburărilor interne care au zguduit Imperiul Otoman, îmbinate cu pogromurile împotriva populației armene, puterile semnate au determinat pe sultanul Abdul Hamid al II-lea să semneze o iradea prin care se autoriza dublarea navelor staționare, aflate în Cornul de Aur, la dispoziția legațiilor străine pentru „asigurarea protecției intereselor cetățenilor străini”³³.

Se știe că, până la Primul Război Mondial, lumea europeană s-a condus după un principiu fundamental, numit „principiul echilibrului de forțe”. Marile entități supranaționale, imperiile, acționau diplomatic, combinând alianțele dintre ele și păstrând echilibrul bătrânului continent. Încă mai era nevoie de acest principiu și tocmai în această idee se căutau soluții pentru păstrarea „omului bolnav” și chiar protejarea lui de multe ori, cu toate că aceasta se făcea cu mari eforturi.

În cercurile londoneze se vehicula ideea ca Marea Britanie să se unească cu Austro-Ungaria pe tema „chestiunii Orientului” spre „a se opune ocupării Constantinopolului și Stâmțorilor de către Rusia, socotită capabilă să amenințe Europa Centrală și să devină stăpână absolută în Marea Neagră și Peninsula Balcanică”³⁴.

Nevoia de a se aduce „modificări substanțiale în regimul juridic al Strâmțorilor s-a făcut simțită

în mod acut pe timpul desfășurării conflictului ruso-japonez, fiindcă era nevoie de trecerea escadrilei ruse, din Marea Neagră, în Mediterană”³⁵. În timp ce Flota din Marea Baltică trebuia să navigheze circa șase luni pentru a ajunge în Extremul Orient, Flota din Marea Neagră era condamnată la totală anchiloză, fiindu-i închise Strâmtoarele (conform convenției din 13 iulie 1841). În ciuda tuturor eforturilor de a fi substituită sau măcar modificată, convenția rămăsese intactă și cu deplină valabilitate.

Sultanul a permis trecerea prin Strâmtoare a navelor militare „Petersburg” și „Smolensk” sub pavilion comercial³⁶. Un incident neplăcut ar fi putut avea consecințe grave. Cele două nave au oprit în Marea Roșie nava engleză de comerț „Malacca”. Guvernul de la Londra a protestat, arătându-și nedumerirea sa în legătură cu situația celor două vapoare. Dacă acestea erau comerciale, nu aveau drept de priză, iar dacă erau militare, aceasta se explică numai prin violarea actului normativ din 1841. Interesele politice au primat din nou, având în vedere perspectiva. Întâlnirea de la Reval dintre șefii de stat ai Rusiei și Angliei, care a avut loc la 9 și 10 iunie 1908, a pecetluit ulterior înțelegerea anglo-rusă³⁷.

Primul Război Mondial n-a adus Imperiului Rus nimic din optimismul anului 1829, din forța și puterea sa, barate cu greu de o Europă unită numai împotriva sa, la 1856, din pesimismul trecător al anului 1878. După atâtea etape istorice și cu doar un singur obiectiv, și acela neîndeplinit, era nevoie de o primenire structurală în ideologie, și renunțarea la unele concepte care se dovediseră a fi fost fără de niciun folos³⁸.

În ordinea omenească și istorică, „regimurile de navigație ale strâmtoarelor și fluviilor nu pot fi înțelese fără cunoașterea fluențelor și complicatelor probleme economice, politice și tehnice privitoare la: bogăția regiunilor geografice între care se face legătura comercială pe calea apei; mijloacele tehnice mereu perfecționate ale navigației; forțele economice și militare în serviciul intereselor concurente ale organizațiilor politice de stat, aflate pe cursul fluviilor și de-a lungul strâmtoarelor”³⁹.

Regimul Dunării și al Strâmtoarelor este o problemă atât de cuprinzătoare pe care oricât s-ar încerca limitarea ei în spațiu și timp, totdeauna aceasta va fi depășită.

Întârzierea progresului în dreptul fluvial dunărean, ca și în viața întregului bazin al Dunării nu se datorează tratării mai mult juridice a problemei, ci

unei cauze, din nenorocire, mai mare și mai generală, numită politică, adică amestecul intereselor egoiste și neiertătoare ale acesteia.

Dreptul fluvial dunărean și cu atât mai mult, când e vorba de regimul Strâmtoarelor Mării Negre, „a fost dominat, de aproape două veacuri, de amenințarea statornică a năzuințelor cuceritoare rusești la Bosfor și Dardanele, cu orice preț”⁴⁰.

În concluzie, Tratatul de la Berlin, prin deciziile sale, nu a rezolvat toate problemele și chiar din primul moment, mulți s-au gândit la revizuirea lui. Negreșit, rușii voiau să se apropie cât mai mult de Constantinopol, încercând să tranșeze „Chestiunea Orientală” și prin modificarea legislației internaționale existente, pentru crearea unui regim juridic favorabil lor, la Dunăre și Strâmtoare, ceea ce i-ar fi facilitat să ajungă la frații slavi de la sud de marele fluviu.

În fond, „Chestiunea Orientală” însemna, la acea vreme, modificarea legislației internaționale existente pentru crearea unui regim juridic favorabil la Dunăre și Strâmtoare, în favoarea celor care se dovedeau mai puternici.

¹ A. D. Xenopol, *Resboaiele dintre Ruși și Turci și înrăurirea lor asupra țărilor române*, Vol. II, Tipografia B. Goldner, Jassy, 1880, p. 197.

² *La Commission Européenne de Danube et son œuvre de 1856 à 1931*, Imprimerie Nationale, Paris, 1931, p. 40.

³ I. Cârțână, I. Seftiuc, *Dunărea în istoria poporului român*, București, 1972, p. 63-65.

⁴ *Documente pentru istoria României. Războiul pentru independență*, vol. 9, București 1955, p. 383.

⁵ *Ibidem*.

⁶ În Camera Deputaților, Mihail Kogalniceanu arăta că „România care a renăscut la o nouă viață politică și economică, după proclamarea independenței” ține, mai ales, „la păstrarea libertății Dunării, ca la cea mai puternică garanție a existenței și viitorului ei. Mare a fost neliniștea țării când a vazut că în contra tratatelor și principiilor de drept al ginților, drepturile noastre teritoriale, în apele române, erau puse în discuție și libertatea Dunării era amenințată a deveni iluzorie”. Apud Nicolae Ciachir, Gheorghe Bercan, *Diplomația europeană în epoca modernă*, București, f.a., p. 405.

⁷ *Documente pentru istoria României*, p. 383-384.

⁸ Nicolae Ciachir, Gheorghe Bercan, *op. cit.*, p. 405.

⁹ I. Cârțână, I. Seftiuc, *op. cit.*, p. 84.

¹⁰ Ion Ionescu, *Dificultățile trasării frontierei dunărene între România și Bulgaria, efect al viciilor*

de text, redactare și procedură, în urma Tratatului de la Bedin, în „Analele Dobrogei”, Serie Nouă, Anul V, Nr. 1, Constanța, 1999, passim.

¹¹ Nicolae Dașcovici, *Dunărea noastră*, București, Editura Fundației culturale „Principele Carol”, f.a., p. 36.

¹² Un proiect al Austriei care, sub aspect juridic, nu respecta egalitatea de tratament a statelor și altul, francez, intitulat „Proiectul Barrère”, o variantă mai îndulcită, dar la fel de discriminatorie.

¹³ *Documente pentru istoria României*, p. 383.

¹⁴ Viorica Moisuc, *Note de curs*, Universitatea „Ovidius”, Constanța, 1998, passim.

¹⁵ Aceeași soluție a fost propusă de Germania, pentru Bulgaria (se contura legătura germano-bulgară), cu toată opoziția Imperiului Otoman, care își exercita încă suzeranitatea asupra Bulgariei.

¹⁶ Idem.

¹⁷ Nicolae Dașcovici, *op. cit.*, p. 42.

¹⁸ *Ibidem*, p. 43.

¹⁹ Grigore Antipa, *Dunărea și problemele ei științifice, economice și politice*. București, 1921, Librăriile „Cartea Românească” & Pavel Suru”, p. 112.

²⁰ *Ibidem*, p. 114.

²¹ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 166. În uzanța vremurilor s-a mai numit „Tratatul strămtorilor” sau „Tratatul Dardanelelor”.

²² Viorica Moisuc, *Note de curs...*, passim.

²³ Paul Gogeanu, *Strămtorile Mării Negre de-a lungul istoriei*, București, 1966, p. 99.

²⁴ Încheierea, la București, a Convenției de comerț și navigație, româno-ruse (pe 10 ani), întemeiate pe principiul aplicării tarifului acordat națiunii cele mai favorizate și al egalității de tratament, între cele două părți. *Istoria României în date*, Mica întreprindere editorial-poligrafică „Crai-nou”, Chișinău, 1992, p. 231.

²⁵ Valentin Ciorbea, Carmen Atanasiu, *Flota maritimă comercială română, Un secol de istorie modernă (1895–1995)*, Constanța, Editura Fundației „Andrei Șaguna”, 1995, p. 81.

²⁶ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (se va cita A.M.A.E.), fond 21, vol. 75, f. 127.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, vol. 77, f. 43.

²⁹ *Istoria României în date*, p. 264.

³⁰ A.M.A.E., fond 21, vol. 75, f. 71.

³¹ *Ibidem*.

³² Idem, Anexa 2 la f. 98–104.

³³ Paul Gogeanu, *op. cit.*, p. 101.

³⁴ A.M.A.E., fond 21, vol. 75, f. 368.

³⁵ Ion Ionescu, *Politica Rusiei în bazinul Mării Negre 1878-1916*, București, 1998, p. 83.

³⁶ Un artificiu rusesc

³⁷ Paul Gogeanu, *op. cit.*, p. 102.

³⁸ Ion Ionescu, *op. cit.*, p. 84.

³⁹ Nicolae Dașcovici, *Regimul Dunării și al strămtorilor în ultimile două decenii*, Iași, Tipografia Alexandru A. Țerek, 1943, p. 163.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 163-164.

MOUTHS OF THE DANUBE AND BLACK SEA STRAITS – THE KEY OF EASTERN QUESTION (1878-1916)

The Congress of Berlin (1878) decided to maintain the functions of the European Commission of the Danube, created as a result of the Paris Treaty (1856), independently of the territorial authority. It was done, this way, serious harm to Romania's sovereignty on the portion of the river between Galați and the Black Sea. Russian Empire saw in the European Commission of the Danube an international body that blocked its intentions of exclusively mastering the Mouths of the Danube, while Austro-Hungary was trying to play a preponderant role from Turnu Severin to the Black Sea – where the river was crossing Serbia's, Bulgaria's and especially Romania's territory.

In February 1888, the Great Powers Conference held in London decided to shift the Chilia Brace of Danube's Delta from the authority of the European Commission of the Danube under that of Russian and Romanian riparian.

Romania's independence, recognized in 1878 in Berlin proven to be one more obstacle for the Russian politics in the Black Sea, pointed to Straights. The cause was the apparition in short time of some war ships, under Romanian pavilion, organized in a flotilla. These Romanian vessels were performant, being built in the prestigious shipyards of Great Britain.

Otherwise, Romania had good relations with the Ottoman Empire, with which signed in April 1897 the Romanian-Ottoman Commercial Convention.

During this time, Russia tried, unsuccessfully, to approach Bosphorus and Dardanelles. She wanted to clear out the Eastern Question and, through existing legislation change, to obtain a favorable judicial regime on the Danube and in the Straits, that would facilitate its reaching to her Slavic brothers at south of the river.

ARMATA ROMÂNIEI ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI CAROL I

prof. univ. dr. MARIA GEORGESCU

*„Dacă vrei să faci politică trebuie să ai și
mijloacele necesare și acestea sunt o armată
de nădejde și trupe bine înarmate”.*

Carol I, 1882

Procesul de modernizare a societății românești și de sincronizare a structurilor instituționale ale statului român cu Occidentul european, efort ce a cuprins și armata, a cunoscut o amplă consolidare în perioada domniei lui Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen, principe (1866-1881) și rege (1881-1914) al României. Pentru cel care a întemeiat o dinastie și un regat modern, independent, aliniat la valorile europene ale timpului, politica militară – alături de cea externă – a constituit un domeniu asumat de la început cu prioritate. Ofițer de carieră, ordonat, cu o ținută rece și mândră, crescut în cultul onoarei și datoriei, Carol I a fost nu numai un militar destoinic și un strateg iscusit, ci și un suveran înțelept și devotat intereselor și prosperității țării, organizator metodic și chibzuit al armatei române, căruia nu i-a lipsit simțul politic.

Obiectivele majore ale politicii lui Carol I au vizat într-o primă etapă lărgirea autonomiei țării, asigurarea frontierelor statului și înlăturarea ultimelor vestigii ale suzeranității otomane. În contextul internațional al vremii, realizarea acestui program a generat căi și soluții diverse, adesea particulare, în care Carol, ajutat de sfetnicii săi, a îmbinat cu abilitate factorul politico-diplomatic cu cel militar. Căci, în condițiile în care fiecare dintre imperiile limitrofe căutau să-și adjudece influența sau dominația exclusivă asupra teritoriului românesc, beneficiind de forțe militare covârșitoare, a fost nevoie ca domnitorul împreună cu autoritățile de la București să găsească soluțiile optime pentru întărirea puterii armate, în conformitate cu posibilitățile țării și cerințele câmpului

de luptă modern, în eventualitatea alegerii variantei „independență prin război”, opțiune materializată în anii 1877-1878.

Dobândirea independenței (1878) și proclamarea regatului (1881) au conferit României un alt statut politic extern ce i-a permis trecerea într-o nouă etapă a procesului de modernizare, individualizare valorică și europenizare a societății. Poziția de actor distinct pe scena internațională a dat țării puterea să acceadă mai temeinic pe făgașul dezvoltării capitaliste, să sporească ponderea contribuției sale politice, economice, culturale și militare pe continent, să întărească legăturile cu românii aflați sub stăpâniri străine și să devină o componentă importantă a echilibrului european. Reforma organismului militar a urmărit să adapteze cadrul organizatoric și funcționarea lui la nevoile de securitate ale statului român, în concordanță cu prefacerile pe plan internațional și cu inovațiile din domeniul artei și tehnicii militare datorate în special revoluției industriale ce antrenase schimbări majore în privința armamentului¹.

Baza juridică a reformei militare a reprezentat-o Constituția din 1866, prin care se stabilea că domnitorul asigura conducerea supremă a armatei, se prevedeau misiunea și principalele structuri ale forței militare a României, precum și obligativitatea serviciului militar pentru toți cetățenii valizi. Noul act fundamental al țării se referea și la statutul ofițerilor, precizând că acestora nu li se puteau ridica gradele, onorurile și pensiile decât în urma unei sentințe judecătorești sau în cazuri determi-

nate prin lege. Contingentul armatei urma a se legifera anual. De asemenea, Constituția mai stipula că „nici o trupă străină nu va putea fi admisă în serviciul statului, nici ocupa teritoriul României, nici trece pe el decât în puterea unei anume legi”².

Domnitorul Carol și-a asumat nu numai rolul de coordonare și monitorizare a mersului reformei militare, dar s-a implicat și în realizarea acesteia, cu toată răspunderea pe care funcția de comandant suprem al armatei i-o conferea și cu toată competența pe care educația și pregătirea de ofițer dobândite în armata prusiană i-o permitea. „Sunt în permanență destul de ocupat mai ales cu diferitele reforme care trebuie introduse în armată”, scria, în 1880, Carol fratelui său Fritz von Hohenzollern³. Astfel de preocupări se regăsesc ca un leitmotiv în corespondența sa privată. Responsabilitatea procesului reformator al oștirii a revenit și miniștrilor de război, dintre care s-au remarcat colonelul George Adrian, generalii Ion Emanoil Florescu, Alexandru Averescu, Grigore Crăiniceanu, precum și structurilor de conducere și planificare militară, în principal Statul Major General. Oamenii politici, fie liberali, fie conservatori, care s-au aflat la cârma țării sau în parlament au susținut în cvasiunanimitate întărirea puterii armate.

Procesul de reformă militară a vizat aproape toate compartimentele esențiale ce dădeau configurația și tăria unei forțe militare moderne, de la structuri de conducere și organizare, la înzestrare și amenajare a teritoriului; de la cadre și efective, la învățământ și pregătire de luptă. Direcția principală de efort a fost adaptarea permanentă a sistemului militar la noile realități politice, economice și sociale interne, precum și la cerințele câmpului de luptă modern. Pentru aceasta s-a încercat dezvoltarea structurilor componente ale acestui sistem pentru a se obține efective mari înarmate cu eforturi financiare corespunzătoare posibilităților țării și, totodată, înzestrarea și instruirea lor după modelul celor mai eficiente armate europene ale epocii.

Măsurile adoptate în domeniul militar au fost corelate cu politica externă, ținându-se seamă de jocul de putere european. Dacă în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza influența franceză a fost dominantă, după 1866 balanța se va înclina treptat în favoarea Germaniei. Slăbirea legăturilor cu Franța s-a datorat nu numai venirii la cârma țării a

unui prinț german, dar și modificării raportului de forțe pe continent după Războiul franco-prusian din 1870-1871, precum și poziției guvernului francez de susținere a integrității Imperiului Otoman, ce nu corespundea intereselor românești⁴. Influența germană în armata română s-a accentuat după perfectarea alianței României cu Austro-Ungaria și Germania (1883, la care va adera în 1888 și Italia), prin care țara noastră a primit garanții de securitate în fața tendințelor hegemonice ale Rusiei, a pus capăt oficial tensiunilor politice și s-a eliberat de ostilitatea Dublei Monarhii, consolidându-și, totodată, poziția în sud-estul Europei.

O primă etapă a procesului de reformă a organismului militar național corespunde deceniului care a premers intrării armatei române în Războiul pentru Independență din 1877-1878.

Principala măsură a vizat definitivarea cadrului legislativ, în vederea consolidării sistemului de apărare a țării, expresie a adâncirii și concretizării conceptului doctrinar al „națiunii armate”. Experimentat cu succes în practica militară a Europei Occidentale la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, în revoluția franceză și preluat îndeosebi de Prusia în lupta împotriva expansiunii napoleoniene și apoi în procesul restructurării puterii sale militare, acest concept coincidea cu tradițiile militare românești și cu cerințele moderne de organizare militară ale epocii. Impus de revoluția română de la 1848, concretizat prin legea organizării puterii armate din 1864, principiul „națiunii armate” va deveni emblematic pentru întreaga evoluție pe plan militar a României moderne.

Trei legi succesive – cea de bază din 11 iunie 1868, urmată de cele cu modificările din 27 martie 1872 și din 12 martie 1874 – au fundamentat sistemul militar creat în 1864, prin adăugarea unor noi elemente⁵. Noua legislație menținea sistemul militar mixt, conceput cu un nucleu profesionalizat de armată permanentă, grosul efectivelor luptătoare fiind furnizate de formațiuni teritoriale, întreținute cu cheltuieli financiare minime, adecvate posibilităților economice ale statului român.

Modelul de organizare militară ce s-a legiferat în 1868 a reprezentat o ingenioasă împletire de elemente tradiționale ale organizării militare la români cu elemente ale sistemului mixt de organizare al armatei prusiene, fiind agreat și susținut de domnitorul Carol. Preluarea modelului prusian

de organizare militară și nu a celui francez (cum ar fi fost de așteptat să se întâmple datorită prezenței până în 1869 a Misiunii militare franceze) s-a făcut din raționamente pragmatice și nu politice. Sistemul mixt de organizare din armata prusiană, format dintr-un nucleu permanent și elemente teritoriale (*landwehr* și *landsturm*), în care principiul „națiunii armate” se reflecta mai bine decât în armata oricărei țări europene ale acelei perioade, s-a considerat a fi cel mai adecvat României, stat mic, ale cărui resurse umane și materiale nu permiteau susținerea unei puternice oștiri permanente. Mai mult, guvernarea liberală din anii 1867-1868 spera într-o conjunctură favorabilă, ce ar fi putut permite „să facă România liberă și independentă și socotea că a sosit momentul de a înălța regatul daco-român”⁶, așa cum afirma ministrul de interne Ion C. Brătianu. În acest scop, același om politic sublinia, în ședința Adunării Deputaților din 1 februarie 1868, că „trebuie să ne întărim, să ne organizăm pentru ca atunci când se va dezlega acea chestiune [Chestiunea Orientală – n. n.] să putem avea un rol, să știe Europa că este aci un popor tare, armat, organizat și care are voința de a-și apăra existența sa”⁷. Tot în aceeași idee, a eficientizării acestui sistem în conformitate cu resursele financiare ale țării, guvernarea conservatoare (1871-1876) – având în fruntea Ministerului de Război pe generalul Ion Emanoil Florescu – a introdus în 1872 și 1874 modificări la legea organică din 1868, trecând totodată la transpunerea în practică a acestei legislații și luând măsuri concrete de modernizare a armatei.

Potrivit celor trei legi succesive, puterea armată cuprindea următoarele categorii: *armata permanentă*, cu rezerva ei; *armata teritorială*, formată din trupele de dorobanți și călărași, cu rezerva ei; *milițiile*; *garda orășenească (civică)* la orașe și *gloatele* la sate. Conform acestei legislații, toți bărbații valizi de la vârsta de 21 de ani (la cerere de la 18 ani) până la 45 de ani trebuiau cuprinși în-tr-unul din aceste elemente ale puterii armate, unde li se asigura pregătirea militară necesară conform misiunii de luptă a fiecărui element. Armata permanentă și armata teritorială formau armata de operații sau de „întâia linie”; milițiile alcătuiau armata de a „doua linie” sau de rezervă; gărzile orășenești și gloatele erau destinate a asigura ordinea și paza localităților urbane și rurale, putând lua parte la manevre și fiind angajate în cazul unui conflict armat în funcție de necesități.

Una dintre direcțiile principale ale reformei puterii armate în această perioadă a constituit-o tendința de întărire a formațiunilor teritoriale, atât pe plan organizatoric, cât și al pregătirii de luptă. Prin legea din 1872, trupele teritoriale care efectuau serviciul militar „cu schimbul” au fost extinse pe tot teritoriul țării și reorganizate în toate județele țării în unități de dorobanți (infanterie teritorială) și de călărași (cavalerie teritorială), compunând împreună armata teritorială. Acest sistem „cu schimbul” (o săptămână dintr-o lună la cazarmă și trei săptămâni acasă) oferea posibilitatea instruirii cu cheltuieli mici a unor însemnate efective și încadrarea lor în forțele operaționale pe timp de război. A fost cea mai importantă măsură inițiată de generalul I. E. Florescu, ale cărei efecte s-au văzut în anii 1877-1878 pe frontul din Balcani.

În privința componentei de bază a sistemului militar – armata permanentă –, reforma a vizat toate armele și serviciile: infanterie, cavalerie, artilerie, geniu, flotilă, trupe de administrație, jandarmi, pompieri, serviciul sanitar. Din punct de vedere organizatoric, acestea au fost consolidate fie prin sporirea numărului unităților tactice, fie prin creșterea efectivului unităților existente. Pentru asigurarea efectivului încorporabil, legea recrutării din 1864 reglementase deja obligativitatea serviciului militar pentru toți locuitorii, dar permitea tinerilor cu stare materială să poată fi înlocuiți sau scutiți în schimbul unor sume de bani. Pentru înlăturarea acestei situații, la 24 februarie 1876 a fost sancționată o nouă lege a recrutării, prin care s-a hotărât ca serviciul militar să devină obligatoriu, principiu juridic aplicat din a doua jumătate a anului 1877.

În privința înzestrării, măsurile au constat, în principal, în înlocuirea materialelor învechite și foarte variate cu altele având parametri tehnico-tactici superiori, unele tipuri de arme și muniții fiind competitive pe plan european. Îmbunătățirea și modernizarea armamentului și a echipamentului din dotare s-au făcut prin intensificarea și diversificarea importurilor și prin reorganizarea stabilimentelor de artilerie autohtone. Au fost achiziționate primele arme cu încărcare pe la culată, ghintuite, care au înlocuit treptat pe cele cu încărcare pe la gura țeavii. De pildă, pentru infanterie, s-au importat din Prusia puștile „Dreyse”, cunoscute sub numele de „puști cu ac” datorită sistemului de percucie, iar din SUA, puștile „Peabody”, acestea fiind cele dintâi arme cu cartuș complet metalic, probând o cadență și o precizie mult superioare

tipurilor anterioare; de asemenea au fost cumpărate din Rusia puști „Krnka”. Infanteria a beneficiat și de primele arme semiautomate – mitralierele sistem „Cristopher & Montigny” și „Gatling”. Începând din 1873, în dotarea regimentelor de linie a intrat lopata „Linneman”, armata română fiind printre primele din Europa cu un asemenea accesoriu individual, ce și-a demonstrat utilitatea în Războiul din 1877-1878. Cavaleria a fost, la rândul ei, dotată cu carabinele „Dreyse”, iar artileria cu tunurile germane „Krupp”, din bronz, calibru 78 mm, ghintuite, cu încărcare pe la culată, precum și tunuri „Krupp” de oțel, calibru 78 mm și 87 mm.

În primăvara lui 1877 au fost mobilizate – cu excepția gloatelor – toate structurile sistemului militar. S-a creat pentru prima dată în armata română unitățile operativ-tactice și anume două corpuri de armată, fiecare cu câte două divizii, o rezervă de artilerie și o ambulanță sanitară. În rezerva fiecărui corp de armată exista câte o rezervă de artilerie, constituită dintr-un regiment cu șase baterii. Cele patru mari unități tactice (diviziile) aveau o alcătuire similară, fiecare cuprinzând: două brigăzi de infanterie, o brigadă de cavalerie, un divizion de artilerie format din trei baterii, o coloană de muniții, o companie de geniu, o ambulanță. Brigăzile de infanterie și cavalerie dispuneau atât de unități permanente, cât și teritoriale (formate din dorobanți și călărași). Trupele de miliții și gărzile orașenești asigurau paza și apărarea teritoriului și a localităților, fiind sprijinite de șase baterii de artilerie, de unități de jandarmi și de unități ale armatei teritoriale. Efectivul de război al unităților tactice din armata permanentă și teritorială, fixat la mobilizare, a fost de 800 oameni pentru un batalion și 120 pentru un escadron.

Războiul ruso-româno-otoman din anii 1877-1878 a fost prima afirmare a armatei române pe un câmp de luptă modern, aliați și adversari fiind două mari puteri ale timpului. Cu acest prilej au ieșit în evidență atât justetea măsurilor întreprinse în deceniile anterioare pentru întărirea puterii armate a țării, cât și lipsurile programului de reformă. Structura organizatorică, instruirea și dotarea unităților și marilor unități au fost în mare corespunzătoare, iar bravura trupei a compensat de multe ori deficiențele organizării și ale pregătirii de luptă. Așadar, campania armatei române din 1877-1878 a fost un examen sever, care a relevat nu numai valoarea unei armate recent reorganizate, dar și unele disfuncționalități și erori în privința nivelului diferit de dotare și instruire al unităților

armatei permanente față de cel al armatei teritoriale, ca și în organizarea cercetării, funcționarea comandamentelor, amenajarea operativă a teritoriului etc.

Totuși, în această perioadă s-a creat, prin eforturi organizatorice și materiale considerabile, un sistem militar cu o structură adecvată situației României, instruit și dotat în conformitate cu posibilitățile materiale modeste ale țării, dar cu un moral bun, determinat de perspectiva împlinirii idealului independenței. „Numai grație sistemului original – avea să declare generalul Gr. Crăiniceanu într-o ședință solemnă a Academiei Române – armata română a putut, în 1877, să pretindă cooperarea și alianța cu armata rusă, în loc de supunere, și apoi să intre în război și să câștige acele nepieritoare victorii care ne-au dat independența țării”⁸.

Porcind de la experiența participării la Războiul din 1877-1878, autoritățile politice și militare au impus schimbări majore la nivelul conducerii și administrației armatei, precum și în fizionomia structurilor militare. Sub umbrela protecției Triplei Alianțe, România a avut trei decenii de relativă liniște, în care reforma a cuprins toate palierele construcției militare românești. Măsurile s-au concentrat în direcția consolidării structurilor de stat major de la nivelul cel mai înalt la mari unități și unități, a permanentizării trupelor teritoriale, a dezvoltării armelor și serviciilor, a fortificării teritoriului, a înzestrării, a pregătirii cadrelor, a instrucției trupelor.

Reforma a înregistrat la început un ritm mai lent, cu multe sinuozități apărute pe fondul unor crize financiare. Dar, din 1908 asistăm la accelerarea acestui proces, sub impactul încordării situației în Balcani (criza bosniacă și războaiele balcanice). Principalele direcții s-au îndreptat spre remodelarea sistemului militar, prin îmbunătățirea structurilor organizatorice ale sistemului de apărare și definitivarea permanentizării infanteriei, prin sporirea achizițiilor de material și tehnică de luptă și perfecționarea instrucției. Eforturile autorităților politice și militare nu au avut întotdeauna eficiența scontată, pe de o parte din cauza resurselor alocate, care n-au putut elimina lipsurile acumulate deja, iar pe de altă parte ca urmare a stângăciilor și ineficienței cadrelor ori proastei gestionări a fondurilor. A fost o perioadă în care „activitatea economică a țării, întărirea ei financiară, apăreau mai utile decât activitatea militară, decât întărirea ei

■ **Regele Carol I în uniformă de general de corp de armată**

prin armata națională; construirea de căi ferate mai urgentă decât construirea de cazărmi și exportul grânelor mai hotărâtor decât importul armelor⁹, după cum aprecia Gheorghe Tătărescu, încercând să explice starea precară a armatei române în campania din Bulgaria din 1913, la care participase ca ofițer de rezervă.

O prioritate a procesului de reformă a armatei a fost îmbunătățirea funcționării înaltelor instanțe de conducere și planificare militară, având în vedere că de ele depindeau elaborarea strategiei naționale, dezvoltarea structurilor militare, lărgirea bazei logistice, modernizarea instrucției și pregătirea cadrelor, crearea condițiilor pentru o promptă mobilizare în caz de război etc. Printre cele mai importante măsuri în această direcție a fost înființarea la 29 noiembrie 1882, a Marelui Stat Major¹⁰ în subordinea Ministerului de Război. Acest Înalt Comandament va coordona și va pune în practică reforma armatei, principalele sale misiuni fiind: studierea și pregătirea planurilor de campanie, mobilizarea și planificarea resurselor destinate apărării, organizarea, înzestrarea și instruirea trupelor, formarea cadrelor de comandă

și stat major, redactarea și actualizarea hărții României, studiul geografiei și topografiei militare, al forțelor militare ale altor state etc.

În privința organizării militare s-a menținut conceptul doctrinar al „națiunii armate”. Toți locuitorii României între 21 și 40/46 de ani, bărbați apti de a purta armele, erau obligați să îndeplinească personal serviciul militar, într-unul dintre elementele constitutive ale sistemului de apărare. „Națiunea armată” a dobândit în această perioadă o altă expresie, reflectată în modificările de structură ale sistemului militar realizate prin legislație. Aceste modificări au fost impuse de necesitatea adaptării la noile condiții și cerințe ale standardelor europene ale timpului. Perfecționarea sistemului militar a avut în vedere întărirea substanțială a rolului forțelor permanente, expresie a imperativului creșterii nivelului pregătirii de luptă a trupelor și a unei structuri corespunzătoare acesteia. Ca urmare, s-a recurs treptat atât la *perfecționarea structurilor armatei permanente*, cât și la *„permanentizarea” trupelor teritoriale* din organica sistemului, în vederea uniformizării la nivelul organizării și instruirii, apreciată în epocă ca soluția viabilă pentru consolidarea organismului militar. Cel care a finalizat printr-o lege organică (1908) acest proces de permanentizare a trupelor cu schimbul a fost generalul Alexandru Averescu, în calitate de ministru de război, convins fiind de importanța clădirii unei armate pe principiul calității și nu al numărului efectivelor. Fără a ignora valoarea numărului, generalul Averescu considera că se putea vorbi de conceptul de valoare reală „numai atunci când elementele care îl compun sunt de bună sau cel puțin de satisfăcătoare calitate; altfel, el este o ficțiune, o putere presupusă și nimic mai dezastruos pentru o armată decât a pune temei pe o astfel de amăgire”¹¹.

Necesitatea ca România să nu rămână cu o organizare militară creată la mijlocul secolului al XIX-lea a fost exprimată chiar în Mesajul tronului din 15 noiembrie 1879. Carol I cerea sprijinul Parlamentului pentru discutarea unui „nou proiect de organizare a armatei, stabilit pe noi baze care să cuprindă toate elementele de forță de care dispune țara, spre a putea fi întrebuințat în caz de necesitate”¹². Inițiativa s-a materializat prin „Legea asupra organizării comandamentelor militare” din 8 iunie 1882¹³, ce răspundea unor neajunsuri organizatorice din vremea războiului prin constituirea

marilor comandamente militare cu serviciile lor, punându-se pentru prima dată baza împărțirii teritoriale și a distribuirii trupelor în vederea unei rapide mobilizări. Legea s-a extins și asupra organizării sistemului militar, format din: *armata activă* și *armata de miliții*. Armata activă era încadrată cu trupe permanente (de infanterie, cavalerie, artilerie, geniu, administrație) și cu trupe teritoriale (de dorobanți, călărași, artilerie). Armata de miliții avea în compunere subunități și unități create pe lângă regimentele de dorobanți și călărași, artilerie, geniu sau pe lângă unități din alte arme și servicii ale armatei permanente. Garda orășenească și gloatele nu erau menționate. Ca urmare a acestei legi și a modificărilor din Constituție din 1884, garda orășenească a fost desființată.

Remodelarea sistemului militar a continuat, evidențiindu-se în mod deosebit tendința de permanentizare a structurilor militare și de renunțare la sistemul mixt, compus din formațiuni permanente și teritoriale, fenomen ce se manifesta aproape în întreaga Europă. Infanteria teritorială și cavaleria teritorială au fost supuse unui proces complex de reorganizare, prin care s-au încercat diverse variante de permanentizare a lor.

„Legea pentru organizarea armatei” din 1908¹⁴ a operat schimbări fundamentale, urmărind: o repartizare a anilor de serviciu mai potrivită trebuințelor armatei mobilizate; sporirea solidității infanteriei prin completa ei permanentizare; sporirea numărului oamenilor complet instruiți, vărsați anual în rezervă, prin reducerea serviciului sub arme în trupele pedestre la doi ani; distribuția mai rațională a cavaleriei, artileriei și armelor tehnice. Totodată, conform expunerii de motive, făcută chiar de generalul Al. Averescu, prin reducerea serviciului militar la doi ani în trupele de infanterie

și prin permanentizarea lor, se puteau încorpora anual un număr mult mai mare de tineri, încât „totalul oamenilor instruiți va fi, în caz de război, mult superior trebuințelor mobilizării, dar se va putea chiar da tuturor locuitorilor țării, care nu aveau motive de dispensă, o instrucție militară serioasă și completă”¹⁵.

Conform acestei legi, puterea militară a țării era formată din: 1) *armata activă cu rezerva ei*, 2) *milițiile* și 3) *armata teritorială*. Armata activă cu rezerva ei formau în caz de război *armata de operații*, iar milițiile trebuiau să întărească armata de operații, fie în unități de miliții, fie împlinind golurile. Armata teritorială lua locul gloatelor, având datoria de a apăra teritoriul. Vechea armată teritorială, formată din trupe cu schimbul de dorobanți și călărași, și-a încetat existența, trupele de dorobanți fiind desființate, rămânând doar infanteria permanentă. Permanentizarea infanteriei conducea la o omogenizare și o îmbunătățire a gradului de instrucție a principalei arme din organica armatei. În privința cavaleriei, au fost desființate unitățile mixte de cavalerie permanentă și cu schimbul. Din raționamente vizând pregătirea militară și de natură economică, s-au separat cavaleria permanentă, grupată pe regimente de roșiori și cea nepermanentă, grupată în regimente de călărași. Unitățile și marile unități de călărași au intrat în compunerea armatei active. Permanentizarea deplină s-a realizat așadar doar la nivelul infanteriei, cavaleria având atât unități permanente (roșiori), cât și cu schimbul (călărași). Alte modificări importante la nivelul armelor au avut în vedere artileria de câmp, distribuită în părți egale la divizii și trupele de geniu, repartizate la corpurile de armată, conform tendinței generale în armatele principale europene.

■ Armament din dotarea armatei române de la sfârșitul secolului al XIX-lea

▪ **Prima armă automată din dotarea armatei române, mitraliera Cristopher & Montigny, md. 1872**

Drumul spre o armată de profesie s-a adâncit prin legea din 1910, conform căreia sistemul militar cuprindea: 1) *armata activă*; 2) *rezerva armatei active* – acestea două constituiau în caz de război *armata de operații* – și 3) *milițiile*, destinate a executa paza și apărarea teritoriului, îndeosebi a frontierelor, cetăților, punctelor de etape. Comentând prevederile acestei legi, generalul Grigore Crăiniceanu, care contribuise la elaborarea ei în calitate de ministru de război, considera că „națiunea armată și spiritul militar al poporului la care se putea ajunge cu sistemul armatei teritoriale” se realiza acum prin organizarea și dezvoltarea rezervelor armatei active și a milițiilor. El avea în vedere în mod deosebit constituirea pe baze solide a rezervelor: „Astăzi, armata de rezervă să înlocuiască armata teritorială, putând fi și mai solidă, deoarece ea trece și se instruește mai întâi în armata permanentă și apoi poate continua a se instrui prin chemări periodice, ca armata teritorială dinainte”¹⁶.

În principal, trebuie reținut faptul că reforma militară s-a concentrat în principal asupra perfecționării armatei permanente (armatei active), vizând toate categoriile de arme și servicii, unde au avut loc transformări multiple. De pildă, în planul organi-

zatoric, se remarcă evoluția dinamică a armelor tehnice, artilerie, geniu și transmisii. În parte, aceasta s-a datorat și construirii unor obiective fortificate („cetatea” București, linia Focșani-Nămoloasa-Galați și „capul de pod” de la Cernavodă). Existența unei frontiere fluviale și maritime de peste 1 000 km a determinat preocupări sporite pentru dezvoltarea marinei militare, care a cunoscut repetate reorganizări, în scopul de a-i spori capacitatea combativă. În 1913 s-a înființat aeronautica militară, cu două secții – aeroplane și alte aparate de zbor și aerostația militară – armă nouă, aflându-se în subordinea comandamentului genului.

O serie întreagă de legi, regulamente, ordonanțe și alte măsuri au fost luate atât pentru recrutarea și perfecționarea instrucției trupelor, cât și pentru reglementarea situației cadrelor militare active și de rezervă. Îmbunătățirea selecționării și pregătirii cadrelor a determinat diversificarea învățământului militar de la gimnazii, licee militare și școli pentru formarea ofițerilor și a subofițerilor, precum și înființarea Școlii Superioare de Război de la București (1889), care a dat armatei 461 ofițeri breveți de stat major până în 1914.

Trimiterile elevilor din școlile militare și ale ofițerilor la studii ori stagii de specializare în străinătate au continuat în Franța, Belgia și Italia, dar cu predilecție acestea au vizat Germania și Austro-Ungaria, ca urmare a intrării României în Tripla Alianță. Chiar de la întoarcerea în țară a primelor serii de ofițeri cu pregătire în armatele germană și austro-ungară „au făcut mult pentru pregătirea mai temeinică a armatei”, scria generalul Radu R. Rosetti în volumele sale de amintiri. De pildă, în 1908, erau 72 de ofițeri care fuseseră sau erau încă în Germania, în temeiul unei convenții încheiate în 1898 pe termen de zece ani, prin care se trimiteau la studii elevi din școlile militare. La terminarea cursurilor ei erau înrolați în armata germană, prestau jurământ de credință împăratului și făceau stagiul în armata Kaiserului în regimente ale armeei din care făceau parte. Din păcate, această practică i-a înstrăinat, fapt pentru care reintegrarea în armata română se făcea foarte greu. În armata austro-ungară, corpul ofițeresc avea o recrutare mai democratică, mai apropiată de a noastră, iar locotenenții și căpitani români care făceau stagiul aici erau mai maturi și nu se întorceau „cu fumuri”, ceea ce a condus la mai bune rezultate¹⁷.

Preocupările în domeniul înzestrării cu armament, muniție și tehnică de luptă s-au făcut simțite,

începând din 1880, prin înlocuirea treptată a armamentului cu unul mai performant. S-a apelat în continuare la achiziții din străinătate, îndeosebi de la firme germane (tunuri și proiectile de artilerie) și austriece (puști, carabine, mitraliere și cartușe pentru armele portative), alianța cu Puterile Centrale favorizând aceste piețe. În schimb, pentru dotarea marinei militare și a aeronauticii s-a apelat îndeosebi la firme franceze, britanice și italiene. Diversitatea de tipuri de calibre a armamentului a avut totuși un impact negativ asupra instruirii trupelor, nepermițând o uniformizare a instrucției și având drept consecință greutatea în aprovizionarea cu muniții în timpul războiului mondial.

În calitate de șef suprem al unei armate, care în caz de conflict urma să lupte alături de Germania și Austro-Ungaria, Carol I a urmărit în principal transformarea ei într-o armată de profesie, în care trupele permanente să predomine, să fie dotate în principal cu armament de proveniență germană sau austriacă și să fie pregătite după regulamente ale armatelor Puterilor Centrale. Trimiterile la studii ale elevilor militari îndeosebi în Germania și a ofițerilor la stagii în unitățile armatelor germană și austro-ungară, ar fi ușurat o eventuală integrare a unităților române în sau împreună cu cele germane sau austro-ungare în caz de conflict militar. De asemenea, regele a pledat permanent pentru apărarea teritoriului prin fortificarea lui, mai ales în direcția pe care Tripla Alianță (din care România era parte) o considera vulnerabilă. În concepția sa, armata română trebuia pregătită pentru a fi ușor integrată în planurile operativ-strategice ale Berlinului și Vienei în caz de război. Iată, de pildă, care erau preocupările lui Carol I în privința armatei în vara anului 1891, așa cum reiese dintr-o scrisoare către fratele său Fritz von Hohenzollern: „În pofida verii, sunt foarte ocupat cu reorganizarea infanteriei. Am format 99 de regimente de dorobanți, din care 33 sunt permanente și au fiecare 500 de soldați. Sper ca în acest mod vom avea o infanterie puternică și aceasta cu atât mai mult cu cât, încet, încet și celelalte batalioane urmează să devină permanente. Materialul pentru lucrările de fortificație a fost și el comandat și reprezintă o cheltuială de 45 de milioane. La Krupp au fost comandate 60 de tunuri”¹⁸.

Cu toate eforturile întreprinse, armata română nu a fost îndeajuns de combativă pentru a face față

unui câmp de luptă modern, în care s-au confruntat cele mai puternice forțe militare ale timpului în anii Primului Război Mondial. „Cele mai multe din proiectele ce s-au făcut atunci au rămas însă, din nenorocire, după multă vorbărie și după fraze sforăitoare, tot proiecte”¹⁹ – relatează cu tristețe chiar unul dintre ofițerii care a lucrat atunci ca stagiar în Marele Stat Major, viitorul general Radu R. Rosetti. De altfel, chiar generalul D. Iliescu recunoștea că la „1 ianuarie 1914 armata se găsea în cea mai mare lipsă de tot ce-i era neapărat trebuincios pentru a intra în campanie”²⁰. Eforturile pentru compensarea lipsurilor din armată, îndeosebi în privința materialului de război, întreprinse de guvernul liberal condus de Ion I. C. Brătianu în anii neutralității, oricât de considerabile au fost, n-au mai putut îmbunătăți decât parțial situația. Cauzele trenării reformei armatei române au fost multiple, printre care putem enumera: resursele financiare relativ modeste și adesea greșit gestionate; lipsa de continuitate a măsurilor luate; starea de protecție militară, indusă de alianța cu Puterile Centrale, în care autoritățile române s-au complăcut, ceea ce a creat până în 1912 o stare de falsă siguranță.

La declanșarea primei conflagrații mondiale (1914), regele Carol a acceptat cu luciditate poziția de neutralitate adoptată la Consiliul de Coroană din iulie 1914 și încheierea convenției secrete cu Rusia din septembrie același an, prin care aceasta se angaja să apere *statu-quo*-ul teritorial al României și să-i recunoască dreptul asupra provinciilor locuite de românii din Dubla Monarhie în schimbul neutralității ei binevoitoare. Această decizie a României confirma spiritul critic și capacitatea de previziune a regelui Carol. Analizând succesul diplomatic obținut prin semnarea Tratatului de alianță cu Puterile Centrale, el rostea în 1884 următoarele cuvinte profetice: „Stările de spirit ale maselor sunt adesea mai puternice decât tratatele, mai ales în țările cu constituții democratice”²¹.

Trist, datorită frământărilor între povara onoarei și a înțelegerii politice nerespectate și datoriile impuse de obligațiile de suveran, între datoria personală față de tradiție și familie și datoria față de țara de adopție, Carol I s-a stins din viață la 27 septembrie 1914, la Castelul Peleş. Cu toate greutățile și lipsurile evidențiate pe câmpul de luptă, armata română și-a făcut cu cinste datoria în anii 1916-1919, dar luptând într-o coaliție de forțe adversă celei în care a dorit și a crezut suveranul.

¹ Vezi, pe larg: *Apărarea națională și Parlamentul României*, vol. I, București, 1992; Maria Georgescu, *Reforma Armatei Române în perioada 1866-1877 și Petre Otu, Statul Major General și reformele organismului militar 1878-1916*, în *Statul Major General 1859-2004. Istorie și transformare*, Centrul Tehnic Editorial al Armatei, București, 2004, p. 27-45; 46-64.

² „Monitorul. Jurnal oficial al României”, nr.142 din 1/13 iulie 1866, p. 638.

³ Sorin Cristescu, *Carol I. Corespondență privată, 1878-1912*, București, 2005, p. 78.

⁴ Maria Georgescu, *Relații militare româno-franceze 1859-1877*, în *Identitate națională și spirit european. Academicianul Dan Berindei la 80 de ani*, București, 2003, p. 403-424.

⁵ Vezi legile de organizare a puterii armate publicate în „Monitorul oficial”, partea oficială, nr. 21 din 18 iunie 1868, p. 237-271; nr. 14 din 17 martie 1872, p. 221-226; nr. 12 din 11 mai 1874, p. 509-512.

⁶ Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), fond Microfilme Franța, rola 14, vol. 32, c. 81-82.

⁷ „Monitorul oficial”, nr. 27 din 4/16 februarie 1868, p. 167.

⁸ Cf. *Pagini din gândirea militară românească. Culegere de texte din lucrări apărute în perioada 1821-1916*, București, 1969, p. 371.

⁹ Gheorghe Tătărescu, *Mărturii pentru istorie*, București, 1996, p. 3.

¹⁰ *Documente privind istoria militară a poporului român (DIMPR), noiembrie 1882-decembrie 1885*, București, 1974, p. 4-5.

¹¹ Petre Otu, *Mareșalul Alexandru Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, București, 2005, p. 67.

¹² *Apărarea națională și Parlamentul României*, vol. I, p. 145.

¹³ *DIMPR, iulie 1878-noiembrie 1882*, p. 356-363.

¹⁴ *Apărarea națională și Parlamentul României*, vol. I, p. 353-364.

¹⁵ *Ibidem*, p. 350-351.

¹⁶ General G. Crăiniceanu, *Organizarea rezervelor armatei*, București, 1912, p. 28-29.

¹⁷ Generalul Radu R. Rosetti, *Mărturisiri*, vol. I, Colecția „Convorbiri Literare”, 1940, p. 145-146; vol. II, *1907-1914*, Colecția „Convorbiri Literare”, 1940, p. 12-13.

¹⁸ Sorin Cristescu, *op. cit.*, p. 265.

¹⁹ Generalul Radu R. Rosetti, *Mărturisiri*, vol. II, *1907-1914*, Colecția „Convorbiri Literare”, 1940, p. 10.

²⁰ *România în timpul Primului Război Mondial. Mărturii documentare*, vol. I, 1914-1916, București, 1996, p. 217.

²¹ *Ibidem*, p. 33, 174.

THE ROMANIAN ARMY DURING THE REIGN OF KING CAROL I

The process of modernizing Romanian society and of synchronizing institutional structures of Romanian state with the European Occident embraced Romanian Army as well during King's Carol I reign (1866-1914). Reform of military system pursued to adapt its organizational framework and its functions to the security needs of the Romanian state, in concordance with international changes and innovations in the military art and techniques.

Judicial base of the military reform was the Constitution of 1866. Three successive laws – the basic one of June 11th, 1868, followed by those with modifications from March 27th, 1872 and March 12th, 1874 completed the military system created in 1864. On February 24th, 1876 it was sanctioned a new recruiting law, stating compulsory military service.

Starting from the experience of the war in 1877-1878, political and military authorities imposed major changes amongst the most important being the establishment, on November 29th, 1882 of the General Staff subordinated to Ministry of War.

“Law for Army organization” of 1908 operated fundamental changes inspired by the minister of War, General Alexandru Averescu, such as “perpetuation” of territorial troupes.

The way to a professional army deepened through the law of 1910 according to which the military system included: 1) the active army; 2) reserve of active army – these two constituting the operational army at war time – and 3) militias, designed for guarding and defending territory.

EPOPEEA UNUI DRAPEL TRICOLOR UNIONIST

MARIA IŞAEV, Republica Moldova

S-au împlinit în această primăvară 90 de ani de la unirea Basarabiei cu România, primul act democratic şi plebiscitar al anului 1918, care a deschis calea întregirii statului naţional român. O întreagă pleiadă de intelectuali români basarabeni şi-au împletit destinul cu cel al revenirii ţinutului dintre Prut şi Nistru la patria mamă. Unii dintre ei şi-au văzut visul împlinit, alţii nu au mai apucat. Aşa i-a fost dat şi tânărului avocat Simeon Murafa, mobilizat în 1916 ca ofiţer pe frontul român şi răpus mişeşte de o bandă de anarhişti, la 20 august 1917, când abia împlinise 30 de ani...

Personalitatea lui Simeon Murafa a atras atenţia mai multor cercetători din perioada postcomunistă. Şi pe bună dreptate. Deşi a trăit o viaţă scurtă, el a izbutit să se impună în comunitatea culturală şi politică din Basarabia printr-o vastă activitate pro românească. Pentru curajul şi activismul său naţional a fost botezat de contemporani „omul născut pentru a comanda şi a conduce, iniţiatorul şi călăuza unei mişcări” (N. Iorga)¹, „solul care umbla în nopţile de toamnă pe drumurile Moldovei, în mijlocul unei oşti străine, visând şi pregătind viaţa nouă pentru Basarabia” (M. Sadoveanu)², „omul faptei” (P. Halippa)³, „cavalerul fără teamă şi prihană” (apreciere din ziarul „România Nouă”)⁴.

Una dintre multiplele fapte ale lui Simeon Murafa este legată de un drapel tricolor. Acest simbol al românismului, la care a ţinut atât de mult protagonistul studiului nostru, i-a adus faimă nu numai în Basarabia, dar şi în Transilvania, prin trei evenimente importante, produse în diferite timpuri la Chişinău, Sibiu şi Alba Iulia.

Este vorba de un drapel cu o semnificaţie deosebită, profetică, oferit de Simeon Murafa primului Corp de Voluntari Români, formaţiune militară constituită la sfârşitul anului 1916 şi începutul anului 1917 în localitatea Darniţa, din apropierea Kievului.

Se ştie că de la intrarea României în război alături de Antantă, o seamă de transilvăneni şi bucovineni din armata austro-ungară, „căzuţi ori trecuţi la ruşi”, prizonieri împrăştiaţi prin imensa Rusie, şi-au manifestat dorinţa să se înroleze în

armata română, pentru a contribui la eliberarea Transilvaniei şi a Bucovinei. Pe 3 iunie 1917, într-o seară de sâmbătă, un tren special cu 120 de ofiţeri⁵ (după altă sursă 116 ofiţeri⁶) şi 1 250 de soldaţi şi subofiţeri, a pornit pe ruta Kiev-Kazatin-Jmerenka-Bender-Chişinău-Iaşi. Emoţionant a plecare din Kiev, transformată într-o sărbătoare de solidaritate românească între transilvăneni, bucovineni şi basarabeni, stabiliţi în metropola ucraineană, a fost descrisă ulterior de voluntarii Elie Bufnea, Victor Deleu, Gheorghe Gherman, Mihai Petricoane Drugăriu, Petru Nemoianu ş. a.⁷

Nici comunitatea românească din Chişinău n-a putut să rămână indiferentă faţă acest eveniment, punând la cale o întâlnire frăţească cu urmări istorice. Unele crâmpie din atmosfera acelor zile ni le oferă volumul memorialistic „Pe urmele Basarabiei... (Note şi impresii din revoluţia rusească)”, de Romulus Cioflec: „5 Iunie (1917 – M. I.). Seara – după ce la Gore acasă şi fiind faţă între alţii Hertza, Halippa, Murafa, s-a alcătuit programul de primire al întâiului batalion de voluntari ardeleni, anunţat telegrafic – avem o mică serată muzicală ardeleano-basarabeiană la d-ra Antonina Gavrilă⁸. Simion Murafa şi locotinentul voluntar Cristea, solia celor plecaţi din Kiev – în uniforme lor rusească şi românească –, adună cântece din toate regiunile azi înnoptate ale Românismului. Un ceas de reculegere – cu ochii umeziţi sub vraja cântecului românesc amuţit de vitregia vremii şi străin în aceste locuri (respectând adevărul, cântecul românesc nu era deloc străin în Basarabia – M. I.)”⁹.

■ Simeon Murafa

Despre evenimentul din 6 iunie 1917 și „tricolorul lui Murafa” au scris la vremea respectivă și alte personalități marcante ale timpului. Amintim aici pe profesorul Paul Vataman și cartea sa „Figuri sorocene”, o prețioasă sursă de documentare pentru cercetătorii contemporani, editată în 1940 la Soroca¹⁰, reeditată în 1993 la Chișinău de către editura „Știință”¹¹. Mulțumim cu acest prilej editorilor acestei extrem de consistente lucrări, pentru ideea și străduința de a relansa un volum, interzis odinioară de cenzura comunistă.

La paginile 69-70 ale ediției din Chișinău citim:

„Pentru ziua de 6 iunie s-a anunțat trecerea prin Chișinău a unui detașament de voluntari ardeleni. **S. Murafa a pus la cale întâlnirea frumoasă a fraților de peste munți** (subl. n.).

În ziua de 5 iunie, împreună cu d-ra Antonina Gavrilă și locotenentul Cristea, a pregătit un concert în cinstea luptătorilor ardeleni.

Ziua de 6 iunie va rămâne una din rarele sărbători naționale, înscrisă în istoria de renaștere a basarabenilor. În piața din dosul gării din Chișinău, partidul național-moldovenesc a făcut o primire caldă ardelenilor, prilejuind o înălțătoare manifestare de bucurie între frații de același sânge”.

Iată cum se relevă în nr. 47 al „Cuvântului Moldovenesc” contribuția lui Murafa: „Frații transilvăneni erau înșiruiți frumos în dosul gării,

sub ascultarea comandanților. Ascultau cuvântările moldovenilor și după fiecare cuvântare, horul lor cânta un cântec. Și cântau așa de frumos că ochii moldovenilor s-au umezit de lacrimi. **I-a hiritisit cel dintâi dl. S. Murafa, ca ofițer, și le-a dăruit din partea moldovenilor un steag transilvănean, care e tot ca steagul moldovenesc: roșu, galben și albastru. Le-a spus să-l ducă la izbândă și să nu se oprească până ce n-au dat slobozenie tuturor românilor din Ungaria...**” (subl. n.)¹².

Paul Vataman n-a reprodus în studiul său cuvântarea lui Simeon Murafa. Cu siguranță, ea a fost publicată în același ziar „Cuvânt Moldovenesc”, ori în alte surse basarabene, pe care nu am ajuns să le depistăm. Cum însă orice cercetare îți oferă surprize, am descoperit-o în lucrarea voluntarului Petru Nemoianu, intitulată „Prima Alba-Iulie”¹³, cât și în trei ziare ardeleni interbelice, editate la Cluj („Gazeta Voluntarilor”¹⁴), și Alba Iulia („Albailulia”¹⁵, „Vestea”¹⁶). Redăm în continuare textul cuvântării lui Murafa. Pe lângă valoarea lui informativă, documentul reflectă sufletul de român al basarabeanului Simeon Murafa:

„Astăzi voi ați trecut Nistrul și să știți că acum nu mai sunteți pe pământ străin, ci sunteți între frați de-ai voștri. Nu ne-ați cunoscut, ne-ați crezut morți; ei bine, noi numai am dormit; de acum ne-am deșteptat și noi la viața națională, de acum voim să fim și noi o parte conștientă a neamului românesc. Trecerea voastră prin Basarabia nu ne-a putut lăsa rece. Am alergat cu toții să vă vedem, să vă îmbrățișăm și să ne unim pentru totdeauna sufletele. **Ca să vă aduceți viața voastră întreagă aminte de ziua aceasta a înfrățirii noastre, vă dăm un semn de amintire. Prin mine, Moldovenii vă oferă acest steag tricolor: simbolul unității noastre naționale. Pe el erau să fie scrise cuvintele: libertate sau moarte. Primiți-l cu dragostea cu care vi-l dăm și-l duceți cu bine peste Prut, peste Milcov, peste Olt, peste Mureș și peste Crișuri, fluturați-l triumfător peste întreaga întindere românească și implantați-l apoi în numele nostru pe turnul cetății dela Alba-Iulia. Duceți-l la biruință, sau muriți pentru idealul care vă însuflețește**” (subl. n.).

Gestul lui Simeon Murafa a fost caracterizat mai târziu de Petre Nemoianu, drept „*un testament politic al fraților basarabeni, din vremea când nici ei, nici noi nu făceam parte din România de astăzi*”¹⁷.

Ziua de 6 iunie 1917 și tricolorul l-au legat pe Simeon Murafa prin multiple fire de primul Corp de Voluntari Români și de Uniunea Foștilor Voluntari Români, cu sediul la Cluj, înființată în

1922. Ținem să menționăm că o lucrare de sinteză, „o carte de căpătâi” dedicată voluntariatului românilor din imperiul austro-ungar, deocamdată unica în acest sens, intitulată „Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului (1916-1919)”, a fost realizată de dr. Ioan I. Șerban, fost director al Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia¹⁸.

E firesc să te întrebi ce soartă a avut tricolorul, a ajuns el ori nu la Alba Iulia? Întâmplarea a făcut să poposesc în vara lui 2007 la Alba Iulia și să mă documentez la Muzeul Național al Unirii. Acolo am descoperit noi și importante detalii pentru subiectul studiului nostru.

Tricolorul a ajuns până la urmă la Alba Iulia. Cu o explicabilă întârziere, voluntarii au îndeplinit totuși misiunea lui Simeon Murafa în condițiile cele mai onorabile. Este adevărat, drapelul n-a fost implantat „pe turnul” Cetății din Alba Iulia, așa cum le-a sugerat Murafa. Pentru tricolor s-a găsit un loc poate și mai bun – Catedrala Încoronării, construită la 1922, cu prilejul încoronării Regelui Ferdinand I ca prim suveran al României Mari. Din 1924, Catedrala aparținea de Episcopia Militară. Amplasată într-un loc central al Cetății, ea a devenit cu timpul podoaba Albei Iulii și a întregii românități.

Depunerea solemnă a drapelului s-a produs în ziua de 28 iunie 1925, cu prilejul Congresului Uniunii Foștilor Voluntari Români, desfășurat la Alba Iulia pe 27-28 iunie 1925. Evenimentul a fost descris destul de amănunțit în ziarele „Albaiulia”, „Vestea” și „Gazeta Voluntarilor”, amintite mai sus. În toate aceste publicații apare în prim plan „*inimosul luptător basarabean*”, „*marele patriot basarabean*”, „*tălmăcitorul sentimentelor Basarabiei*”, „*martirul maior*” Simeon Murafa.

În prima zi a congresului, conducerea Uniunii Foștilor Voluntari Români i-a delegat pe voluntarii Ștefan Boier, Lazăr Lăzărel, Traian Târziu și Carol Stăniloiu ca purtători de steag în cadrul ceremoniei ce urma să se desfășoare a doua zi. Pe lângă tricolor, în Catedrală urma să se depună un text „*lucrat cu un gust artistic*” (intitulat în ziare „*diplomă comemorativă*”, „*diplomă*”, „*inscripție*”, „*o scrisoare*”), încadrat în ramă de stejar, care începea cu o notă explicativă:

„Libertate sau moarte!

Acest drapel a fost încredințat celui dintâi batalion de voluntari Ardeleni compus din 116 ofițeri și 1 250 soldați veniți din Rusia, în trecerea sa prin Chișinăul Basarabiei, în ziua de 6 Iunie 1917, în numele Moldovenilor Basarabeni de martirul maior Simeon Murafa cu următoarele profetice cuvinte: (...)”.

Urmează cuvântarea lui Murafa, redată de noi mai sus, și un aliniat de încheiere: „Am trecut acest drapel peste Prut, peste Milcov, peste Olt, peste Mureș și peste Crișuri. L-am fluturat triumfător nu numai peste întreaga întindere Românească, ci și peste Budapesta, trufașa capitală a dușmanului milenar al neamului nostru și astăzi, la 28 Iunie 1925, noi, Uniunea Foștilor Voluntari Români din războiul pentru întregirea neamului, constituită din 30 000 foști voluntari ai armatei române, ai Corpului de Voluntari din Moldova, ai Legiunilor din Italia, Siberia și Franța, originari din Ardeal, Banat, Crișana și Bucovina, cei ce am făcut plebiscitul armat al Românilor subjugați în anii de restriște și glorie, 1916-1919, adunați în congres general, întru îndeplinirea voinței Moldovenilor Basarabeni implantăm acest drapel în cetatea lui Mihai Viteazul, depunându-l în Catedrala Încoronării spre mărirea și vecinica dăinuire a României Mari.

Uniunea Foștilor Voluntari / Președinte Dr. V. Deleu / Secr. general Dr. N. Cărpinișanu”¹⁹.

Duminică, 28 iunie 1925, Alba Iulia a cunoscut o sărbătoare națională rară. Mii de voluntari din ținuturile României, îmbrăcați în costume naționale, se îndreptau cu pas cadențat spre Catedrala Încoronării. În fruntea coloanei flutura tricolorul lui Simeon Murafa. Doi voluntari purtau rama cu mesajul profetic al acestui admirabil român basarabean, care și-a dorit mult Unirea, dar care nu a mai ajuns să se bucure de ea.

La ora 9.00 a început serviciul divin, oficiat de protopopul Florian Rusan, secondat de corul voluntarilor condus de Macarie. După liturghie, pe platoul imens din fața Catedralei s-a desfășurat ceremonia sfințirii drapelului. La adunare au participat autoritățile civile și militare din Alba Iulia, corpul ofițeresc (oare or fi fost și oaspeți din Basarabia?). Două plutoane din Regimentul 91 infanterie au prezentat onorul împreună cu muzica militară.

După sfințire, Victor Deleu, supranumit „*dacălușul voluntarilor*”²⁰, de altfel cel căruia Simeon Murafa i-a înmănat drapelul în ziua de 6 iunie 1917, a predat tricolorul protopopului Rusan. În cuvântarea sa, el și-a exprimat „*bucuria împlinirii cu bine a unui mandat*”. Președintele Uniunii Foștilor Voluntari Români a specificat că „*simbolul încredințat voluntarilor în ziua de 6 iunie 1917 aparține neamului întreg*”, și că pentru urmași „*cari vor ceti din istoria scrisă a neamului însămnătatea acestui drapel (...) va fi un popas luminos de mândrie*”.

Spre final, adresându-se protopopului, Victor Deleu a declarat: „Și acum Sfințit Părinte, după ce

ai binecuvântat acest drapel îndoit Sfânt și semn a conștiinței naționale, primește-l și-l așază în Sfântul lăcaș al lui Dumnezeu, unde nu-l va ajunge duhul răutății, al pizmei și al minciunei”. A urmat discursul lui Florian Rusan, după care cortegiul, în frunte cu muzica militară, autorități, protopop, a purtat tricolorul spre văzul tuturor. Apoi procesiunea, la care s-au adăugat voluntarii, în sunetul muzicii militare și al clopotelor, a înconjurat Catedrala Încoronării. Drapelul și textul-călăuză s-au depus în Catedrală, lângă tronul Regal, iar ziarul „Patria” din Cluj consemna de asemenea locul unde a fost așezat: „*în nava catedralei, în partea stângă, iar lângă drapel s-a așezat diploma, pe o masă de stejar*”²¹.

Voluntarii au considerat că despre acest eveniment de importanță națională trebuie să știe neapărat M. S. Regele Ferdinand I și A. S. R. Principele Carol. În telegramele expediate la Sinaia era menționat, la fel ca și în ziare, „*inimosul luptător basarabean Murafa*”, „*martirul basarabean, maiorul Murafa*”²².

Cu regret, nicio publicație consultată de mine nu dezvăluie unde s-a păstrat tricolorul între anii 1917-1925.

Și iarăși întâmplarea a făcut să cunosc la Alba Iulia, prin stimata doamnă Ana Dumitran (muzeograf, șefă de secție la Muzeul Național al Unirii), pe respectabilul domn Gheorghe Fleșer, muzeograf, cercetător la aceeași instituție, autorul lucrării „Biserici românești de zid din județul Alba (Alba Iulia, Editura „Altip”, 2001, 168 p.). Domnul Fleșer citise cândva în revista „Transilvania” despre un drapel din Basarabia, ajuns la Alba Iulia din Sibiu. Ca un adevărat muzeograf s-a gândit atunci: „Păcat că lucrurile acestea se pierd!”.

– Aș vrea să se lege lucrurile, să fie drapelul pe care îl căutați, mi-a declarat domnia sa cu speranță în voce.

Lucrurile s-au legat... Tricolorul lui Simeon Murafa a fost adus de către voluntari la Alba Iulia, din Sibiu... Acolo s-a păstrat el, începând cu sfârșitul lui decembrie 1918, într-o instituție cât se poate de onorabilă, cu frumoase tradiții culturale. Este vorba de Asociația pentru Literatura română și Cultura poporului Român „Astra”. Iată ce se spune în raportul Asociației pe anul 1924/25: „S-a restituit din muzeu asociației voluntarilor români drapelul, ce-l primiseră ca dar din partea basarabenilor, pentru a fi depus în Catedrala Încoronării din Alba Iulia, lucru care s-a și făcut cu ocazia congresului voluntarilor, ținut în luna iunie, a.c.”²³ Aceeași informație, cu mici precizări, am depistat-o în procesul-verbal al ședinței Comitetului Central al Asociației, din 20 iunie 1925: „Dec. 279 (Nr. 1281/925). Se

prezintă rugarea Uniunii foștilor voluntari români, Cluj, de a li se restitui drapelul primului batalion de voluntari din Rusia, care a fost așezat **provizoriu spre păstrare** (subl. n.) în Muzeul Asociației spre a-l depune în cetatea din Alba Iulia”²⁴.

De ce anume a ajuns tricolorul la Sibiu, și de ce a fost depus la Asociația „Astra”? Pentru a găsi răspuns la aceste întrebări trebuie să pornim de la istoria eliberării naționale a Transilvaniei, să încercăm să reconstituim traseul voluntarilor, și poate chiar cel al liderului acestora, Victor Deleu.

Este emoționant să parcurgi ziarul sibian „Telegraful Român”, din primele luni de la Unirea din 1 Decembrie 1918. Pe 7/20 noiembrie, el anunța cu litere de o șchioapă despre Marea Adunare Națională care urma să se convoace la Alba Iulia (Bălgrad), la 18 noiembrie/1 decembrie. Redacția făcea o declarație cât se poate de fermă: „Aici se va hotărî în definitiv asupra sorții noastre ca națiune. Hotărârea nu poate fi decât **una**, ca a fraților basarabeni și bucovineni: Unirea tuturor Românilor într-un singur stat național liber!”²⁵

Anunțurile „Telegrafului român”, toate pe prima pagină, erau din ce în ce mai încurajatoare. Ardealul, Banatul, Bihorul și Maramureșul s-au unit cu România. Membrii Consiliului Dirigent au sosit la Sibiu pentru a lua stăpânirea asupra teritoriilor locuite de români²⁶. Armata română este salutăată cu „Bine ați sosit!” Comandantul Armatei a IV-a, generalul Traian Moșoiu, s-a adresat cu o proclamație către popor²⁷. Comandamentul trupelor române destinate pentru Sibiu urma să sosească pe 11/24 decembrie 1918²⁸. Generalul Moșoiu, generalisimul armatei române în Ardeal, a intrat în Sibiu (pe 11/24 decembrie)²⁹. Batalionul „Avram Iancu” a intrat în Sibiu. La gară, el a fost întâmpinat de generalul Moșoiu (pe [13/27] decembrie)³⁰. Cam acestea erau știrile zilei la Sibiu în noiembrie-decembrie 1918.

Batalionul voluntarilor „Avram Iancu” și sosirea lui la Sibiu ne interesează în mod special, pentru că acest batalion a adus cu sine drapelul basarabenilor și l-a depus la Asociația „Astra”, în ziua de 16/29 decembrie 1918.

Vom face o paranteză ca să vedem cum s-a ajuns la înființarea acestui batalion, și cum a ajuns el la Sibiu, selectând detalii din lucrările lui Ilie Bufnea, Pomiliu Nistor și Ioan Șerban³¹.

Până la încheierea luptelor de pe frontul de la Mărăști, Mărășești și Oituz, din vara anului 1917, au sosit din Darnița în Țară trei eșaloane de voluntari, cel mai numeros fiind primul Corp de Voluntari Români, despre care am scris mai sus. Odată ajunși în România, voluntarii și liderii lor

doreau să se organizeze în unități distincte de transilvăneni și bucovineni, invocând considerente politice, psihologice și militare (cel politic fiind exprimat în numele tuturor de Victor Deleu: „*Noi vrem să fim armata Ardealului! Noi vrem să fim conștiința Ardealului, care cere libertate desăvârșită și Unire! Noi nu vrem să fim o țară cucerită, ci vrem să ne liberăm cu forțele noastre!*”).

Oficialitățile aveau însă contraargumentele lor. Așa că, deocamdată, după o perioadă de odihnă, aclimatizare și instruire, voluntarii au fost încadrați în regimentele de infanterie 26 Rovine, 3 Olt, 19 Caracal și 5 Vânători, din Divizia 11, aflată în refacere lângă Iași.

Pompiliu Nistor relatează că voluntarii au fost repartizați în diferite regimente ale Corpului I, comandat de prietenul ardelenilor, generalul Nicolae Petala, unde ar fi rămas până la sfârșitul lunii decembrie, „*împărțind soarta bună ori rea a acestora*”. O seamă de voluntari au ajuns pe front la Mărășești și aiurea, „*unii luptând glorios, alții mai puțin glorios*”⁸².

Pe 28 noiembrie 1917 s-a constituit, în sfârșit, la Hârlău, formațiunea militară distinctă, așa de mult dorită de românii originari din Imperiul Austro-Ungar – Corpul Voluntarilor Români, sub comanda colonelului ardelean Marcel Olteanu. La începutul lui decembrie 1917, în cadrul acestui corp s-a înființat Regimentul I „Turda”, la 20 decembrie Regimentul II „Alba Iulia”, iar la începutul anului 1918 – Regimentul III „Avram Iancu”.

După încheierea armistițiului de la Focșani, Marele Cartier General român a emis, pe 11 martie 1918, ordinul de demobilizare a Corpului Voluntarilor Români. În toamna anului 1918, activitatea Corpului a renăscut, din motive lesne de înțeles. Unirea Bucovinei și a Transilvaniei era la orizont. România a reintrat în război alături de Antanta. Voluntarii și-au văzut visul cu ochii, participând la eliberarea Transilvaniei. La insistențele unor ofițeri transilvăneni, Marele Stat Major a ordonat ca fiecare divizie care va intra în Transilvania să aibă în avangardă un batalion de voluntari. De la 1 Decembrie 1918, voluntarii au fost puși la dispoziția Consiliului Dirigent. Alături de Comandamentul trupelor din Transilvania, acesta a avut grijă ca voluntarii să fie primiți sărbătorește de populație și oficialități în gărilor și piețele orașelor.

Batalionul „Avram Iancu” s-a bucurat la Sibiu de toate onorurile, mai cu seamă că el aducea cu sine un dar unionist de la basarabeni, „tricolorul lui Simeon Murafa”.

La fel ca și în Alba Iulia, drapelul a fost sfințit într-o zi de duminică, pe 16/29 decembrie 1918. La Catedrala orașului s-au adunat personalități cât se poate de impunătoare: generalul Traian Moșoiu, miniștrii Ștefan C. Pop, Aurel Lazăr, Vasile Goldiș, generalii Panaitescu și Dabija, general baron de Boieriu. Steagul a fost „*purtat de un brad de ficior și păzit de alții 5 dorobanți voluntari într-o atitudine de vechi legionari ai falnicei Rome*”⁸³.

Serviciul religios a fost săvârșit de arhiman-dritul Iustinian, asistat de protoiereii I. Stroia și A. Crăciunescu, diaconii Oct. Costea și Gh. Comșa, precum și de corul mixt al profesorului Timotei Popovici.

Au urmat sfințirea drapelului, trecerea în revistă a batalionului „Avram Iancu” și deplasarea cortegiului la Casa Națională (așa s-a numit o vreme clădirea Asociației „Astra”). Aici, după o cuvântare, voluntarul – Victor Deleu – a predat tricolorul lui Andrei Bârsan, președintele Asociației „Astra”. În replică, acesta a promis să-l păstreze cu sfințenie lângă cele mai scumpe relicve: inelul și fluierul lui Avram Iancu, iar în ziua cea mare a încoronării M. S. Regelui Ferdinand I, spunea dânsul, drapelul basarabenilor va flutura falnic deasupra cetății din Alba Iulia⁸⁴. Probabil asta era și doleanța voluntarilor. Cu regret, ziarul nu înserează și discursul rostit de Victor Deleu, fapt ce ar fi limpezit anumite aspecte legate de acele evenimente.

S-ar putea ca Andrei Bârsan să-și fi respectat promisiunea privind locul păstrării drapelului, cel puțin atâta timp cât mai era vie amintirea evenimentului. În procesul-verbal al ședinței Comitetului Central al Asociației „Astra”, din 30 decembrie 1918, se consemna că drapelul „*predat Asociațiunii spre păstrare*” a fost așezat în aceeași zi în sala festivă a Casei Naționale. Și unde dacă nu în impresionanta sală festivă care păstra și relicvele lui Avram Iancu. În același proces-verbal s-a notat cu acuratețe că steagul „*se va păstra în localitățile Muzeului până la alte dispoziții*”⁸⁵.

Ar fi fost frumos dacă drapelul ajungea la Alba Iulia, în 1922, cu prilejul încoronării regelui. S-a văzut însă că lucrurile n-au stat așa, și că el a fost preluat de la „Astra” abia în iunie 1925. Probabil a existat problema „întârzierii”, odată ce Pompiliu Nistor atenționa voluntarii, în noiembrie 1923: drapelul va trebui ridicat la un moment solemn potrivit, „*și nu prea târziu*”.

Orice cercetător și-ar pune cel puțin două întrebări: „Mai există oare vestitul drapel?”. „Dacă da, în ce instituție se păstrează?”⁸⁶

Primul gând a fost să-l caut chiar la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia. Vechiul Muzeu al Unirii³⁷, rebotezat ulterior în Muzeul Regional³⁸ era amplasat chiar în complexul Catedralei Încoronării, în aripa lui vestică. Leonid Oprea, custode-director al Muzeului Unirii, își dorea ca una dintre sălile Secției Naționale să cuprindă arme, **drapele**, numismatică, medalii și stampe din cuprinsul țării. Ne-am gândit că poate drapelul din Catedrala Încoronării a fost predat la un moment dat Muzeului Unirii, ori celui Regional.

Persoanele competente de la actualul Muzeu Național al Unirii m-au asigurat, însă, că drapelul în cauză nu se regăsește printre piesele instituției. Același răspuns l-am primit de la Muzeul Național Militar din București. Episcopia Militară ar fi un alt loc, unde s-ar putea găsi urmele tricolorului, dar cercetările par a fi mai dificile, deoarece ea a fost desființată după instaurarea regimului comunist, iar fondurile instituției dispersate. Actuala Episcopie Alba Iulia, de care ține fosta Catedrală a Încoronării, nu posedă arhive vechi, deoarece a fost înființată abia în 1975.

Adevărul este că tricolorul nu poate fi ușor depistat și din motiv că nu știm exact dacă acesta a purtat niște însemne specifice. Cunoaștem doar că el era „un mare steag”³⁹, „un mândru drapel de mătăasă grea cusut cu fir de aur”⁴⁰. Nu ne dăm bine seama ce a vrut să spună Simeon Murafa prin fraza din discurs: „Pe el erau să fie scrise cuvintele: libertate sau moarte”. Să înțelegem că ele urmau să fie brodate (cusute?) ulterior, deoarece organizatorii întâlnirii n-au avut posibilitatea să o facă la timp?

O șansă ar fi să descoperim imaginea tricolorului. S-ar putea ca ea să existe, și nu doar una. Prea multe personalități marcante au fost în preajma drapelului, pentru ca fotografii să nu-l prindă într-un cadru ori altul.

O altă șansă, poate una mai reală, sunt imaginile realizate pe 28 iunie 1925 la Alba Iulia. Din fericire, manifestarea depunerii drapelului la Catedrala Încoronării a fost fotografiată de Samoila Mârza, „un tânăr cu mult simț românesc în suflet – de origine dela Gălțiu, lângă Alba Iulia”. Am dedicat un studiu special acestui personaj istoric, supranumit „fotografii Unirii”⁴¹, în care am dat mai multe detalii și despre drapel. Rugăm cititorii să ne ajute în depistarea fotografiilor de la evenimentul evocat în studiu, punându-le la dispoziție prin intermediul redacției. Suntem aproape siguri că ele se păstrează în mai multe albume de familie, căci Samoila Mârza a avut grijă se le multiplice, inclusiv, se pare, și în formă de carte poștală.

Chiar dacă nu cunoaștem încă multe despre

tricolorul unionist, oferit de Simeon Murafa primului Corp de Voluntari Români, am văzut că el a legat istoric și sentimental Chișinăul, Sibiu și Alba Iulia, iar prin aceste trei orașe – provinciile românești Basarabia și Transilvania.

P.S. Aduc sincerele mele mulțumiri doamnei Valentina Morgun (Satu Mare), și domnului Andrei Apostol (București), pentru sprijinirea documentării, realizată în orașele Alba Iulia, Baia Mare, București, Cluj, Satu Mare, Sibiu.

¹ N. Iorga, *Un luptător pentru drept: Simion Murafa*, în *Oameni cari au fost*, vol. II, București, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, 1935, p. 288-290; N. Iorga, *Un luptător pentru drept: Simion Murafa*, în N. Iorga, *Oameni cari au fost*, Chișinău, Cartea Moldovenească, 1990, p. 248-249; N. Iorga, *Un luptător pentru drept: Simion Murafa*, în N. Iorga, *Neamul românesc în Basarabia*, ediție îngrijită, note, comentarii și bibliografie de Iordan Datcu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997, p. 128-129 (Colecția Argumente).

² Mihail Sadoveanu, *Drumuri basarabene*, București, Chișinău, Editura Saeculum, București, I. E. P. Știința Chișinău, 1992, p. 55-59.

³ P. Halippa, *Amintiri despre Simion Murafa*, în „Viața Basarabiei”, 1938, nr. 12, p. 5.

⁴ În amintirea lui S. Gh. Murafa, în „România Nouă”, 1918, 8 febr., p. 1.

⁵ Petru Nemoianu, *Prima Alba-Iulie: Voluntarii români în războiul pentru întregirea neamului. Istoric general*, Timișoara, Institutul de arte grafice „Poporul”, [1922], p. 39.

⁶ *Congresul foștilor voluntari ținut în 27 și 28 Iunie 1925 în Alba Iulia*, în „Gazeta Voluntarilor”, organul Uniunii Foștilor Voluntari, Cluj, Anul III, 1925, 8 iul., p. 1-2; 24 iul., p. 1.

⁷ Arhiva Muzeului Național al Unirii, Alba Iulia, fond Colecția de documente, dosar 6557 (Ilie Bufeana, *Revoluția de eliberare națională a Transilvaniei. Unirea 1914-1918*, ms. dactilogr., 365 pag.); Arhiva Muzeului Național al Unirii, Alba Iulia, dosar 6727 (Mihai Petricoane Drugărin, voluntar la Darnița, *Însemnările unui voluntar român bănățean*, ms); Elie Bufeana, *Formațiile de voluntari, în Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul: 1918-1928. Studii*, Buc., Cultura Națională, 1929, p.119-141; Gheorghe Gherman, *3 Iunie 1917*, în „Gazeta Voluntarilor”, 1923, 25 febr., p. 2-3.

⁸ Maria Ișaeu, *Pe urmele ardeleanului Romulus Cioflec... Pe urmele basarabenilor Emanuil Gavriliță și Antonina Gavriliță-Cioflec*, în Romulus Cioflec, *Un ardelean pe drumurile lumii*, ediție îngrijită de Luminița Cornea, Sf. Gheorghe, Editura Arcuș, 2007, p. 56-66 (Ministerul Culturii și Cultelor; Centrul de Cultură Arcuș, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni).

⁹ Romulus Cioflec, *Pe urmele Basarabiei... (Note și impresii din revoluția rusească)*, în Leon Donici, *Revoluția rusă (Amintiri, schițe și impresii)*; Romulus

Cioflec, *Pe urmele Basarabiei... (Note și impresii din revoluția rusească)*, Chișinău, Editura Universitas, 1992, p. 262.

¹⁰ Prof. Paul Vataman, *Figuri sorocene*, vol. I, prefață de Pan. Halippa, Soroca [1940], (Căminul Cultural județean „Emanuil Gavriliță”, Soroca).

¹¹ Paul Vataman, *Figuri sorocene*, prefață de Pan. Halippa, Chișinău, Edit. Știința, 1993, 184 p.

¹² *Ibidem*, p. 69-70.

¹³ Petru Nemoianu, *Prima Alba Iulia*, p. 39-40.

¹⁴ *Congresul foștilor voluntari ținut în 27 și 28 Iunie 1925 în Alba Iulia*, în „Gazeta Voluntarilor”, organul Uniunii Foștilor Voluntari, Cluj, Anul III, 1925, 8 iul., p. 1-2; 24 iul., p. 1.

¹⁵ *O frumoasă sărbătoare la Alba-Iulia: Congresul Uniunii foștilor voluntari*, în „Alba Iulia”, 1925, 5 iulie, p. 1.

¹⁶ Otto Botez, *Marele congres general al „Uniunii foștilor voluntari de războiu Români”*, în „Vestea. Ziar independent”, Alba-Iulia, 1925, 4 iulie, p. 1-2.

¹⁷ Petru Nemoianu, *Voluntarii la Alba-Iulia*, în „Gazeta Voluntarilor”, 1925, 24 iulie, p. 2.

¹⁸ Ioan I. Șerban, *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului (1916-1919)*, Alba Iulia, Editura Aeternitas, 2003, 303 p.

¹⁹ *Congresul foștilor voluntari ținut în 27 și 28 Iunie 1925 în Alba Iulia*, în „Gazeta Voluntarilor”, organul Uniunii Foștilor Voluntari, Cluj, Anul III, 1925, 8 iul., p. 1-2; 24 iul., p. 1.

²⁰ Arhiva Muzeului Național al Unirii, Alba Iulia, fond Colecția de Documente, dosar 6727, p. 23.

²¹ *Congresul voluntarilor: Sfințirea drapelului și așezarea lui în Catedrală*, în „Patria”, Cluj, Anul VII, 1925, nr. 140, 2 iul., p. 1.

²² *Congresul foștilor voluntari ținut în 27 și 28 Iunie 1925 în Alba Iulia*, în „Gazeta Voluntarilor”, organul Uniunii Foștilor Voluntari, Cluj, Anul III, 1925, 8 iul., p. 1-2; 24 iul., p. 1.

²³ Vasile Goldiș, Romul Simu, *Raportul general prezentat de comitetul central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român «Astra»” asupra lucrărilor sale și a situației acestei instituții în anul de gestiune 1924/25*, în „Transilvania”, An 56, 1925, nr. 9-10, sept.-oct., p. 357.

²⁴ Arhivele Naționale ale României, Direcția Sibiu, fond Astra: Indici: 1925-1927, f. 126; Idem, Procesele verbale, 1925, f. 42, 45 verso.

²⁵ „Telegraful Român”, 1918, 7/20 nov., p. 1.

²⁶ „Telegraful Român”, 1918, 27 nov./10 dec., p. 1.

²⁷ „Telegraful Român”, 1918, 30 nov./13 dec., p. 1.

²⁸ „Telegraful Român”, 1918, 11/24 dec., p. 1.

²⁹ „Telegraful Român”, 1918, 13/26 dec., p. 1.

³⁰ *Batalionul „Avram Iancu” în Sibiu*, în „Telegraful român”, 1918, 14/27 dec., p. 1.

³¹ Elie Bufnea, *Formațiile de voluntari, în Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureș, 1918-1928*, Studii, București, Cultura Națională, 1919, p. 119-141.

³² Pompiliu Nistor, *Corpul Voluntarilor români ardeleni-bucovineni. Istoricul înființării până la sosirea în Iași: XIII. Încheiere*, în „Gazeta Voluntarilor”, 1923, 23 dec., p. 1.

³³ *O serbare frumoasă*, în „Telegraful Român”, 1919, 20 dec./2 ian., p. 3.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Arhivele Naționale ale României, Direcția Sibiu, fond Astra: Indici: 1916-1924, f. 46 verso; Idem, Procesele verbale, 1918, f. 156, 166 verso; *Raportul general al Comitetului Central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român” despre lucrările îndeplinite și despre situația „Asociațiunii” în anul 1918 și o privire asupra lucrărilor comitetului în anii 1913-1917*, în „Transilvania”, 1919, nr. 1-12, 1 dec., p. 22.

³⁶ Pompiliu Nistor, *Corpul Voluntarilor români ardeleni-bucovineni: Istoria înființării până la sosirea în Iași: XII. Pe drum și la Iași*, în „Gazeta Voluntarilor”, 1923, nov., p. 1.

³⁷ Muzeul Unirii, *Anuarul I pe anii 1929-1930* întocmit de prof. Leonte Oprea custode-director, Alba Iulia, Tipografia și librăria „Alba”, 1931, 32 p. plus XXXII (Despărțământul Alba Iulia al „Astreii”).

³⁸ „Apulum”, Buletinul Muzeului Regional Alba Iulia, I, 1939-1942 publicat de Ion Berciu, directorul Muzeului, Alba Iulia, tipografia Alba, MCMXLII, 367 p.

³⁹ Pompiliu Nistor, *op. cit.*

⁴⁰ *O serbare frumoasă*, în „Telegraful Român”, 1919, 20 dec./2 ian., p. 3.

⁴¹ Maria Ișaeu, *Samoilă Mârza, 1886-1967. Fotografia Unirii Transilvaniei cu România, Decembrie 1918, Alba Iulia*, Sântimbru, Editura „Altip”, Alba Iulia, 2003, 100 p. (Consiliul local Sântimbru).

THE SAGA OF A TRICOLOR UNIONIST FLAG

The author recalls the personality of a great Romanian patriot from Bessarabia, Simeon Murafa, who had an exquisite contribution to the national renaissance current from the eastern of Moldavian Principality, occupied by Russians at 1812. His end was tragic, being killed near Chișinău on August 20th, 1917, by a Russian soldier.

One significant fact is connected with the Transylvanian Romanians and Bucovineans in the Austro-Hungarian Army, taken prisoners in the First World War by the Russian Army. On June 6th, 1917, at Chișinău it was organized a warm welcome for these prisoners who were heading the Romanian front to fight as volunteers in the Romanian Army. Murafa, as officer, gave them from the Moldavian National Party a tricolor flag, bearing the Romanian colors: red, yellow and blue, as banner in their battle against the occupation forces in Romania.

The article continues with a detailed investigation of the route followed by that unionist tricolor which reached freed Transylvania at Sibiu.

NAȚIUNEA CA INSTRUMENT AL PROPAGANDEI DIDACTICE DIN REPUBLICA DEMOCRATĂ GERMANĂ

RODICA ILINCA

O introspecție în frământările spasmodice ale spațiului public est-german la finele celui de-al Doilea Război Mondial evidențiază câteva puncte nodale pentru cercetarea de față. Specie a comunismului de inspirație sovietică, regimul politic „ajutat să se nască” în partea orientală a defunctei republici este deopotrivă import și prelungire a unor manifeste politice de sorginte weimariană. Puterea de ocupație și-a manifestat plenar intenția de a-și alia în lucrarea politică începută acele elemente hotărâte să se identifice cu lupta antifascistă și rezolvarea problemei sociale, anume obiectivele sale pe termen lung. Specificitatea germană se răsfrânge în „identificarea până la confundare cu statul a unui partid politic, care a luat naștere în vârtejul revoluționar de la 1918-1919”¹. Partidul Social Democrat German (SPD) și, mai apoi, Partidul Comunist German ca sciziune radicală, ratează șansa de a participa activ la modelarea vieții politice germane interbelice, sunt incapabile să oprească ascensiunea dreptei radicale și să sancționeze confiscarea puterii de către Adolf Hitler. Profilul politic de perdant și deficitul de identitate al celor două² sunt suficient de convingătoare pentru Uniunea Sovietică în a și le „apropia” politic, ce-i drept sub un nume surogat, Partidul German al Unității Socialiste.

Reconstrucția statală est-germană s-a prezentat, cel puțin la prima vedere, ca un proces relativ liniar. Importul de experiență sovietică, formulat în termenii antirăzboiului și antifascismului, nu suplinea însă în totalitate statornicirea unui nou tip de democrație, democrația populară. Atragerea Partidului Social-Democrat German în cursa politică legitima antifascismul noului regim, de notorietate publică fiind faptul că SPD-ul fusese singura forță politică ce a spălat rușinea fraternizării tuturor celorlalți cu Hitler. În ceea ce privește

Partidul Comunist German, acesta oferise în perioada weimariană cel puțin o alternativă în rezolvarea problemei sociale, ignorată constant de partidele burgheze. Exploatarea timp nedeterminat a celor două componente era un factor de risc, pe care sistemul trebuia să-l aibă în vedere, preocupat fiind de legitimitate³. Antifascismul se traducea în zestrea etică a „omului nou”. Cât despre utilitatea soluției Partidului Comunist la problema socială, în forma în care ținuse prima pagină a publicațiilor de partid în perioada antebelică, nici nu mai putea fi vorba, din moment ce legea fundamentală a noului stat promova egalitatea. Expresia „statul muncitorilor și al țăranilor sau statul de drept” valorifica, cizelând, sloganurile strigate în tumultul revoluției postbelice⁴. Prefacerile istoriei, dacă ne referim și numai la legitățile marxiste, necesitau nu atât substituirea celor două componente, știut fiind imobilismul autorităților berlineze, cât reevaluarea lor permanentă.

Încă din primele sale zile de existență, Republica Democrată Germană a căutat să se revendice de la mișcarea forțelor progresiste germane (care acționaseră, evident, pe întregul teritoriu german). Discursul în cauză naște invariabil câteva noi categorii de probleme, adevărate provocări pentru noul regim, dintre care cu precădere ne interesează cum se raportează la întreg spațiul german și la populația germană, în totalitatea sa.

Nașterea „târzie” a națiunii germane și particularitățile procesului de unificare au împiedicat atât uniformizarea statală, cât și omogenizarea populației. Conștiința națională germană se dovedise un teren predilect pentru conflicte identitare și pentru promovarea de mituri disperate⁵. Singur, Adolf Hitler, în istoria recentă a Germaniei îndrăznise să ignore specificitățile locale, ba chiar să le anuleze în febra procesului de centralizare. Cum

Partidul German al Unității Socialiste își făcuse din demontarea politicii național-socialiste un port-stindard, valorizarea pozitivă a particularismului secular era un adevărat teren minat. Răspunsul noii elite politice s-a lăsat așteptat vreme de două decenii, după care este livrat într-un ambalaj specific de politrucul Hermann Axen⁶. Argumentația lui Axen era asimilată unui discurs legitimant ponderat și făcea parte din strategia partidului de guvernământ de a proclama existența unei națiuni est-germane, evident o națiune socialistă și unitară. Lupta de clasă, remarcă părintele teoriei, a fost indisolubil legată de „lupta pentru conducerea națiunii”. Rezultatele catastrofale înregistrate la bilanțul conflagrației din 1939-1945 au dovedit că „marea burghezie nu mai este capabilă să apere interesele națiunii”. Partidul German al Unității Socialiste a luptat, încă de la debutul său pe scena politică, pentru edificarea unei „republici democratice unitare și antifasciste”, adică o Republică Democrată Germană între Oder și Rin, numai că „apariția unui stat vest-german separatist” a anihilat, în final, „proiectul de unitate a națiunii germane”. Existența unor elemente etnice distincte, a particularităților de limbă, obiceiuri și tradiții nu anulează proiectul unității, așa cum s-a crezut. Ele sunt surclasate în procesul de definire a națiunii de lupta de clasă⁷. Concluzia proiectului Biroului Politic Executiv este obiectuală, există o „națiune socialistă” în Republica Democrată Germană, care se „propășește continuu” și care se deosebește de orice altă națiune capitalistă prin propriul profil spiritual. Departe de evidențierea mecanismelor ce au acționat coroborat la elaborarea planului, se cuvine a se face referire la două aspecte. Pe de o parte, regimul de democrație populară acceptă demersul lui Hitler în problema centralismului, tentație fatală și pentru cei din urmă, ca și pentru cel dintâi. Pe de altă parte, se semnalează revenirea la categorii politice ce se identifică numai parțial cu spiritul internaționalist, așa cum este națiunea.

Sintagma „națiune socialistă” ia naștere prin alăturarea a doi termeni aparent incompatibili. Analiza aspectului semnalat merită un tratament riguros, fie și numai din perspectiva comportamentului cvasimimetic afișat de regimul comunist german, stabilirea punctelor de sutură dintre cei doi termeni. Imaginea pe care ne-o livrează propaganda despre nașterea națiunii, împlinirea și asumarea rolului său imperial este neclară. Ea se

▪ Sigla Partidului German al Unității Socialiste, format la 21 aprilie 1946, instrumentul politic al comunizării Germaniei răsăritene

înscrie de altfel într-o zonă de interes periferic pentru regimul comunist (care o ignoră cu bună știință).

Sărbătorirea, în 1961, a 15 ani de la fondarea Partidului German al Unității Socialiste și a 75 de ani de la nașterea lui Ernst Thälmann este salutăată de Walter Ulbricht prin publicarea uneia dintre scrierile fostului lider al Partidului Comunist German din perioada interbelică și anume, „*Răspuns la mesajul unui tovarăș de carceră*”. În respectivul document, redactat în timpul detenției sale la Bautzen, Ernst Thälmann își apăra dubla identitate de lider comunist și muncitor german. „Eu nu sunt un vântură-lume, sunt un german cu sentimente naționale, dar și inter-naționaliste. Poporul meu, adică poporul cărui îi aparțin și pe care îl iubesc, este poporul german și națiunea din care mă trag și pe care o slăvesc cu mândrie este națiunea germană, o națiune mândră, demnă și puternică. Sunt sânge din sângele și carne din carnea clasei muncitoare germane și am devenit din copilul de suflet al acesteia chiar liderul ei. Viața mea și actele mele sunt îndreptate spre împlinirea unui singur scop – pentru propășirea poporului german mi-am mobilizat întreaga forță spirituală, toată știința, experiențele și întreaga mea capacitate de acțiune, practic,

totul. Personalitatea mea stă la picioarele viitorului german, la fundamentul victorios al luptei de eliberare socială, pentru o nouă primăvară a popoarelor și deci, și a națiunii germane”⁷⁸.

Regimul comunist recunoștea tacit că valorile naționale înfierate în ultimul deceniu nu contraveneau spiritului clasei muncitoare. Afirmatia este făcută din spatele paravanului puterii. Elita comunistă recunoștea că națiunea, departe de a fi servit numai intereselor economice, era o îngemănare de limbă, cultură și istorie.

„*Documentul Național*”, ce avea să cunoască lumina tiparului un an mai târziu, lega indisolubil propășirea socialismului de „rezolvarea problemei noastre naționale”⁷⁹. Scrierea în cauză semnifica, pe lângă recunoașterea publică a existenței unei probleme litigioase, și incapacitatea Partidului German al Unității Socialiste de a se elibera de trecutul național al poporului german. Cel de-al VI-lea Congres General al partidului din 1963 indica printre alte puncte de pe ordinea de zi și necesitatea „refacerii unității naționale germane”⁸⁰. În sprijinul inițiativelor de mai sus se impunea și Articolul 1 din Constituția de la 1968, prin litera căruia Republica Democrată Germană se autodefinia ca „stat socialist al națiunii germane”⁸¹. Se recunoștea astfel superioritatea națiunii asupra statului⁸². Retragera din sfera publică a lui Walter Ulbricht se traducea și prin învierea unui dogmatism politico-ideologic, de tip neostalinist. Erich Honecker modifică sus-numitul articol, în sensul revenirii la formula „stat al oamenilor muncii de la orașe și sate”⁸³; și asta nu pentru că teza ulbrechtiană era lipsită de consistență, ci pentru că înscrierea pe orbita tradiției suscita controverse. Forțele progresiste germane, prea ades invocate de propagandă, oscilaseră în istoria lor între conformism și respingerea tezelor marxiste. Un trecut rememorat astfel atașă recunoașterea specificului german în materie de social-democrație. Ideea că în epoca wilhelmiană concepțiile lasalleene și bersteiniene erau mai în vogă decât cele marxiste mina întreg eșafodajul ideologic. Recunoașterea implicită a specificităților locale germane aluneca pe un teren și mai nesigur, acela al coabitării mai multor istorii naționale paralele. Presupusa alterare a moștenirii internaționaliste este pretextul și nu cauza modificării primului articol al Constituției din 1974.

În bună tradiție germană, stânga a lăsat definirea națiunii pe seama dreptei. Intrarea în forță a stângii pe scena politică resuscita pentru moment

perspectiva antiburgheză și antiprusacă. Opinia decidentului politic din anii '60 era unanimă în a susține că burghezia ratase șansa de a reprezenta interesele națiunii germane. Istoriografia anilor '80 aduce cu sine o reparație a trecutului istoric și o reconciliere cu prusacismul și moștenirea prusacă. Amurgul democrației populare cocheta cu un eteric filoprusacism, puțin inteligibil în componenta sa livrescă. E drept că, fie și numai teritorial, Germania de Est trebuia să-și redefinească componența prusacă. Spre deosebire de Republica Democrată Germană, statul vest-german rămânea ferm în antipatia față de tradiția prusacă. În rolul asumat, astfel, se regăseau frânturi din permanenta opoziție făcută Prusiei de către statele sud și vest-germane. În rațiune democratică, militarismul prusac părea desuet și puțin influent în procesul de unificare a națiunii germane (tot o formă de manipulare politică).

Prusia este beneficiara în Est a unei imagini în permanentă schimbare, sfârșind prin a fi evaluată laudativ pentru direcția imprimată, tocmai, statului național, teren prielnic pentru manifestarea forțelor progresiste. Ernst Engelberg întărea în lucrarea sa dedicată viitorului cancelar că „democrații au văzut în acțiunea de sus în jos a lui Bismarck aproape numai aspectul milităresc, și nu acea rațiune politică, ce avea ca finalitate fondarea Confederației statelor din nord și impulsionează dezvoltării economice”⁸⁴. Întoarcerea istoriografiei est-germane spre „valorile naționale” se producea pe fondul adâncirii diferențelor dintre stilurile paralele de viață de la Bonn și de la Berlin. Anexarea moștenirii prusace urma să fie valorificată în profilarea a două tipuri individuale diferite; estul era populat de oameni „cu suflet”, în timp ce vestul, care atribuia unitatea națională militarismului prusac, era populat de oameni „fără suflet”, purtători ai matricei prusace. Importanța factorilor etnici în procesul de coagulare a națiunii era recunoscută în mod tacit, mai ales că se grefa pe teza stalinistă din 1913. Ideologii de partid au reactivat în urma acestor demersuri o parte a vocabularului politic aflat în uz în timpul regimului burghez. Totul concura spre susținerea demersului autorităților est-germane în a forma o conștiință națională propriilor cetățeni, în reală contradicție cu internaționalismul proletar, dar care per mitea în subtext identificarea unei națiuni eliberate de demonii național-socialismului cu statul socialist. Câteva categorii etice tradiționale confiscate de regimul

comunist sunt edificatoare: ethosul muncitoresc, unitatea poporului muncitor, corectitudinea, spiritul economic, ordinea, disciplina, mândria lucrului bine făcut¹⁵. Potrivit documentelor de partid, acestea defineau caracterul național, se pare că la fel de grăitor cum o mai făcuseră și în timpul regimului burghez. Apelul la istorie relativiza caracterul de împrumut al statului est-german, străin de corpul națiunii germane în ansamblul său. Sfârșitul anilor '70 eticheta ca sărbătoare națională războiului de eliberare purtat de statele germane împotriva lui Napoleon Bonaparte. Cei mai mulți dintre slujitorii fideli regimului socoteau că în urma mișcării de eliberare din anii 1813-1814 s-au afirmat condițiile prielnice pentru renașterea națională. Războiul primenise o societate tributară separatismului intestine și anunțase apoteotic zorii solidarității. Cel de-al Doilea Război Mondial seamănă întrucâtva cu cel descris mai înainte, cel puțin din punctul de vedere al nașterii unei națiuni socialiste, înțeleasă ca și unitate a celor ce muncesc. Politica națională instrumentată de regim deservea interesele celor ce munceau. Războiul antinapoleonian rememora frăția de arme germano-rusă, etapă intermediară în prietenia ruso-germană¹⁶.

Concomitent și indisolubil legat de procesul renașterii naționale se dovedește a fi redefinirea atitudinii față de personalități istorice, trecute la index până la momentul amintit, precum generalii prusaci Gneisenau, Scharnhorst și Clausewitz. Contribuția lor directă la patrimoniul cultural al Republicii Democratice Germane este dacă nu ciudată, cel puțin îndoielnică. Cei trei figurau în noua schemă de lucru în calitatea lor de părinți ai mișcării muncitorești germane, deci, implicit, și ai noului stat socialist. Baza de legalitate pentru aceste afirmații se confundă de fapt cu misiunea pe care și-o asumase Prusia de a unifica spațiul german, de a crea un cadru dezvoltării clasei muncitoare, de a permite ascensiunea la putere a unui Bismarck. Viitorul cancelar german fusese inițiatorul unei legislații pro muncitorești, prima de o asemenea substanță din Europa. În același spirit sunt republicate scrierile lui Ernst Moritz Arndt, teoretician al concepției populare despre rostul națiunii germane.

Reluând într-un alt registru cele afirmate în parte mai sus, „Sonderweg”-ul sau „teoria mizeriei” va domina ca laitmotiv istoriografia est-germană până în anii '80. Autorul acesteia, însuși Friedrich Engels, lansează termenul în paginile unor scrisori publicate în cotidianul „Northern Star” în 1845, scrisori extrem de critice față de drumul ales de

■ **Otto von Bismarck**
(Cancelarul de fier), primul cancelar al
Germaniei Unite (1871-1890)

Germania către emancipare. Istoricii de partid au solidarizat cu scrierile acide ale lui Engels, la care atașau teoria lui Lenin, cum că în interiorul uneia și aceleiași națiuni sălășluiește o alta¹⁷. Teza că Republica Democrată Germană s-ar revendica de la forțele progresiste din rândurile populației germane ar căpăta astfel consistență; în final, aceste forțe reușesc să se impună, emancipându-se politic. Clasa muncitoare își vedea împlinită misiunea istorică. Germania Răsăriteană era o încununare a eforturilor de mai bine de două secole. În reflecție proprie, se atinsese punctul de maximă grație¹⁸, cetățeanul german urmând să aibă parte de fericirea „bunului păstor”. Răsturnat în oglindă poate fi urmărit cazul vest-german. Pentru pseudo-specialiștii de la Bonn, națiunea germană ratase startul în istorie, odată cu eșecul Revoluției de la 1848-1849. Constituțiile de inspirație liberală fuseseră, de fapt, opera unei elite conservatoare, al cărei dogmatism a fost invalidat la finele primei conflagrații mondiale. Proiectul politic debil al republicii weimariene și vidul creat prin dispariția de pe scena politică a forțelor retrograde netezea ascensiunea politică a lui Hitler. Implantarea modelului de stat național occidental în permanentă modernizare și democratizare în vestul Germaniei însemna îndepărtarea fără echivoc de la tradiția națională, abandonată definitiv în favoarea cosmopolitismului atlantic.

Funcția didactică și iluminatoare a discursului istoriografic se traduce și în paginile manualelor

școlare. Acestea nu sunt singurele instanțe socializatoare, așa că, în cercetarea de față se tematizează aportul pe care-l au la configurarea conștiinței naționale a viitorului cetățean¹⁹. Statul, în genere, coordonează socializarea politică a tinerilor. Statul nedemocratic, aflat într-un permanent proces de înrădăcinare, este deplin interesat de funcționarea acestui mecanism.

Prusia și „misiunea sa istorică”

Prusia este un caz ce a suscitat un interes enorm în scrierea istoriei germane. Fie că este aspru criticată sau privită cu o reală simpatie, „patria junkerilor” a amprentat într-un mod original nașterea entității statale germane în ultima jumătate a secolului al XIX-lea. În manualele de istorie care au circulat până la finele Primului Război Mondial, tabloul istoric prusac se identifica cu tabloul istoric național german. Gloria militară a Prusiei pe fronturile europene și victoria diplomatică de la Paris au impus modelul prusac la scara întregului spațiu german. Cu aceasta se impunea o viziune etatistă asupra politicului, greu corigibilă. Peisajul istoriografic weimarian nu înregistrează deviații notabile. Potrivit instrumentarului livresc rămas tribut ar epocii wilhelmiene, statul prusac ar fi împlinit trei misiuni în numele națiunii germane: o funcție educativă, prin mijlocirea căreia restul statelor germane a dobândit o nouă concepție despre stat și rolul acestuia în câmpul acțiunii politice, o funcție de protecție și reprezentare în baza puterii politico-militare de care dispunea și, nu în ultimul rând, o funcție unificator-integratoare²⁰. Din paginile cărților de istorie dispărea unul dintre simbolurile prusace, este vorba despre dinastia de Hohenzollern. Fragilitatea discursului este cu atât mai evidentă, cu cât între viața politică și monarhia prusacă existase o unitate de nezdruccinat. Friedrich Meinecke dezbătea chestiunea în lucrarea sa „*Weltbürgertum und Nationalstaat*”, punctul lui de vedere fiind reformulat într-unul dintre manualele școlare aflate în circulație în anul 1928²¹: „Adevărata problemă cu care se confrunta Germania era aceea că fundamentele statului național modern nu defineau spațiul german în ansamblul său, ci numai componenta prusacă a acestuia...”²².

Manualele de istorie care au circulat paralel în zona vestică și sudică a Germaniei weimariene promovau delimitarea și detașarea de experiența prusacă, știut fiind faptul că statele cartografiate

în zonele mai sus menționate au fost animate permanent de o atitudine antiprusacă evidentă. Acestea promovează un discurs novator despre rolul cetățeanului și relația sa cu statul, discurs de sorginte liberal-democratică: „Pentru ca statul să-și poată îndeplini cu succes îndatoririle, este necesar ca fiecare cetățean în parte să se implice în viața politică, să o facă, atâta vreme cât crede că este capabil sau dacă acest lucru i se cere în mod expres. A lăsa totul în seama celorlalți și a-ți spune, ei oricum vor face și treaba mea, este fals. Fiecare cetățean trebuie să știe cum funcționează mecanismul politicii de stat, trebuie să știe implicațiile din interior și exterior, să știe cum se guvernează, cum se alege și trebuie să accepte să-și asume posturile publice. Să proferezi acuze la adresa statului atunci când ceva nu merge este relativ ușor, e mai dificil să-ți aduci contribuția în a corija sau a imprima mersului politicii traiectul dorit de tine”²³.

Concepția de ansamblu a lucrării cultiva spiritul viitorului cetățean, un cetățean activ și capabil să-și promoveze interesele, un model de cetățean diferit de „supusul” prusac. Regimul național-socialist anula timidele încercări de democratizare în materie de învățământ istoric și restabilirea primatului istoriei prusace. O diferență se cuvine a fi semnalată, momentul 1871 își pierde din strălucirea anterioară, detronat fiind de anul 1933 și ascensiunea statului național-socialist la statutul de „*Großdeutsches Reich*”²⁴. În paginile manualelor se cultivă în exces eroismul militarilor prusaci, spiritul lor de sacrificiu, supunerea față de stat, un retuș grotesc al originalului.

Concepția generală despre statul socialist în faza istoriografică a internaționalismului proletar a deformat imaginea despre Prusia. Prusia alegea calea reformelor sub presiunea pericolului francez, lipsită fiind altfel de inițiativă restructurativă. Reformele au fost confiscate de junkeri, clasă conservatoare și reacționară. În atare condiții, revoluționarea eșafodajului politic este îngreunată de „junkarul devenit proprietar feudal și întreprinzător capitalist în același timp”²⁵. Rolul jucat de monarhia de Hohenzollern este folosit drept suport critic pentru caracterul burghezo-moșieresc al procesului de unificare. Unitatea putea surveni „fie printr-o mișcare revoluționară populară, fie prin războaie dinastice instrumentate de Prusia, cale pe care hegemonia junkerilor prusaci s-ar fi consolidat în întreaga Germanie unificată”²⁶.

Discursul oficial monetiza rațiunea economică a unității, „micile state cu propriile lor sisteme legislative în materie de meșteșugărit și relații comerciale, cu propriul sistem monetar și propriul etalon greutate deveniseră un impediment insurmontabil în calea dezvoltării capitaliste a Germaniei”²⁷. Dezvoltarea capitalistă oferea cadrul necesar afirmării clasei muncitoare, deci forțelor progresiste ale societății. Marea burghezie subscria proiectului prusac, pentru că Prusia era „centrul dezvoltării capitaliste în Germania”, cu toate că își simțea propria identitate în primejdie prin coabitarea cu forțele conservatoare. Revoluția populară avea ca scop în sine fondarea unei republici germane, manifest politic trădat de dorința de îmbogățire a marii burghezii. Această clasă socială era supusă unei duble presiuni politice – din partea energicilor junkeri, din dorința a-și exercita controlul politic exclusiv și din partea maselor populare, care, înarmate, deveneau un redutabil mediu ostil. Burghezia a făcut o alegere nedemocratică, pregătindu-se să pactizeze cu moșierimea. Manifestul politic al burgheziei liberale ținea transformări radicale, care să o propulseze activ în viața politică. Pactul cu forțele retrograde le anulează.

Autorii intenționau ca folosindu-se de nevrozele burgheziei, să demonstreze debilitatea proiectului său politic și lipsa de simț practic. Portretul rezervat lui Otto von Bismarck este pe măsura tonului antijunkerian. Bismarck era „un apărător neobosit al intereselor junkerilor prusaci și un inamic înverdat al muncitorilor și țăranilor”²⁸. Chiar dacă ideea națională nu întrunea consensul clasei conservatoare, Bismarck era un adept convins al proiectului, pe motiv că interesele moșierimii trebuiau apărate în orice ocazie. Războaiele dinastice făceau posibilă unitatea prin „anexarea” celorlalte state germane, de aceea ele sunt tratate cu un real interes în cuprinsul textului.

Producția istorică din anii '70 promova o imagine sensibil atenuată a statului prusac, în fapt, era o încercare de revenire la discursul istoric livresc conex „Realpolitik”-ului. Autoritatea publică relua teza celor două căi de realizare a unității naționale, cea democratică, prin acțiunea energică a maselor, și cea autoritară, prin „acțiunea militarismului prusac”²⁹. Structura textului este mult mai simplă, propozițiile sunt scurte și concise (cel puțin ciudat pentru caracteristica generală a limbii germane), iar stereotipia limbajului de specialitate favoriza învățarea mecanică a unor scheme, pe care tână-

rul, și mai apoi cetățeanul să le poată reproduce în orice situație. Procesul va continua în aceeași termeni până la finele anilor '80 și s-a răsfrânt negativ asupra competențelor politice ale foștilor cetățeni est-germani, obișnuiți să gândească într-un cadru dat, pentru care exista deja un răspuns prealabil.

Manualele școlare sunt cvasisensibile la corijările istoriografice și la pulsuniile politicului, din motive lesne de înțeles (durata redactării de noi texte în care să se răsfrângă pozitiv noul discurs, tipărirea lor, retragerea vechilor manuale de pe piață și sesiuni de promovare a priorităților de politică educațională printre dascăli). În prelungirea celor afirmate mai sus, se poate constata că inițiativele lui Walter Ulbricht de reevaluare a istoriei mișcării muncitorești și, implicit, a istoriei Republicii Democrate Germane, sunt transferate spre populația școlară circa 10 ani mai târziu.

Structurile responsabile cu propaganda inaugura în anii '80, pentru o mai bună înțelegere a fenomenului istoric, seria comparațiilor cu mersul dezvoltării capitaliste în Franța și Marea Britanie, demers care uniformizează și nu particularizează evoluția germană. Reminiscență a discursurilor internaționaliste, teza vinovăției burgheze în înfrângerea Revoluției de la 1848-1849 face constant carieră. Teoretizarea modelului *Zollverein* familiariza cititorul cu viabilitatea proiectului, fapt recunoscut de Hanovra și Oldenbourg, care se raliază. Menționarea unității de acțiune a celor trei relativiza „anexionismul” prusac. Reabilitarea politicii agresive prusace se face în salturi și la o cercetare critică este echivocă. Prusia intenționa să-și păstreze hegemonia, conservând stăpânirea junkerilor și a principilor, însă putea fi folosită ca instrument în procesul de unificare, pentru că era singura capabilă să-i determine pe ceilalți dinastați din „Bavaria, Saxonia, Hanovra, Württemberg, Baden...”³⁰ să renunțe în parte la autonomie și să accepte tutela unui stat național. Rivalitatea dintre Austria și Prusia se tranșează în favoarea ultimei, care „se sprijinea în lupta pentru hegemonie în Germania pe forța sa militară, pe potențialul său economic și pe poziția de lider în Zollverein”³¹. Bismarck devenea din păpușar politic salvatorul Prusiei. În susținerea acestei idei este invocat conflictul constituțional, declanșat de refuzul său de a cere acordul parlamentului în rezolvarea problemelor financiare ale armatei. „Bismarck voia să salveze stăpânirea junkerilor și să îndepărteze burghezia de la exercitarea directă a puterii politice. Altfel,

era pregătit să favorizeze dezvoltarea capitalistă, pentru a întări statul prusac și a impune dominația dinastiei de Hohenzollern în Germania⁷³².

Textul istoric este lipsit de logică. „Afirmatii solide” se infirmă câteva rânduri mai jos, fapte relevante în susținerea unei cauze se dovedesc irelevante în formularea concluziilor. Aceasta nu înseamnă că autorii manualelor erau loviți brusc de amnezie istorică. Deliberata așezare abracadabrantă a informației este chiar expresia sinuosului parcurs istoriografic al timpului și o imagine în oglindă a dogmatismului neostalinist al regimului Honecker⁷³³. Baza șubredă pe care se susține fragila reabilitare a prusacismului este chiar componenta militară a profilului. Fără o armată competitivă, Prusia n-ar fi reușit să se impună în fața Austriei și nici „să convingă” celelalte state germane la o atitudine comună. Prin inserarea în banda laterală adiacentă textului (de regulă, destinată reproducerilor fotografice sau citatelor) a unora dintre afirmațiile cancelarului german, total rupte de context, autorii l-au transformat la comandă pe Bismarck într-un adevărat revoluționar: „Dacă trebuie să fie revoluție, atunci suntem mai bine dispuși să o facem decât să suferim!”⁷³⁴. Cel de-al doilea text citat mustește de înțelesuri contemporane. „Germania nu privește către liberalismul Prusiei, ci spre puterea sa (...). Marile probleme ale timpului nostru nu se rezolvă prin discursuri și decizii ale majorității – aceasta a fost una dintre greșelile fundamentale de la 1848 –, ci prin sânge și arme”⁷³⁵.

1871 – momentul fondării statului național

Manualele de istorie care au servit uzului elevilor în perioada imperială vedeau fondarea statului național drept momentul de apogeu al istoriei germane. Geniul politic și militar al Prusiei avea parte de o evaluare laudativă. Înșiruire emina-mente factuală, textul istoric precizează cu lux de amănunte momentul declanșării, desfășurarea și urmările războaielor purtate de Prusia, inițial împotriva Danemarcei, apoi a Austriei și, în final, a Franței. Victoria asupra dușmanului de la 1813-1814 căpăta o dublă însemnătate: Germania reușea să se revanșeze și să îngenuncheze financiar Franța prin impunerea despăgubirilor de război. Tratatul de pace, cesiunile teritoriale și proclamarea Imperiului în capitala franceză ocupau un spațiu important în economia prezentării. Scrierile istorice pentru uzul elevilor din perioada weima-

riană continuă să identifice fondarea statului național cu persoana lui Otto von Bismarck. Istoria nașterii statului era în fapt „istoria lui Bismarck”⁷³⁶. Joachimsen formula astfel: „El însuși era imperiul. El l-a construit conform voinței sale”. Prusia și mișcarea de unificare apăreau drept „instrumentele lui Bismarck”, „...el era singurul care cunoștea drumul, care avea să salveze poporul întreg din deșert și el singur era acela care a croit în realitate acest drum, un Zwingherr în numele germanității, așa cum propovăduise Fichte”⁷³⁷. Bismarck era cel care împlinise „dezideratele multor generații”, „marele medic al națiunii”, „salvatorul”. Portretul la superlativ contrasta deranjant cu realitățile weimariene.

Tonul se va modifica considerabil odată cu publicarea manualului unic, ce-i rezerva lui Bismarck și operei sale politice nu mai mult de patru pagini din 384, în condițiile în care avusese alocat un spațiu de 20 de pagini în manualele wilhelmiene și o medie de 13 pagini în cele din perioada interbelică. Bismarck era geniul răului, știa să se folosească de toate ocaziile pentru a-și pune în aplicare planul diabolic, anume supunerea tuturor statelor germane puterii Prusiei. Punctele slabe ale războiului cu Danemarca au fost folosite ca pretext pentru conflictul cu Austria, conflict pregătit cu minuțiozitate diplomatică (încheiase în **secret** un tratat cu Italia și obținuse acordul **tacit** al lui Napoleon al III-lea). Victoria în cele două conflicte a făcut ca „parte a planurilor sale de unire a Germaniei prin Blut und Eisen (Sânge și Oțel) să devină realitate”⁷³⁸. Războiul cu Franța s-a declanșat grație manevrelor sale diplomatice (il prinde într-o **capcană** pe Napoleon al III-lea). Înfrângerea adversarului din apus este atribuită „lipsei ordinii și disciplinei în armata franceză” (însușiri evaluate peiorativ în cazul prusacilor). Până la capitularea de la Sedan, „războiul a avut un caracter progresist..., pentru că Napoleon era un dușman periculos al unității germane”⁷³⁹. Continuarea operațiilor militare, în ciuda actului de capitulare, transforma conflictul „într-un război de jaf capitalisto-junkerian”⁷⁴⁰. Alăturarea ultimilor doi termeni poate fi înțeleasă numai în contextul susținerii pe care burghezia a acordat-o necondiționat și permanent statului prusac, cu scopul declarat ca industriașii germani „să cucerească teritoriile franceze și să extindă influența reacțiunii germane”. Relaționat este abordată și epopeea comunarilor. Cele două forțe în înclăștare sunt

zugrăvite contrastativ: „războiul împotriva imperiului francez a durat cinci săptămâni, războiul împotriva Republicii a durat aproape șase luni”, iar armatele germane sub comanda Prusiei au continuat războiul nutrind sentimente expansioniste, în timp ce Garda Națională apăra capitala „animată de cel mai curat sentiment patriotic”, „peste tot luptau partizanii”, „în multe țări europene, lupta de eliberare a poporului francez a fost susținută de forțele progresiste”. Trădarea burgheziei franceze, tradusă în semnarea armistițiului, este cu atât mai reprobabilă, cu cât situația „muncitorilor francezi, stâlpii rezistenței antiprusace” era dezastruoasă. „În ianuarie 1871, rezervele de făină din Paris s-au terminat. Muncitorii și copiii lor flămânzeau. Femei și copii trebuiau să aștepte în frig și ploaie, fără haine călduroase, să capete o bucată de pâine. Pe piață se comercializa carne de pisică și de câine. Carnea de cal era atât de scumpă, încât muncitorii nu și-o puteau permite. Parizienii nu-și mai puteau încălzi locuințele, pentru că în capitală nu se mai găseau lemne sau cărbuni”⁴¹. Tabloul este apocaliptic. Fără să ia aminte la greutățile îndurate de poporul francez, soldații germani au început asediul capitalei. Textul prezenta la final semnarea Tratatului de la Frankfurt, cesiunile teritoriale și despăgubirile în valoare de 5 miliarde franci aur. Încoronarea lui Wilhelm I ca împărat al Germaniei survenea la 18 ianuarie 1871 în Palatul de la Versailles, „în absența reprezentanților poporului german”⁴² și cu acordul silit al principilor germani, „lipsiți fiind de entuziasm față de noul imperiu”. Unificarea Germaniei avusese la bază rațiuni de ordin economic și politic, „numai din această perspectivă putând fi considerat un act progresist”⁴³. În anii '70 s-a trecut la accentuarea rolului jucat de popor în derularea evenimentelor. Astfel, conflictul pruso-austro-danez începea din teama Prusiei și Austriei ca nu cumva „războiul popular revoluționar (...) să se instrumenteze și împotriva principilor germani”. Războiul franco-prusac poate fi defalcat pe mai multe planuri, parțial independente unele de altele. La bază se situează poporul german, care „sub comanda generalilor prusaci lupta în deplină cunoștință de cauză, pentru a apăra Germania de agresiunea trupelor napoleoniene”⁴⁴, apoi clasele conducătoare „care au folosit războiul în interesele reacțiunii”, Prusia, Confederația statelor nord germane, „statele sud germane care încheiaseră înainte acorduri militare secrete cu Prusia”.

Fondarea Imperiului era un summum de operații militare și negocieri diplomatice dificile între Bismarck și principii statelor sud- și vest-germane, „care se temeau să nu-și piardă poziția politică deținută până atunci”. Demnitatea imperială se regăsește în texte sub peiorativul Kartätschenprinz, moștenire a măsurilor punitive din timpul Revoluției de la 1848 și a refuzului de a unifica pe cale democratică statul german. Actul unificării era un progres istoric, „pentru că a reușit să pună capăt fărâmițării teritoriale, moștenire a feudalismului”⁴⁵.

Tema a fost tratată inegal în cuprinsul manualelor de istorie din timpul regimului comunist, înregistrând de la accente antinaționale (anii '50 și începutul anilor '60)⁴⁶ la formulări ponderate, dar echivoce (anii '70 și '80)⁴⁷. O constantă a discursului livresc de specialitate este atitudinea antiburgheză. Fixarea acesteia în conștiința publică influențează negativ judecata istorică și raportarea viitorului cetățean la lumea capitalistă. Legitimarea Partidului German al Unității Socialiste de la forțele progresiste ale poporului german cultiva atașamentul față de valori rămase „neschimbate”, cum ar fi spiritul de sacrificiu, ethos-ul muncii, corectitudinea, devotamentul față de cauza socialistă, punctualitatea. Cunoașterea trecutului „național” este un avantaj pentru construirea viitorului, dat fiind că știința istorică este „o știință a legiților”⁴⁸.

¹ Erhard Crome, *Die Linke und ihr Verhältnis zu Nation und Nationalstaat*, Rosa Luxemburg Stiftung, Manuscript 28, Berlin, 2001, p. 32.

² SPD-ul se vede silit de puterea de ocupație să fuzioneze cu Partidul Comunist German.

³ Erhard Crome, *op. cit.*, p. 35.

⁴ *Ibidem*, p. 40.

⁵ Raoul Girardet, *Mituri și mitologii politice*, Institutul european, Iași, 1997, p. 8.

⁶ Hermann Axen, *Zur Entwicklung der sozialistischen Nation in der DDR*, Politik u. Gesellschaft, Berlin, p. 9.

⁷ Hermann Weber, *Die DDR 1945-1990*, R. Oldenbourg Verlag, München, 1993, p. 54.

⁸ Ernst Thälmann, *Antwort auf Briefe eines Kerkergegnossen*, Volk und Wissen Volkseigener Verlag, Berlin, 1961, p. 73.

⁹ Ernst Deuerlein, *DDR 1945-1970 Geschichte und Bestandsaufnahme. Dokumente*, Deutscher Taschenbuch, Muenchen, 1971, p. 251.

- ¹⁰ *Ibidem*, p. 273.
- ¹¹ Erhard Crome, *op. cit.*, p. 76.
- ¹² *Ibidem*, p. 87.
- ¹³ S. Mampel, *Die sozialistische Verfassung der Deutschen Demokratischen Republik*, Text und Kommentar, Berlin (West), 1982, p. 35.
- ¹⁴ Ernst Engelberg, *Bismarck. Urprenße und Reichsgründer*, Politik und Gesellschaft, Berlin, 1985, p. 314.
- ¹⁵ H. H. Götz, *Honecker – und was dann. 40 Jahre DDR*, Prisma, Herford, 1989, p. 115.
- ¹⁶ *Ibidem*, p. 119.
- ¹⁷ Erhard Crome, *op. cit.*, p. 71.
- ¹⁸ Hagen Schulze, *Gibt es eine dauerhafte Identität der deutschen Geschichte*, in „Bulletin des Deutschen Historischen Instituts Moskau“, Nr. 1, sept. 2006, p. 33-36.
- ¹⁹ F. Klier, *Lüg Vaterland. Erziehung in der DDR*, Beck, München, 1990, p. 83.
- ²⁰ A. Ebert (Hrsg), *Die Entwicklung des deutschen Volkes und seiner Kultur. Ein Handbuch für den Geschichtsunterricht*, Bd. II, Kamp, Bochum, 1926, p. 252-254.
- ²¹ *Ibidem*, p. 253.
- ²² *Ibidem*, p. 255.
- ²³ Vezi Franz Pöggeler (Hrsg), *Politik im Schulbuch*, Schriftenreihe der Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn, 1985, p. 545.
- ²⁴ *Ibidem*, p. 545.
- ²⁵ *Lehrbuch für den Geschichtsunterricht*, 7. Schuljahr, Volk und Wissen Volkseigener Verlag, Berlin, 1952, pg. 92;
- ²⁶ *Ibidem*, p. 240.
- ²⁷ *Ibidem*.
- ²⁸ *Ibidem*, p. 241.
- ²⁹ *Ibidem*, p. 70.
- ³⁰ *Ibidem*, p. 81.
- ³¹ *Ibidem*.
- ³² *Ibidem*, p. 83.
- ³³ Se cuvine a menționa numai câteva dintre realizările regimului în materie de promovare a istoriei, anume comemorarea în anul 1983 a lui Marx și Luther, ridicarea statuilor ecvestre ale generalilor prusaci.
- ³⁴ *Geschichte, Lehrbuch für Klasse 8*, Volk und Wissen Volkseigener Verlag, Berlin, 1986, p. 83.
- ³⁵ *Ibidem*, p. 83.
- ³⁶ Vezi Bernd Faulenbach, *op. cit.*, p. 61.
- ³⁷ H. Pöggeler, *op. cit.*, p. 545.
- ³⁸ *Lehrbuch...*, *op. cit.*, 1952, p. 245.
- ³⁹ *Ibidem*, p. 250.
- ⁴⁰ *Ibidem*.
- ⁴¹ *Lehrbuch...*, 1952, pg. 252.
- ⁴² *Ibidem*, p. 258.
- ⁴³ *Ibidem*.
- ⁴⁴ *Geschichte, op. cit.*, 1970, p. 79.
- ⁴⁵ *Ibidem*, p. 82.
- ⁴⁶ Peter Christian Ludz, *Wissenschaft und Gesellschaft in der DDR*, Hanser Verlag, München, 1971, p. 187-208.
- ⁴⁷ Hermann Weber, *op. cit.*, R. Oldenbourg Verlag, München, 1993, p. 175.
- ⁴⁸ Hans Lades (Hrsg), *Produktivkraft Wissenschaft. Sozialistische Wissenschaften in der DDR*, Drei Mohren Verlag, Hamburg, 1970, p. 98.

NATION AS PROPAGANDA DIDACTIC IMPLEMENT IN DEMOCRATIC REPUBLIC OF GERMANY

From the very beginning, the East-German Communist Party pursued a tough policy in relation with the way in which the main issues of the German history were taught in the schools. Children learned a totally different story of how the German nation was built.

It is obvious that all of these were meant to change the value system of the German people in order to gather the necessary support for the new political architecture imposed after the Second World War by the soviets. Textbooks were appropriate instruments for the East-German propaganda machinery and they were used on a large scale in order to achieve this goal.

From this perspective, the classical perception of nationhood and how this emerged was brutally replaced by the communist propaganda. Of course, the mainstream of this approach was coming from Moscow. Within this we can trace easily the influence of Soviet approach to history in which the main role was played by the fight of labor people, in the authentic spirit of international proletariat.

Furthermore, the evidence of the preeminent role played both by Prussia and subsequently his chancellor Bismarck, was seriously denied. At the same time the quality of the political program drafted by the German bourgeoisie was also neglected in favor of the socialist one.

• Militari de elită, diplomați de prestigiu

COLONELUL SERGIU VOINESCU ÎN MISIUNE DIPLOMATICĂ TRANSATLANTICĂ

dr. ANDREI CĂPUȘAN

Istoria modernă a României cunoaște suficient de multe cazuri în care militari de elită au îndeplinit cu cinste și cu succes misiuni diplomatice, onorând cu aceeași responsabilitate și dăruire fracul diplomatic ca și uniforma militară. Au fost în primul rând atașatii militari, dar, alături de ei, s-au ilustrat militarii miniștri de Externe (generalul Iacob Lahovary) sau miniștri plenipotențieri ai României (generalul Iancu Ghica la Constantinopol și Sankt Petersburg, colonelul, apoi generalul Eustațiu Pencovici, în calitate de reprezentant al României în Comisia Europeană a Dunării).

Colonelul Sergiu Voinescu a jucat un rol aparte în viața diplomatică a României moderne, el neîncadrându-se în niciuna din cele trei situații sus-amintite. Misiunea lui diplomatică pe două continente, îndeplinită cu succes în toamna anului 1880, aceea de „trimis extraordinar în misiune specială”, s-a legat de un moment deosebit de însemnat din politica externă a României moderne: notificarea independenței de stat a României, recunoscută oficial de marile puteri în timpul și după lucrările Congresului de la Berlin din 1/13 iunie-1/13 iulie 1878. Misiunea colonelului Sergiu Voinescu a constat în notificarea independenței României în Brazilia (septembrie-octombrie) și S.U.A. (noiembrie 1880).

*

Primul episod din istoria raporturilor diplomatice româno-braziliene s-a derulat așadar la sfârșitul veacului al XIX-lea, el având legătură cu un eveni-

ment fundamental din istoria modernă a țării noastre: notificarea independenței de stat a României, după recunoașterea sa internațională.

Notificarea independenței naționale a României, recunoscută într-un final de ultimele trei mari puteri, Germania, Marea Britanie și Franța, la 8/20 februarie 1880, a prilejuit inițierea unor acțiuni diplomatice concretizate prin trimiterea de „misiuni speciale” în Europa și în lume. Astfel, prințul Basarab Brâncoveanu a fost trimis într-o astfel de misiune la Stockholm și Copenhaga, în martie-aprilie 1879, pentru a notifica celor doi monarhi independența României; Ioan Kalinderu la Berlin la 6 iulie 1879, misiune din păcate eșuată, deoarece Germania cancelarului Otto von Bismarck nu va recunoaște în acel moment independența României; Nicolae Callimachi-Catargi, agent diplomatic al României la Paris și viitorul ministru plenipotențiar al României la Londra, la Bruxelles (februarie) și la Berna (mai 1880), Alexandru Plagino, alt diplomat de carieră, la Madrid (martie) și Lisabona (aprilie 1880), cavalerul Richard Charles Keun, consul onorific al României în Persia, la Teheran (ianuarie 1881)¹. În cadrul unor atare misiuni s-a înscris în consecință și misiunea colonelului Sergiu Voinescu, distins militar de carieră, în toamna anului 1880, în Brazilia (septembrie-octombrie)² și S.U.A. (noiembrie 1880)³.

În toamna anului 1880, colonelul Sergiu Voinescu, în calitatea sa oficială de „trimis extraordinar în misiune specială”, a plecat către

▪ **Împăratul Braziliei, Pedro al II-lea, l-a primit în audiență oficială pe colonelul diplomat român, Sergiu Voinescu**

Rio de Janeiro, având asupra sa scrisoarea din 5 august 1880 a principelui Carol I către împăratul Braziliei, Pedro al II-lea. În document, șeful statului român declara că se considera fericit de a-i notifica împăratului Braziliei independența României, cunoscând interesul său plin de simpatie cu care urmărea dezvoltarea națiunii române. Această realitate îmbucurătoare îl făcea să tragă speranța că Pedro al II-lea „se va bucura de a vedea astfel încununat de succes eforturile și sacrificiile generoase ale României”.

Scopul oficial al misiunii militarului-diplomat era foarte amplu și detaliat trasat în scrisoarea adresată de ministrul român al Afacerilor Străine, Vasile Boerescu, omologului său brazilian, Pedro Luiz Pereira de Souza, la 4/16 august 1880⁵. Șeful diplomației române își exprima speranța că trimisul extraordinar va fi bine primit la Curtea lui Pedro al II-lea, în cursul misiunii sale care avea ca scop principal de a face cunoscute împăratului și guvernului brazilian „sentimentele inalterabile de simpatie de care suveranul, guvernul și națiunea română sunt animați față de guvernul Braziliei”. Din scrisoarea oficială reieșea și faptul că trimisul principelui Carol avea misiunea de a-i înmâna împăratului, împreună cu scrisoarea de notificare a independenței, Or-

dinul „Steaua României” cu brevetul și insignele respective⁶.

Autoritățile braziliene au primit cu satisfacție vestea misiunii colonelului Voinescu la Curtea împăratului Pedro. Însărcinatul cu afaceri al Braziliei la Paris, care fusese încunoștințat la 13 august (1880) de trimiterea colonelului Voinescu în capitala țării sale în misiune diplomatică, anunța Bucureștiul, la 18 august, că fusese însărcinat de ministrul de externe al Braziliei, Pedro Luiz Pereira de Souza, să aducă la cunoștința guvernului român faptul că împăratul declarase „că va primi cu cea mai mare plăcere misiunea română la Rio de Janeiro”⁷.

Îmbarcat la Bordeaux, la bordul vasului „Orenoque”⁸, colonelul Sergiu Voinescu a ajuns la Rio de Janeiro la 25 septembrie. Din rapoartele sale, reiese că mai întâi s-a prezentat, conform uzanțelor, în fața ministrului de externe, Pedro Luiz Pereira de Souza, după care a fost primit de împărat, în audiență publică și particulară. În timpul audienței oficiale, împăratul Pedro al II-lea, mulțumind pentru distincția primită, a exprimat „urările cele mai sincere pentru fericirea sa – a principelui Carol – și aceea a românilor”⁹. A urmat audiența particulară, care a durat aproximativ o jumătate de oră. În timpul acelei conversații informale, amicale și degajate, Pedro al II-lea a declarat că are multă simpatie pentru România și că „dezvoltarea statului român este trebuincioasă echilibrului european și oferă o garanție de progres și prosperitate în Orient”¹⁰. Împăratul s-a arătat în continuare interesat de realitățile din România, în cele mai variate aspecte, și anume: modul de funcționare al regimului constituțional, organizarea justiției, presei și învățământului de toate gradele, literatura română și bibliotecile publice, nivelul de dezvoltare a industriei și starea mijloacelor de comunicare. La încheierea audienței, împăratul Braziliei i-a declarat trimisului principelui Carol: „Spune-i domnitorului că nutresc pentru dânsul o îndoită afecțiune, atât pentru serviciile ce a adus țării sale, cât și pentru rudenția sa cu principesa Ana de Hohenzollern, care este nepoata mea favorită”¹¹.

Colonelul Sergiu Voinescu va fi din nou primit în audiență la 12 octombrie, având cu acest prilej o nouă discuție „prietenească” cu împăratul Braziliei¹².

La încheierea misiunii sale, la 14 octombrie 1880, trimisul român va intra în posesia unui plic conținând răspunsul împăratului la scrisoarea

principelui Carol. Plicul era însoțit de alte trei scrisori, adresate de ministrul de externe brazilian, Pedro de Souza, omologului său român, Vasile Boerescu. Atât domnitorul, cât și ministrul său de externe și trimisul diplomatic erau decorați cu trei vestite ordine braziliene: lui Carol I îi era conferit Ordinul „Crucea de Sud”, Vasile Boerescu primea Ordinul „Christ” iar colonelul Sergiu Voinescu căpăta brevetul și insignele de „Mare Cruce” ale Ordinului „Rozei”¹³.

În scrisoarea sa de răspuns, împăratul Braziliei arăta că principele Carol „are deplină dreptate când este convins de interesul plin de simpatie” pe care acesta îl avea „față de un eveniment atât de fericit pentru națiunea română” și promitea să facă tot ce îi va sta în putere „pentru ca raporturile fericite stabilite între țările noastre să devină cât mai plăcute posibil”. El își exprima mai departe speranța că domnitorul Carol va accepta ca o dovadă de vie prietenie ordinul „Crucea de Sud”, încheind scrisoarea cu urări de fericire pentru familia acestuia și prosperitatea națiunii române¹⁴.

La rândul lui, suveranul român, mulțumindu-i împăratului Braziliei pentru călduroasa primire făcută lui Sergiu Voinescu, îi scria la 26 februarie 1881: „Aceste dovezi ale unei prietenii care îmi este deosebit de prețioasă și urările pe care Maiestatea Voastră Imperială a binevoit să le facă pentru fericirea mea și a familiei mele, ca și pentru prosperitatea națiunii române, îmi inspiră cea mai sinceră și cea mai vie recunoștință”¹⁵.

Misiunea militarului-diplomat Sergiu Voinescu în capitala Braziliei l-a preocupat în mod deosebit pe Alexandru Duiliu Zamfirescu, diplomat al României interbelice, el însuși trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Rio de Janeiro în perioada 1 februarie 1934-16 iunie 1936. În acest interval, diplomatul român a cercetat cu asiduitate arhivele braziliene de la Itamaraty, axându-se asupra misiunii colonelului Voinescu¹⁶. El a scos astfel în evidență ecoul acesteia în presa braziliană a vremii. Astfel, „Jurnal do Comercio” s-a referit pe larg la misiunea colonelului Voinescu și la obiectivele ei, în numărul din 8 octombrie 1880 al publicației apărând, în rezumat, discursul „Trimisului Extraordinar în misiune specială a A.S.R. Principele României”¹⁷. De asemenea, Alexandru Duiliu Zamfirescu a subliniat un aspect foarte important: înrudirea colonelului Sergiu

Voinescu cu „familiile Lahovary și Crețulescu care, după câte îmi amintesc, se interesează cu strângerea documentelor relative la misiunile colonelului Voinescu”¹⁸.

Misiunea colonelului Sergiu Voinescu la Curtea împăratului Braziliei Pedro al II-lea marchează debutul relațiilor politico-diplomatice dintre România și Brazilia, ea fiind totodată cea mai veche acțiune diplomatică inițiată de România într-o țară a Americii Latine.

*

De la Rio de Janeiro, colonelul-diplomat Sergiu Voinescu și-a continuat misiunea extraordinară spre o capitală vestită a lumii și, respectiv, către un alt continent: Washington, America de Nord. Misiunea sa în S.U.A. avea o extrem de mare importanță, ea având în loc într-un context politico-diplomatic bilateral cu o deosebită semnificație: recunoașterea la 2/14 iunie 1880 de către Statele Unite ale Americii a independenței României și numirea lui Eugene Schuyler în calitate de agent diplomatic al S.U.A. la București. Până la acea dată, S.U.A. fuseseră reprezentate în Țara Românească, apoi în Principatele Unite ale Moldovei și Țării Românești și în cele din urmă în România de un consul, cu reședința la început la Galați – din 30 martie 1858, de la numirea primului consul, Henry T. Romertze – apoi, din 25 februarie 1867, la București¹⁹. Două luni mai târziu de la această numire, la 31 iulie/11 august 1880, guvernul de la Washington a decis ridicarea gradului de reprezentare în România la nivel de legăție, Eugene Schuyler remițându-i scrisorile de acreditare principelui Carol I, la 13/25 ianuarie 1881, în calitate de însărcinat cu afaceri a.i. La 27 august/8 septembrie 1882, va fi avansat ministru rezident²⁰.

Sosirea diplomatului american la București în vederea prezentării scrisorilor de acreditare a fost prin urmare precedată cu două luni de misiunea extraordinară a colonelului Voinescu la Washington, sosit în capitala americană spre a notifica independența României.

Misiunea propriu-zisă a început la 4/16 august 1880, când ministrul român al Afacerilor Străine, Vasile Boerescu, l-a înștiințat oficial pe colonelul Voinescu: „A.S.R. Principele, augustul nostru

suveran, a hotărât să vă încredințeze, în calitate de trimis special al său, onoarea de a remite domnului președinte al Statelor Unite ale Americii scrisoarea destinată a-i notifica independența României ca stat liber și suveran”²¹. În scrisoarea oficială către trimisul principelui Carol se menționa că i s-a anexat și o altă scrisoare, adresată secretarului de stat William M. Evarts, prin care acesta era rugat ca „notificarea” să fie remisă președintelui S.U.A., căruia reprezentantul diplomatic român urma să-i exprime „viile simpatii pe care guvernul princiar și întreaga Românie le-a nutrit și le nutrește pentru Marea Republică Federativă și pentru guvernul său”²².

Prin aceeași scrisoare, guvernul României își exprima satisfacția avută la crearea și funcționarea unei legații a Statelor Unite ale Americii la București. Vasile Boerescu pleda în mod expres ca reprezentanța diplomatică americană în capitala României să fie o legăție, fapt care ar avea „fericita urmare de a strânge încă o dată mai mult relațiunile de cordială armonie care leagă cele două națiuni”²³.

Odată sosit la Washington, trimisul extraordinar al principelui Carol I nu a putut fi primit în audiență de președintele S.U.A., Rutherford B. Hayes, care era

■ Președintele american, Rutherford B. Hayes, a fost înștiințat – prin diplomatul Sergiu Voinescu – că „România este stat liber și suveran”

plecat într-o călătorie. A fost însă primit de secretarul de stat William M. Evarts, la 17 noiembrie 1880. Acesta a ținut să îi facă cunoscut faptul că, deși Congresul S.U.A. „s-a arătat întotdeauna mai mult decât zelos în chestiunile de cheltuieli pentru reprezentanța externă”, el are „totuși bune speranțe în o soluționare favorabilă”, adică în întemeierea unei legații la București. În continuare, secretarul de stat l-a asigurat pe trimisul diplomatic al principelui Carol că dorește mult să rezolve această chestiune și că „nu este imposibil să aduc chiar eu însumi noutatea numirii reprezentantului guvernului Domniei Sale, de ministru ori de însărcinat cu afaceri”²⁴.

A urmat, a doua zi, 18 noiembrie, audiența la președintele S.U.A., Rutherford B. Hayes. În cursul întrevederii, Voinescu i-a remis „scrisoarea prin care Alteța Sa Regală a României (...), notifică independența României ca stat liber și suveran”, declarând apoi că „guvernul român ar fi fericit să vadă strângându-se încă mai mult legăturile de prietenie care există între Marea Republică Federativă și România”²⁵. Replica președintelui american a fost emoționantă, prin termenii mai mult decât calzi și prietenoși folosiți la adresa României: „Cu sinceră plăcere primesc formală înștiințare pe care mi-ați făcut-o despre atingerea de către România a poziției unui stat liber și suveran sub conducerea Înălțimii Sale Regale principele Carol. Am apreciat în special sentimentul prietenesc care l-a inspirat pe Alteța Sa Regală pentru a trimite un misionar de distincția Dvs. să-mi vestească și prin mine să vestească poporului Statelor Unite, înălțarea sa pe tronul unei națiuni care prin admirabilul ei curaj și prin admirabila ei comportare și-a câștigat situația printre puterile Europei. Voi spera în stabilirea unor prospere relații comerciale între cele două țări și care vor fi spre folosul mutual al acestei străduințe”²⁶.

Raportând centralei Ministerului Afacerilor Străine despre derularea misiunii sale la Washington, colonelul Sergiu Voinescu preciza că atât președintele, cât și secretarul de stat al S.U.A. i-au făcut o primire „din cele mai cordiale și foarte măgulitoare pentru țara și guvernul român”, de o atare primire

bucurându-se, totodată, „și în toate celelalte cercuri”²⁷.

În ultima audiență, dinaintea plecării spre țară, președintele Hayes a ținut să-i declare colonelului Voinescu că „va vedea cu plăcere momentul când se vor putea stabili relațiuni diplomatice permanente între ambele țări”, exprimându-și în același timp dorința „de a vedea un reprezentant român la Washington și de a dezvolta relațiunile mutuale”²⁸. Mărturisindu-i că aceasta era și dorința autorităților de la București, Sergiu Voinescu a argumentat cum că înființarea unei legații a României în S.U.A. ar implica crearea a încă patru legații în Europa, „ceea ce mijloacele noastre financiare nu ne permit pentru moment, dar că aceasta nu va opri cele mai bune relațiuni”²⁹.

Îndeplinindu-și cu hotărâre și devotament misiunea primită, de notificare a independenței României în cele două mari state, sud și nord-american, misiune încununată de altfel de succes, la sfârșitul lunii noiembrie 1880 colonelul-diplomat Sergiu Voinescu revenea în patrie. Onorase cu distincție și prestanță diplomația, în aceeași măsură ca armata română.

¹ *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, coordonatori Ion Calafeteanu, Cristian Popișteanu, București, 1986, p. 138-141.

² Constantin I. Turcu, *Rio de Janeiro, în Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. II, 1911-1939, București, 1971, p. 216-230.

³ George Fotino, *Washington în ibidem*, vol. I, 1859-1917, București, 1967, p. 369-392.

⁴ Arhivele Naționale ale României, fond Casa Regală, dosar 101/1935.

⁵ Arhiva M.A.E., fond Războiul de Independență, vol. 93, fila 152.

⁶ *Ibidem*, f. 153.

⁷ *Ibidem*, f. 159.

⁸ *Ibidem*, f. 164. Nota nr. 485 din 28 august/9 septembrie 1880 a Legației României la Paris, semnată Lahovary, către ministrul Afacerilor Străine, Vasile Boerescu.

⁹ *Ibidem*, f. 177.

¹⁰ *Ibidem*. Raportul lui Sergiu Voinescu din 27 septembrie/9 octombrie 1880. A se consulta și lucrarea Virgil Cândea, Constantin I. Turcu, *România și America Latină. Tradiții și actualitate*, București, 1970, p. 44-47.

¹¹ Arhiva M.A.E., fond 71, Brazilia 1920-1944, vol. 8, f. 185-188.

¹² Constantin I. Turcu, *op.cit.*, în *Reprezentanțele diplomatice...*, vol. II, p. 218.

¹³ *Ibidem*, p. 219.

¹⁴ Arhivele Naționale, fond Casa Regală, dosar 44/1881. Scrisoarea împăratului Pedro al II-lea către domnitorul Carol I, din 14 octombrie 1880.

¹⁵ *Ibidem*, dosar 101/1935. De asemenea, a se consulta articolul lui Traian Ionescu, *Noi mărturii asupra începuturilor relațiilor dintre România și Brazilia*, în „Studii. Revistă de istorie”, tomul 26, nr. 6, 1973, p. 1262-1268.

¹⁶ Doru Bratu, *Istoria relațiilor româno-latino-americane*, 2000, p. 19.

¹⁷ *Ibidem*, p. 29.

¹⁸ *Ibidem*, p. 29-30.

¹⁹ Stelian Popescu-Boteni, *Relații între România și S.U.A. până în 1914*, Cluj-Napoca, 1980, p. 42-62.

²⁰ *Politica externă a României...*, p. 140.

²¹ Arhiva M.A.E., dosar nr. 31, litera V, nr. 2.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*. A se vedea și George Fotino, *Washington în Reprezentanțele diplomatice...*, vol I, p. 377.

²⁴ Arhiva M.A.E., dosar nr. 31, litera V, nr. 2. Scrisoarea din 19 noiembrie/1 decembrie 1880 a lui Sergiu Voinescu către Ministerul Afacerilor Străine din București, înregistrată la nr. 20.933 din 3 decembrie 1880.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Stelian Popescu-Boteni, *op.cit.*, p. 65.

²⁷ Arhiva M.A.E., fond Războiul de Independență, vol. 93, f. 149-151.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

COLONEL SERGIU VOINESCU IN TRANSATLANTIC DIPLOMATIC MISSION

Diplomatic mission on two continents of Colonel Sergiu Voinescu was that of “extraordinary envoy in special mission” in 1880, being the consequence of a moment of extraordinary importance in the Romanian modern foreign politics – the notification of state independence. This was won on the battlefields in present Bulgaria, the Romanian Army participating in 1877 and 1878 in the War between Russia and the Ottoman Empire. Consequently the victories, great powers officially recognized the state independence of Romania, during and after the Congress of Berlin on June 13th-July 13th, 1878. Colonel's Sergiu Voinescu mission was the notification of Romania's independence to Emperor of Brazil, Pedro IInd (September-October), and to Washington (November 1880) during the presidency of Rutherford B. Hayes.

AMINTIRI DIN CARIERA UNUI DIPLOMAT (II)

ELIEZER PALMOR, Israel

De astă dată vreau să „sustrag” din umbra amintirilor două episoade din acțiunile mele petrecute în ceea ce mi se pare acum că se aseamănă cu „noaptea unei lumi ce nu mai este”. Dacă metafora evocată pare să fie enigmatică, iată-mă precizând ca este vorba de experiențe acumulate în două incursiuni, în epoca întunecoasă și de tristă memorie a imperiului sovietic, prima la Tbilisi și a doua la Așhabad. Însă, la fel ca în oricare act de recreare a unor momente trăite cu mult timp în urmă, vreau să precizez ca istoria evocată în continuare este, în esența ei, reală, în măsura în care memoria a conservat fidelă evenimente și detalii refulate sub povara anilor care s-au acumulat între timp.

Primul episod readuce din subsolurile memoriei experiențe trăite cu ocazia participării mele la o conferință internațională organizată de UNESCO la Tbilisi, capitala Georgiei sovietice, în a doua jumătate a lunii octombrie 1977. Eu eram atunci director adjunct al Direcției Europa de Răsărit din Ministerul israelian de Externe și am fost desemnat să integrez delegația noastră la această conferință, având ca sarcină să observ comportamentul autorităților locale privind prezența noastră pe teritoriul lor și să soluționez pe loc, în măsura în care se vor ivi, probleme de ordin politic în răstimpul șederii noastre în Uniunea Sovietică. Misiunea mea a fost imperativă, întrucât în urma întreruperii relațiilor diplomatice cu zece ani în urmă, la inițiativa Uniunii Sovietice, Statul Israel nu avea o reprezentanță diplomatică la Moscova.

Autoritățile sovietice au manifestat de la bun început o atitudine ostilă față de intenția noastră de a participa la conferința din Tbilisi.

Regulamentul întrunirilor organizate în cadrul Națiunilor Unite interzice categoric discriminarea sub orice motiv de către o țară-gazdă a oricăruia

dintre participanții legitimi la întrunire – fiecare țară membră a ONU. Totuși, ambasada sovietică din Paris, care ne servea drept poartă de acces în Uniunea Sovietică – în absența de relații diplomatice – a încercat, folosind manevre de tergiversare, să ne facă să renunțăm la proiectul participării noastre la conferință. Până la urmă, însă, ea a fost silită să abandoneze tactica de tergiversare, dar numai sub presiunea ultimativă a Directorului General al UNESCO care, în urma insistențelor noastre, a amenințat că transferă conferința din Tbilisi la Paris, dacă se persistă în a nu se acorda viza de intrare delegației israeliene.

Viza de intrare ne-a fost acordată în penultimul moment, ceea ce ne-a permis totuși să pornim la drum din Paris la Moscova cu un avion al companiei „Aeroflot”. Mărturisesc că am avut în viața mea câteva momente mai plăcute decât această călătorie într-o aeronavă de tip „Iliushin”. Scaune strâmte și incomode, ziare – numai „Pravda” și „Izvestia” – și personalul de bord deficient în politețe și în stăpânirea oricărei alte limbi decât rusa. Dar eram mai mult decât încântați că prima noastră confruntare cu ostilitatea sovietică s-a soldat cu înfrângerea adversarilor noștri de la Moscova.

Primii mei pași pe teritoriul sovietic m-au condus în întâmpinarea unei trăiri combinate de haz și de necaz. Prezentându-mă la geamlăcul serviciului de control al pașapoartelor, ofițerul grănicer care se ocupa de mine a tras o spaimă clar întipărită pe fața lui. El studia pașaportul fără să scoată o vorbă, dar când s-a ridicat de pe scaun și a plecat cu el – pașaportul meu era diplomatic – zâmbetul binevoitor pe care l-am afișat inițial a cedat în fața unui început de sentiment de îngrijorare. De ce o fi plecat ofițerul, mă întrebam? Doar aveam viza în regulă. Care o fi atunci problema? Te pomenesti că îmi caută cusur tocmai fiindcă sunt diplomat?

După câteva minute prelungite de așteptare, ofițerul a revenit însoțit de un gradat superior, mi-a ștampilat pașaportul fără să-mi arunce o vorbă sau măcar o privire de omenie și mi l-a înmănat, așa că acum puteam să răsflu ușurat.

După trei ore de la aterizare pe aeroportul „Șeremetievo” din Moscova, urma să luăm avionul pentru Tbilisi de la aeroportul rezervat zborurilor interne de la „Vnukovo”. Ambasada Olandei, care reprezenta interesele noastre în Uniunea Sovietică, a trimis un delegat să ne primească și să ne însoțească până la plecare. Acesta, un diplomat experimentat și extrem de amabil, ne-a invitat la masă într-un restaurant din aeroport. Idee binevenită îndeosebi după sandviciul rece și sărăcăcios servit pe parcursul zborului Paris-Moscova.

Ne-am delectat cu toții savurând bucatele rusești servite la restaurant, cu excepția șefului delegației noastre, Chaim Kuberski, pe atunci Director General la Ministerul israelian de Interne, care era religios și bineînțeles respecta regulile de kashrut. El m-a rugat – eu fiind rusofonul grupului nostru – să cer chelnerului să-i aducă doi cartofi fierți în apă. Chelnerul, care-mi confirmase că a înțeles comanda, a sosit, însă după o lungă așteptare, cu doi cartofi decojiți și plonjați în untură de porc și felii de slănină friptă. Era clar că Chaim nu putea să accepte farfuria și am explicat chelnerului că eu am comandat numai doi cartofi fierți în apă și nimic altceva.

Chelnerul a primit observația mea, în aparență cu înțelegere, și după alte zece minute de așteptare s-a întors cu aceiași doi cartofi fierți, de astă dată fără adaos de slănină, dar bine saturați într-o băiță de untură de porc.

Bineînțeles, farfuria a fost refuzată din nou, dar când i-am explicat omului meu ca voiam doar doi cartofi fără nici un fel de completare, chelnerul m-a fixat cu o privire îngrozită și mi-a spus iritat: „Dar, tovarășe, cine mănâncă cartofi numai spălați în apă, fără ceva, măcar un pic de untură, ca asortiment?”

Ce puteam să-i răspund? Să-i explic care sunt regulile de kashrut? Că suntem niște creaturi bizare care au dorințe la fel de bizare?

În cele din urmă, Kuberski a renunțat la cartofii răvniți, dar și la orice altă alternativă culinară din meniul oferit de restaurantul aeroportului din Moscova; el a rămas pur și simplu nemâncat.

În avionul de Tbilisi am fost îndrumați spre primele două rânduri din imediata apropiere a intrării în aeronavă.

O stewardesă de dimensiuni ce nu prea se potriveau cu cerințele profesiei observa pasagerii intrând și-i dirija repartizându-i răstīt spre locurile disponibile în avion. Am avut impresia că pasagerii sunt îndrumați spre locuri după greutatea lor, așa încât avionul să-și poată păstra echilibrul în zbor. Nu pot să spun că manevrarea pasagerilor de către namila de stewardesă mi-a stimulat încrederea în calitățile tehnice ale avionului.

Lângă mine a rămas un loc liber, dar nu pentru mult timp. Un bărbat înalt, îmbrăcat într-un pardesiou somptuos de cașmir albastru și purtând ca bagaj de bord o mică servietă de piele fină, s-a oprit lângă locul vacant și cu eleganța naturală a gestului unui om de lume s-a prezentat întinzându-mi mâna zicând: „Sunt Robert Maxwell, Editura Pergamon din Londra”. Am strâns mâna întinsă, prezentându-mă la rândul meu, în timp ce el și-a scos pardesiul și s-a așezat.

Numele proaspătului meu vecin de bancă, pe atunci nu-mi spunea nimic (Maxwell a devenit arhicunoscut câțiva ani mai târziu), dar de Pergamon știam câte ceva, din recenzii de cărți citite și vizități de librării.

Conversația noastră s-a angajat fără dificultate și, răspunzând la întrebare, i-am explicat de ce mergem noi la Tbilisi. La care, Maxwell – uluindu-mă, atât prin conținutul, cât și prin stilul frazei – a răspuns nonșalant că sosește acum de la o întrevedere personală cu Leonid Brejnev. Citind probabil nedumerirea întipărită pe fața mea, Maxwell s-a explicat zicând că Editura Pergamon pregătește o ediție engleză a discursurilor dictatorului sovietic și a trebuit să pună la punct cu autorul ultimei detalii rămase neclarificate ale cărții. Interlocutorul meu nu avea deloc aere de megaloman și părea foarte serios. Dar eu, care aveam dificultăți în a digera proaspăta noutate de parcă m-a trăsnetit, am suflat ezitând: „Dar, pentru numele lui Dumnezeu, cine, în Occident, va risipi bani buni pe o culegere de stereotipii binecunoscute de propagandă sovietică?” Maxwell, sobru, dar și zâmbind, a replicat, că fiecare bibliotecă universitară din lume, fără excepție, va cumpăra cel puțin un exemplar. Apoi, fără să aștepte să-mi revin din șocul provocat de noutatea brejneviană, a adăugat că și la Tbilisi se finalizează, din interese editoriale, proiectul de publicare a documentelor oficiale ale

Conferinței UNESCO, urmând să aibă loc o întâlnire deja prevăzută cu Directorul General al organizației, Amadou Mahtar M'Bow.

Maxwell a rămas însă discret privind un detaliu important în acest gen de afaceri și, anume, care va fi contribuția bănească din partea lui Brejnev, ca și din partea UNESCO, în finanțarea proiectului editorial? O chestiune jenantă, despre care am preferat să mă abțin să întreb.

Am aterizat la Tbilisi într-o zi frumoasă de toamnă luminoasă sub un cer albastru și senin. După ce ne-am instalat în hotelul unde am fost repartizați, am pornit la drum cinci israelieni avizi să descopere orașul și să se împropăteze cu o ceșcuță de cafea, dar după cinci încercări deșarte în ceea ce ni s-a părut că sunt cafenele, am înțeles că la Tbilisi nu se servește cafea, ci numai ceai și kvas. Am renunțat, deci, și ne-am întors la camerele noastre din hotel, asimilând primele noastre experiențe în orașul unde a fost seminarist Iosif Vissarionovici Stalin.

Primul eșec suferit cu ocazia plimbării noastre pe urmele cafelei la Tbilisi nu a fost singurul amănunt interesant din escapada noastră gruzină. Au fost și altele și chiar mai semnificative, dar nu le voi povesti toate acum, din lipsă de timp și spațiu. De astă dată, vreau doar să povestesc cum am reușit să oblig autoritățile sovietice să revină asupra unor intenții de discriminare a delegației noastre la conferință.

În Uniunea Sovietică se practica obiceiul de a oferi participanților la reuniuni internaționale excursii, cunoscute ca „post conference tours”. Participanților la Conferința din Tbilisi li s-a oferit să aleagă între două excursii: la Moscova și Leningrad, sau la Buhara și Samarkand. Noi doream să vizităm Moscova și Leningradul, nu numai din rațiuni pur turistice, ci și din motivul că în cele două orașe trăiau zeci de mii de evrei cu care aveam de gând să stabilim contacte.

Însă, încercările noastre de a ne înscrie și plăti excursia au fost întâmpinate, mai întâi, cu eschivări bâlbâite, dar apoi, după două zile de du-te-vino fără un răspuns clar, cu un refuz categoric motivat de o afirmație cât se poate de ciudată cum că „între Israel și «Inturist» nu există legături oficiale”.

Aflându-mă în fața unei tentative evidente de discriminare politică, instinctul meu mă îndruma să ridic mănua zvârlită în obrazul nostru și să nu mă dau bătut.

Am înțeles că în primul rând trebuie să încerc atragerea Directorului General M'Bow de partea noastră. Profitând de prezența lui la deschiderea

ședinței plenare, dimineața următoare m-am dus la el și, dramatizând tonul și conținutul spuselor mele, am relatat cum se poartă gazdele cu noi în legătură cu excursiile și l-am avertizat că sub nicio formă nu voi accepta intenția de discriminare politică împotriva noastră. Dacă vor reuși să impună intenția lor, aceasta va însemna că delegația noastră a fost asimilată cu nivelul de participanți de gradul doi la conferință.

M'Bow pare tare speriat de cele pe care i le spusese și privindu-mă implorator, m-a rugat foarte insistent să nu provoc nimic ce ar putea deranja buna desfășurare a dezbaterilor Conferinței, promițând că va soluționa el problema. Însă, timp de două zile, am avut parte doar de conversații cu unul din ajutoarele lui pe teme care nu erau neapărat legate de problema noastră, dându-mi impresia că acesta, de fapt, caută să câștige timp în speranța că până la urmă mă voi împăca cu intențiile gazdelor.

Când am înțeles care era scopul tergiversărilor orchestrate de domnul M'Bow, am hotărât să solicit ajutorul grupului de țări occidentale din UNESCO, pe lângă care Israelul avea statut de observator. Președintele grupului era șeful delegației olandeze, un diplomat tânăr cu un zâmbet binevoitor, care a înțeles imediat despre ce este vorba, hotărând pe loc convocarea unei ședințe deschise de grup în sala ședințelor plenare ale conferinței, pentru pauza de prânz. Aici, microfoanele de înregistrare ale serviciului secret sovietic erau bransate în permanență, așa că aceștia primeau în direct informația despre cele ce se vor discuta în ședință și, prin bunăvoința lor, de asemenea, organele competente superioare.

La ora prevăzută, grupul a ascultat expunerea mea și a hotărât în unanimitate că niciun delegat occidental nu va participa la vreuna din excursiile oferite, dacă autoritățile sovietice nu revin asupra hotărârii luate împotriva noastră.

Rezoluția adoptată în condițiile optime descrise anterior a ajuns, așa cum am presupus, fără întârziere la cunoștința celor interesați, prin microfoanele de înregistrare instalate în sală.

Ceea ce s-a întâmplat în continuare a dovedit că microfoanele au făcut cu adevărat o treabă bună, căci am obținut satisfacții între care și unele cu totul nesperate.

Seara, la hotel, ca de obicei, ne-am adunat cu toții la mine în cameră, încercând să izgonim plictiseala orelor „moarte” împărtășindu-ne impresiile zilei. Trei bătai șovăielnice în ușă au

întrerupt conversația care se desfășura alene. A intrat, oprindu-se în prag, unul dintre funcționarii hotelului. Acesta, pe un ton de politețe ezitantă, m-a întrebat dacă nu am nimic împotriva să vin la o întâlnire cu directorul societății „Inturist” din Georgia, „tovarășul Abramovits”, în biroul hotelului de la parter. Invitația ca atare și încă la o oră așa de înaintată era un gest la care nu mă așteptasem, dar, bineînțeles, am acceptat-o și am coborât imediat la întâlnire, curios să aflu ce avea să-mi spună „tovarășul Abramovits”. Acesta, cu un zâmbet uns pe niște buze extinse la maximum și pe un ton cât se poate de mios, mi-a spus că răspunsul negativ pe care l-am primit cu privire la excursii a fost o regretabilă neînțelegere, căci nu se poate imagina că cineva ar avea cu adevărat intenții de discriminare împotriva „prietenilor din Israel” și că, dacă încă dorim, putem chiar mâine dis-de-dimineață finaliza formalitățile de înscriere.

Colegii mei nerăbdători să afle motivul convocării mele au primit informația adusă de mine cu un dram de neîncredere, însă, dimineața, când ne-am înfățișat la standul „Inturist” din holul Palatului Conferințelor, am fost primiți de asta dată cu zâmbete prietenoase și am înțeles că, într-adevăr, am obținut câștig de cauză.

La terminarea lucrărilor Conferinței am vizitat Moscova și Leningradul. Ziua participam la programul organizat de societatea de turism „Inturist”, iar seara mă întâlneam cu grupuri de „refuznici” la ei acasă, adică cu acei evrei cărora li se refuzase viza de emigrare în Israel. Aceste întâlniri au generat emoții și trăiri necunoscute înainte și ar merita să fie povestite într-un cadru aparte. Poate, cu o altă ocazie.

În treacăt fie spus, gestul colegilor din grupul occidental a fost biciul care a usturat birocrăția sovietică, grăbind-o să-și schimbe atitudinea, dar mă întrebam care ar fi fost hotărârea lor dacă ar fi știut că niciunul din delegații occidentali, de fapt nici nu avea de gând să participe la vreuna din excursiile oferite...

Episodul Tbilisi nu s-a încheiat aici, căci, în continuare, am mai profitat de un avantaj colateral greu de crezut. Dacă n-aș fi fost un beneficiar direct al celor întâmplare, m-aș îndoi că acestea au avut loc cu adevărat.

Două zile după întâlnirea cu tovarășul Abramovits, în timp ce asistam la dezbateri, unul dintre

funcționarii conferinței a venit să-mi spună că la intrare se află cineva care vrea să vorbească cu mine.

În hol, un bărbat mărunț și cu o chelie avansată s-a prezentat ca director adjunct al Întreprinderii de stat pentru protecția pădurilor din Georgia și fără altă introducere a explicat motivul venirii sale, zicând: „Am aflat că se află în oraș o delegație din Israel și aș dori mult să pot să vă prezint locuri și obiective interesante din orașul nostru și din împrejurimi”. Timp de câteva secunde m-am întrebat dacă am auzit bine despre ce este vorba, dar interlocutorul meu a interpretat ezitarea mea altfel, crezând că mă gândeam la un mijloc de transport și a spus: „Mașina mea se află aici cu mine și, dacă vreți, putem porni la drum chiar acum”.

Colegii mei au primit oferta cu bucurie, ne-am împărțit în două grupuri – în timp ce jumătate făcea turism, cealaltă jumătate urmărea dezbaterile conferinței – și astfel am descoperit orașul Tbilisi și împrejurimile sale în condiții optime, cum numai îndrumarea unui cetățean localnic este capabilă să ofere.

Sfârșitul zilelor de turism s-a sărbătorit în ultima seară, într-un restaurant georgian cu feluri de bucate locale și vinuri interesante, produse în zona viticolă din preajma Caucazului, pecetluind astfel – la propunerea gazdei noastre – trainica prietenie dintre Georgia și Israel.

Iată care au fost consecințele unei „neînțelegeri regretabile” (de fapt, o încercare de „discriminare crasă”) provocate de autoritățile sovietice.

*

Al doilea episod mă conduce, un an mai târziu, la Așhabad, capitala Republicii Sovietice Socialiste Turkmene, o țară care se oferea privirilor vizitatorului de ocazie ca o zonă foarte înapoiată, deși, după dezmembrarea imperiului sovietic, în subsolul ei au fost descoperite zăcămintele bogate de petrol și gaze.

Ce căutam la acest capăt de lume care se află la sudul Siberiei și este vecin cu Iranul?

Cu același mandat ca și în cazul Conferinței de la Tbilisi, am pornit de astă dată la drum în compania generalului Avraham Yoffe, care, după ce a trecut în rezervă, fusese numit președintele Asociației pentru Protecția Naturii. Rostul nostru la Așhabad era participarea la Congresul „Uniunii Internaționale pentru Conservarea Naturii”.

De această dată, vizele de intrare ne-au fost acordate fără dificultate și am zburat din Geneva la Așhabad tot cu un avion al companiei „Aeroflot”, făcând escale la Varșovia, Moscova și Tbilisi. Călătoria a durat zece ore, dar măcar nu am fost nevoiți să schimbăm avioane pe parcurs și să pierdem timp în așteptarea legăturilor aeriene.

Orașul Așhabad, situat în plină zonă deșertică, era format din ansambluri de blocuri de locuințe geometrice construite în stil sovietic, lipsite de har și marcate masiv de semne de deteriorare avansată. Un număr de surse naturale de apă descoperite în imediata apropiere asigurau aprovizionarea orașului – atât nevoile de consum, cât și acelea de irigație. Căci, de-a lungul străzilor principale, pavate parțial și cu asfaltul șoselelor deseori deteriorat, se plantaseră arbori tineri la care apa ajungea prin canale descoperite, evaporându-se în bună parte pe parcurs, sub o arșiță apăsătoare, care scădea în intensitate doar câteva grade după apusul soarelui, nopțile fiind fierbinți.

În ceea ce mă privește, dezbaterile în incinta congresului nu prezentau nicidecum vreun interes. Ba mă și plictisiam de-a binelea ascultând în sedințele plenare intervenții după intervenții în teme ce se situau dincolo de cultura mea generală. Delegațiile sosite din toate orizonturile lumii erau alcătuite din specialiști într-una sau alta dintre ramurile științelor naturale și foarte puțin, dacă nu chiar deloc, versați în probleme de politică internațională. Ei nu prea înțelegeau dedesubturile manevrelor sovietice îndreptate împotriva noastră și probabil nici nu-și dădeau seama de existența lor. Când am încercat să-i mobilizez, după modelul experimentat la Tbilisi, împotriva tentativei de discriminare din partea autorităților care mi-au refuzat înscrierea la excursia planificată, la Buhara și Samarkand, delegații solicitați fie că n-au înțeles demersul meu, fie că mi-au dat să înțeleg că le este pur și simplu frică de represalii din partea sovietică. Cu excepția Președintelui Congresului, un reputat profesor australian și a adjunctului său, un coleg francez, care m-au asigurat că însoțesc cu simpatie demersurile mele, dar n-au fost dispuși la nimic mai mult decât această atitudine declarativă, adică la nimic din ceea ce ar putea conduce la o confruntare cu guvernul sovietic. Aceasta fiind situația, m-am văzut silit să renunț la excursia proiectată, însă, în forul meu interior simțeam că nu se cade să înghit tărașenia sovietică fără un răspuns pe măsura impertinenței adversarilor moscoviți.

Am hotărât că voi plasa răzbunarea mea în cadrul sedinței festive de închidere a lucrărilor congresului. Norma obișnuită prevedea că ultima rezoluție adoptată de un congres exprima mulțumirile delegaților către autoritatea gazdă, în semn de recunoștință pentru tot ceea ce au făcut pentru buna desfășurare a lucrărilor și confortul delegaților.

Ultima ședință plenară a fost onorată de prezența vice-premierului sovietic, care, în plus, mai era și ginerele lui Leonid Brejnev. Când președintele congresului a supus votului rezoluția de mulțumiri și în timp ce delegații au început să aplaude în semn de aprobare, am ridicat mâna în semn că solicit dreptul de a mă exprima. Aplauzele erau încă în toi când mi s-a acordat cuvântul și, ridicându-mă în picioare, am declarat că, spre regretul nostru, delegația israeliană nu poate să voteze în favoarea rezoluției de mulțumiri, deoarece noi nu am beneficiat de aceeași ospitalitate care a fost oferită tuturor participanților la congres. Prin urmare, delegația israeliană se abține de la vot.

Interferența mea într-un vot de rutină a stârnit stupefaccia multor delegații. Pe mine, însă, m-a încântat reacția președintelui sesiunii, care, uitând că microfonul lui era bransat pe rețea, s-a referit la declarația mea (și cuvintele sale au ajuns la urechea tuturor care îl ascultau), zicând: „Foarte bine, aceasta este exact ceea ce se cuvenea să fie spus!”

Mărturisesc că nu am fost sigur că sovieticii nu-mi vor cere socoteală pentru „obraznicia” mea. Dar n-au făcut nimic. Se vede că au preferat să treacă cu vederea incidentul provocat de mine la sfârșitul congresului.

Escapada la Așhabad a avut însă și o consecință colaterală răvășitoare.

În Israel, spre deosebire de alte regiuni ale Uniunii Sovietice, nu aveam informații concrete cu privire la evreii din Republica Sovietică Socialistă Turkmenă. Nu știam câți evrei trăiesc în acest capăt de lume, sau dacă în general trăiesc acolo evrei?

Când am sosit la Așhabad, m-am adresat funcționarei de la „Inturist” din cadrul hotelului zicând că peste trei zile sărbătorim Anul Nou evreiesc și aș dori să merg la sinagogă cu această ocazie. „Pot să primesc adresa sinagogii” – am întrebat-o? Funcționara mi-a aruncat o privire în care se amestecau nuanțe de groază și de ură, dar mi-a promis că va căuta și o să-mi spună. Am așteptat însă în zadar timp de două zile și de câte ori drumurile noastre se încrucișau, din întâmplare,

în hol funcționara se prefăcea că nu mă vede. A treia zi, era deja ajun de Rosh Hashana, iar rezervele mele de răbdare se epuizaseră de tot. M-am dus direct la ea, în birou, dar nici nu apucasem bine să deschid gura, când funcționara, privindu-mă cu un dispreț otrăvit, s-a răstit la mine pe un ton ridicat, zicând: „La Așhabad nu sunt nici biserici, nici moschei și nici sinagogi! Ai înțeles?”

Da, mi-am zis, am înțeles și am ieșit tăcut din biroul ei.

Era o zi frumoasă de duminică însorită (parcă s-ar putea să fi fost și altfel în orașul unde nu știam dacă plouă vreodată) și, ca să mai omorâm un pic din plictisul nemărginit, ce nu ne proteja de sulitele usturătoare ale unei călduri luciferice, i-am propus colegului meu de misiune, generalul Avraham Yoffe, să dăm o raită prin iarmarocul ce avea loc o dată pe săptămână în oraș.

Mă așteptam să descopăr plimbându-ne la târg lucrări artizanale, dar nu am găsit decât castraveți ofiliți, ceapă veștejită și harbuzii de o mărime necunoscută, majoritatea lor spintecați, oferind privirilor noastre un miez de o culoare palidă-roz și sămburi albi din belșug. La o dugheană de brutar, construită la marginea pieții, cetățenii stăteau la rând, având dreptul, așa cum informa un anunț permanent instalat la intrare, la „cel mult două pâini și un kilogram de biscuiți”. Cu alte cuvinte, raționalizarea alimentelor era încă aplicată la Așhabad, în anul de grație 1978!

Bineînțeles, noi n-am cumparat nici pâine și nici harbuji. Ne învârteam doar prin mulțimea de cetățeni ce se înghesuiau în căutare de oferte

ocasionale, când Yoffe a simțit deodată că cineva a prins sacoșa ce atârna de umărul lui și se crampona de ea să n-o scape din mână. Yoffe s-a întors către omul ce se agățase de sacoșă și acesta, un bărbat mărunț cu o față chinuită și o chelie pronunțată, a captat privirea lui Yoffe și a slobozit în limba rusă o frază care pe mine m-a răvășit bine de tot. Bietul om a spus o dată și încă o dată, întru totul extaziat: „Și eu sunt evreu!” (Sacoșa ce atârna de umărul lui Yoffe avea imprimată de ambele părți, în ebraică și engleză, simbolul și denumirea companiei de aviație „El Al”).

E greu de descris fericirea bietului om când a aflat că suntem israelieni. El, în schimb, întruchipa tragedia unui evreu polonez din Galiția care a fugit de urgia nazistă până a ajuns la Așhabad, nefiind în stare să meargă în continuare. Aici s-a căsătorit și trăia ca fotograf-cartograf, în slujba armatei sovietice.

A insistat să-l însoțim la atelierul lui, unde ne-a ospătat cu caviar și vodcă, și când l-am întrebat dacă știe că ne aflăm astăzi în ajun de Rosh Hashana, fotograful a început să intoneze, în timp ce din ochii lui lacrimile se revărsau din abundență, unul din refrenele cele mai cunoscute din liturgia zilei de An Nou evreiesc.

Mă uitam la el, îl ascultam și emoțiile au pus stăpânire și pe mine. Apoi am intonat și eu, cântând cu el, pe melodia răspândită în lumea așkenază, refrenul cel mai cunoscut din liturgia zilei de An Nou.

Iată cum am marcat sosirea anului nou evreiesc 5738 la capătul lumii, în Așhabad, orașul unde nu există o sinagogă, dar s-a găsit un evreu ieșit parcă de nicăieri ca să ne însoțească în ajunul acestei zile memorabile.

MEMORIES FROM THE CAREER OF A DIPLOMAT (II)

His Excellency the Ambassador of the State of Israel, of Romanian origin, at the end of a long and fruitful career, narrates some of his memories. In this episode are remembered two events that took place in the Soviet Union – participation in an international conference organized by UNESCO in Tbilisi (1977), and then another in the capital of Soviet Turkmenistan, Ashabad.

He describes with humor his hosts' tricks, which wished to prevent him from contacting the Jewish communities in the Soviet Union, chicanes which failed. In Moscow and Leningrad he met groups of “refuznik”, Jews whom it was refused the visa for emigration in Israel, and even in the Ashabad fair he was greeted by a passer, with the emotional “I am also Jew”, with whom he spent the Jewish New Year's Eve, Rosh Hashana.

ȚARA CHIOARULUI ȘI POARTA SOMEȘULUI LA CUMPĂNA SECOLELOR XIII/XIV

SERGIU IOSIPESCU

*În amintirea lui Radu Popa,
începător al cercetărilor arheologice
și la Chioar*

Al doilea concept geografic și istoric a fost creat mai degrabă prin analogie cu acela al Porții Mureșului (acoperind culoarul râului în zona Vinț-Lipova), și, mai cu seamă, pentru o primă abordare a cercetării. Conceptul s-a dovedit productiv pentru conducerea investigațiilor documentare și arheologice în domeniul/districtul Cetății de Piatră (Chioarului). Aici a fost identificată, mai ales pentru finalul perioadei în discuție și până în timpurile premoderne, una dintre marile comunicații între Transilvania și Partium, cu rol strategic de prim ordin din prima jumătate a secolului al XVI-lea și până la începutul veacului al XVIII-lea.

Iată însă că la o lectură atentă a binecunoscutei *Gesta Hungarorum*, vechimea funcționării acestei comunicații submontane se dovedește mult mai mare. Astfel, în timpul incursiunilor migratorilor turci din vremea regelui Solomon, „păgânii de cumani, distrugând prisăcile din partea de sus a porții Meseș, pătrunseră în Ungaria și jefuind cu cruzime întreaga provincie Nyr până la fortăreața Bihorului și târând cu ei o nesfârșită mulțime de bărbați și de femei și animale de tot felul, se întorceau acasă, trecând, fără să fi bănuit cineva, peste vămile Lăpuș și apa Someșului”¹. Orice îndoială de localizare dispăre, având în vedere că, pentru a tăia retragerea invadatorilor, forțele regelui Solomon, ale ducilor Geza și Ladislau – viitorul Sfânt – „alergară în cea mai mare grabă în cetatea Doboca, trecând prin poarta Meseș, mai înainte ca să fi trecut cumanii peste munți” (cap. LV)².

În reconstituirea invaziei trebuie imaginată retragerea „cumanilor” de la Byhor spre nord-nord-est și apoi în susul Someșului, pentru a reveni în nordul transilvan. Este semnificativ că, potrivit viziunii geografice și strategice a eminentului autor al *Gestelor*, oastea maghiară nu s-a aventurat în urmărirea invadatorilor, ci, utilizând cunoscutul drum al Mureșului, s-a cantonat în zona Dăbâcăi. Altminteri spus, Poarta Someșului era un ținut necunoscut pentru unguri, lucru firesc dacă se ia în considerare cea dintâi atestare a „pădurii Maramureșului” la 1199, cu prilejul unei vânători regale spre aceste locuri³. Arheologic, pătrunderea ungară în bazinul Someșului Inferior ar putea fi precizată de situația stratigrafică de la castrul Megyes sau Meggessala, cetate stăpânită de români, probabil până la începutul secolului al XIII-lea⁴. Identificarea acestei cetăți cu Medieșul Aurit – numit și la 1490 Megyes sau Meggesalja⁵ – este neîndoieabilă; din păcate, procesul transformării acestei fortificații românești într-o cetate regală arpadiană rămâne o sarcină a viitoarelor cercetări.

*

Peisajul istoric al bazinului Someșului Mijlociu din secolul al XIII-lea este dominat de existența celor două mari zone de „păduri” (sylvae) situate la apus și răsărit de râu, respectiv a Arduului/Ardeului și de pe cursul Lăpușului, Chechiș/Keykus, Finteuș/Fenteus. Nu este cazul să reluăm și cu acest prilej discuția semnificației socio-politice a termenului „sylva”

(pădure) al documentelor latine: mă mărginesc să arăt că asimilarea acestor sylvae cu „organizațiile obștești, prestatale, ale populației autohtone”⁶ este nepotrivită evoluției istorice a popoarelor romanice, în general, a celui român, în special.

Oricum, pe temeiul unei diplome de la regele Andrei al II-lea al Ungariei, document studiat atent de Frigyes Pesty și de remarcabilul director al Muzeului băimărean, Julius (Gyula) Schönherr, s-au datat sub anul 1231 atestările amintitelor păduri, ale Finteușului, Chechișului și Ardudului⁷. Datarea, general acceptată, nu ține seama însă de caracterul diplomei din 1231, păstrată într-un transumpt din 1397 publicat de Gustav Wenzel⁸. La rândul său, acest transumpt cuprinde în rezumat mai multe diplome arpadiene de dănie, fapt evident în ultima publicare a actului în primul volum al monumentalului *Codex Diplomaticus et Epistolaris Slovaciae*. Astfel încât consemnarea din textul restabilit al primei diplome arpadiene cunoscute pentru pădurea Chechișului, potrivit căreia „Hemerichus, frater noster, illustris rex Hungariae, Thome comiti in recompensationem fidelium servitorum, que sibi in expeditione quam habuit contra Bulgaros super fluvium Morava laudabiliter exhibuit, silvam quandam nomine Keykus, que olim populorum qui wlgō Keykusuend dicuntur fuerat, per suum conclusisset privilegium (...)”⁹, trebuie datat înainte de septembrie 1204, deci în timpul domniei regelui Emerich. Anterior acestei epoci, pădurea Chechișului aparținuse deci populației locale; încălcând dreptul de proprietate al acesteia, regele dăruise ținutul unui credincios ostaș al său, comitele Toma, distins în luptele cu bulgarii pe râul Morava.

Un al doilea act, referitor la dăruirea pădurii Finteușului către același comite Toma se impune a fi redatat, potrivit criticii diplomatice interne, între 1213 și 1216¹⁰. În acest caz, ținutul fusese scos de sub dependența cetății Satu Mare, situație deosebit de interesantă și care necesită o scurtă zăbăvă. Căci apartenența Finteușului domeniului Sătmăruului la cumpăna veacurilor XII/XIII poate conduce, eventual, la ipoteza extinderii, anterioare, până aici pe Lăpușul inferior, a ducatului lui Menemorut care, după *Gesta Hungarorum* cuprindea și „castrum Zothmar”¹¹.

Pădurea Finteușului ar fi fost una dintre structurile socio-politice agregate în ducatul Byhorului.

Rămâne așadar doar pădurii Ardudului vechea datare, 1231 – a primei atestări documentare, cunoscute până astăzi, legată de hotărnicia Finteușului și Chechișului.

Esențiala hotărnicie a pădurilor Chechișului și Finteușului din diploma regelui Andrei al II-lea de la 1231 delimitează un teritoriu uriaș între pădurea Sălajului la sud și masivul Gutinului (Gutunhousa) la nord, cu precizarea unei limite nord-vestice pe râul Săsar. Pădurea Chechișului, între evantaiul râurilor Săsar și Lăpuș, se întindea neprecizat spre răsărit. Pădurea Finteușului era mărginită de Lăpuș și de Someș. La confluența Lăpușului cu Someșul cele două păduri ale Chechișului și Finteușului se învecinau cu pădurea Ardudului¹².

În acest fel, „pădurile” Chechișului, Finteușului și Ardudului închideau Poarta Someșului și acopereau zona deluroasă montană dintre munții vulcanici ai Maramureșului și aceia ai Meseșului.

Dintr-același veac, al XIII-lea, ar fi de stabilit relația dintre aceste păduri, devenite domenii senioriale, și cetățile epocii angevine, în primul rând Chioarul, Cetatea de Piatră. Maria Szentgyörgy, în valoroasa sa monografie despre societatea domeniului Chioarului¹³, a relevat o diplomă din 1246 a capitlului de Nyitra (Slovacia), omisă de editorii colecției *Documente privind istoria României*, seria Transilvania, diplomă care, potrivit opiniei Mariei Szentgyörgy, s-ar referi la viitoarea Cetate de Piatră. Este vorba de o împărțire de posesiuni ale familiei germane, originare din Suabia, Gutkeled, posesiuni printre care se amintea „iuxta Lapus terram sui triginta aratorum sufficientem cum uno loco castris eidem castro adiacentem viam etiam securam que de villa Scepluk ducit ad idem castrum”¹⁴. Caracterul lacunar al informației geografice cuprinse în document nu îngăduie astăzi identificarea cetății pomenite cu Chioarul ci, dat fiind mențiunea satului „Scepluk”(Suplac), mai degrabă cu aceea de la Cheud și anume Aranyosvár¹⁵. Rămâne, așadar, ca primă atestare documentară a Chioarului aceea cuprinsă în diploma de la 21 iunie 1319 a regelui Carol I Robert d’Anjou¹⁶. Evenimentele la care se referă diploma angevină – apărarea cetății regale a Chioarului de către magistrul Desideriu împotriva răzvrătiților Ștefan, fiul fostului voievod Lorand, și Bekch, fiul fostului comite palatin Kopasz –, se petrecuseră anterior, în anii 1316-1317, aceasta fiind

data primei atestări istorice reale a Chioarului. Evoluția ulterioară a cetății și domeniului ei a fost marcată până la mijlocul secolului al XVI-lea de stăpânirea aici a Drăgoșștilor maramureșeano-moldoveni. Începutul prezenței urmașilor lui Dragoș voievod din Moldova la Chioar se plasează oricum după 1365¹⁷, anul consolidării domniei lui Bogdan I la est de Carpați. Diploma angevină din august 1378¹⁸, dată de Louis I d'Anjou voievodului ostașilor români Balc, fratelui său Drag, comiți de Sătmar și Maramureș și fratelui lor Ioan, este de fapt o întărire a posesiunii Drăgoșștilor asupra ținutului și cetății Chioarului, pe care ei o stăpâneau dinainte, posibil anterior anului 1370¹⁹. Blocul posesiunilor Drăgoșștilor în nord-vestul Transilvaniei, cuprinzând ținuturi în Maramureș, Ugocsa, Satu Mare, Crișana, domeniile Medieșului Aurit, Chioarului, Ardudului, Aranyos-ului, Ciceului, Ungurașului, s-a consolidat din punct de vedere românesc-ortodox la sfârșitul secolului al XIV-lea prin confirmarea patriarhală constantinopolitană ca stavropighie a mănăstirii din Peri, prin grija ctitorilor, voievozii Balc și Drag²⁰.

*

Printr-o fericită întâmplare, s-au păstrat atât hotărância domeniului Chioarului, făcută de capitlul din Leles (azi în Slovacia), la 1405²¹, cât și urbiarul imperial romano-german, probabil din 1566. După diploma de la 1405 existau următoarele sate românești: „...item villis olachalibus Remethe Kouvas, Kwrthueles, Alsokopalnek, Kwzepsawkopalnek, Kowachfalua, Berench cum tributo, Karpenys, Vasmelfalua, Kekes cum molendino, Karullya, Zakalosfalua, Koltho, Kultha, Alsokolto, Bozinth, Felsewaranyas et Alsoaranyas que est ex alia parte Zamos, Kolchira, Hidegkwth, Alsofenthews, Hozywfulu, Pribékfalua, Magasfalua, Daanfalu, Kozla, Lukachfalua, Feyerzeek, Twlges, Nagheder, Somkwth, Balkovna, Gaura, Waray, Pryzlop, Boon, Wilma, Kwrthulrew, Feyrfalu, Lemyn, Lethka, Kocholathfalua, Kozla, Babafalu, Tarbolcha, Somos, Gywrgthelek, Mathas, Felkyndia...”.

Față de acestea, situația surprinsă de recenzorii Casei de Habsburg²² indică 67 de localități dintre care un târg – probabil Berchezul; doar două așezări sunt ungurești (Berchez și Lăpușel). Harta lui Lipsky (1801) relevă remarcabila stabilitate a limitelor domeniului.

Ceea ce nu pare întâmplător, Drăgoșștii au ținut să schimbe satul Copalnic-Mănăștur cu opt sate din Maramureș, anume Crăcești (Karacsonfalwa, azi Mara), Valea Mare (Naghpatak, dispărut), Hărniciești (Hernecz), Șugatag (Swagathag), Bocicoiul Mare (Baczko), Lunca (Lonka), Rahova (Rahov) și Fragi (Fraz ?). Cei „transplantați” la Copalnic-Mănăștur sunt nobili mărunți (*unius fori nobiles*), posedând satul prin căsătorie (*iure conubii*)²³. Altminteri, în ceea ce privește organizarea domeniului, în afara târgușoarelor ungurești amintite „toate celelalte sate sunt valahice, împărțite din vechime pe voievodate” („caeteri omnes pagi sunt Walachici per waywodatus distributi ab antiquo”)²⁴.

De cealaltă parte a Someșului, pe malul său stâng (vestic) se afla domeniul Ardudului, succesor al pădurii omonime, a cărui posesiune de către Drăgoșștii este atestată în faimosul act al Patriarhiei constantinopolitane din august 1391²⁵ acordat voievodului Balița (Balc) și lui Dragoș, prin care mănăstirea lor părintească din Peri Maramureșului căpăta statutul de stavropighie patriarhală. Între ținuturile dependente religioase de ea era și cel al Ardudului. Posesiunea Drăgoșștilor aici fusese confirmată prin donații ale regelui Sigismund de Luxemburg din 1392²⁶, și cu deosebire de aceea a reginei Maria d'Anjou din 3 aprilie 1394. Suverana Ungariei ordona conventului de la Leles de a introduce pe frații Drăgoșștii în posesiunea domeniului Ardudului, căci „Dicunt nobis fideles nostri dilecti magistri Balk et voivoda Drag et Johannes, filii condan <Zaaz ...> nostre Zathmariensis et Maramoriensis, quomodo nos prout nostram non latet maiestatem, <quasdam> possessiones Erdedalya vocatas in comitatu Zathmariensis habitas cum suis pertinentus <de manibus nostris> reginalibus ex certa nostra scientia eis et eorum posteritatibus in perpetuum donassemus et contulissemus, <in quarum> pertinentiis ville subscripte, ut puta Erdeud, Beltuk, Homorod, ...Azyuad et alia Azynagh, Byko et alia Byko, Valazuth, Dobra, Bal<ota>, Erdezad, nuncupate haberentur situate, in quarum dominium iuxta nostram provisionem <legitime vellent> introire, si contradictio cuiusquam ipsis non obviaret in hac parte”²⁷.

Și în acest caz, nu mult după stingerea Drăgoșștilor – Dragfy, temporara stăpânire a Casei de

Habsburg s-a soldat cu un amănunțit urbariu (1566), din care rezultă structura și evoluția seculară a domeniului în frunte cu târgul Beltiug (Belthewk oppidum) – care a și dat numele familiei (Belteki – Dragfy) și apelativul cronicilor moldave „Birtoc”.

Așezările domeniului Arduului la 1566 erau: Beltiug, Dobra, Hurezi, Racova, Terebești, Homorodul de Mijloc, Homorodul de Sus, Solduba, Mediaș, Chilia, Homorodul de Jos, Necopoi, Sâi, Măriuș, Ardușat, Aciua, Borlești, Pomi, Crucișor, Buzești, Bicău, Arieșul de Câmp, Bicău, Fărcașa, Sârbi, Tâmaia, Oar, Livada, Orașu Nou, Domănești, Arduzel, Mânău, Cegheld, Szamosbecs, Petea, Supurul de Jos, Supurul de Sus, Gerăușa, Rătești, Hodișa, Socond, *Mysoka*, Cuța, Soconzel, Stâna, *Kys Nandt*, Bolda, Porcialma, Oköritó, Kishodos, Pișcari, Istrău, Ghiungi, Ghirișa, Arduul Mic, Șoș, Ilișua, *Janoss portio*, Săliște.

Ca și în cazul domeniului Chioarului, și acesta reunește satele românești în voievodate, titlul sau numele apărând însă și în localități cu populație maghiară. În organizarea sătească mai figurează crainicii și juzii, dar nu și cnejii.

Foarte semnificativ pentru evoluția istorică este prezența la contiguitatea celor două domenii a vămii de la Ardușat, semnalată în urbariul de la 1566²⁸, ale cărei venituri se împărțeau în mod egal între stăpânitorii acestora.

*

Între manuscrisele cunoscutului învățat Daniel Cornides s-a păstrat copia unui rarissim raport al conventului de la Leles, adresat Mariei d'Anjou la 30 aprilie 1383, prin care se făcea dovada că „Balk vayvoda comes Zathmariensis et Drag et Joannes fratres sui”, după ordinele reginei Ungariei au fost împoseșionați „in dominium cuiusdam castris nostri Aranyas vocati in districtu de Zilagy habiti et pertinentium eius, per nos ipsis mediantibus aliis litteris nostris ex inde confatis, sub conditione in eisdem expressa nostro beneplacido perdurante collati, legitime vellent introire”²⁹. Asupra localizării cetății “dispărute” Aranyas opiniile au fost cu totul divergente. Pál Hunfalvy a crezut că o poate localiza la Mediașul Arit (Aranyosmedgyes), în vreme ce Dezső Csánki socotea că ar fi vorba de un amplasament între Arieșul-de-Pădure (Erdőaranyos) și Arieșul-de-Câmpie (Mezőaranyos), opinie

împărtășită și de, pe cât de eminenții, pe atât de pătimașii editori ai *Documenta Valachorum*³⁰. Din fericire, alte câteva mențiuni documentare circumscriu și restrâng aria posibilelor investigații. Astfel, la 7 octombrie 1387, regele Sigismund de Luxemburg dăruia fiilor lui Jakcs de Kusaly satele Suplac (Sceplac) și Inău (Ino), aparținătoare cetății Aranyas, sate obținute de rege în schimbul unor „predia populusa et terre Olachorum incolis decorate in districtu Maramorosyensi habita et existentes Barbfalwa, Vrdugkaloufalwa, Kozo, Felsewabsa, Kamarzanfalwa, Balathafalwa et Dyznopataka”³¹. Grație mențiunii schimbului, este firească identificarea foștilor posesori ai satelor din domeniul Aranyos cu Drăgoșeștii, dornici să-și rotunjească – sau refacă – și posesiunile din Maramureșul natal.

Anul următor, 1388, un litigiu apăruse între George, Andrei și Ștefan, fiii lui Jakcs de Kusaly, pe de o parte și Drăgoșeștii, pe de alta, pentru stăpânirea satelor Motiș, Sălsig, Someș – Guruslău și Turbuța. La dezbaterea cauzei fuseseră convocați la 2 iulie la Uilacul-de-Someș (Ujlak) megieșii, „signanter autem castellanis castris Aranyas, qui ante tempus eorundem Draag et Balk comitum ac Johannis Olachi eundem castrum Aranyas sub honoris titulo successive pluribus annis tenuerunt, habuerunt et possederunt, convocatis et presentibus”, care au mărturisit că „ipse quatuor possessiones Mutus scilicet, Zelzeg, Goroslo et Tarbocha vocate semper et ab antiquo ad dictum castrum Aranyas pertinuerunt vel ad castrum Kwar spectaverunt”. După cercetarea cauzei, împuterniciții regelui Sigismund hotărâu restituirea satelor fiilor lui Jakcs de Kusaly întrucât „asseruerunt memorati nobiles conprovinciales et commetanei, quod prescripte possessiones Mutus, Zelzeg, Goroslo et Tarbocha ac totus districtus ipsarum nunquam ad prescriptum castrum Kwar, ut est permissum, sed semper ad ipsum castrum Aranyas pertinuerunt et easdem ac dictum ipsarum districtum sepefati comites Bolk et Drag ac Johannes Olachus ab ipsi filiis quondam magistri Jakch potentialiter occuparunt et ditinent occupatas”³². Ulterior (1389), printr-o înțelegere între părți, Sălsigul și Guruslăul de pe Someș au revenit familiei de Kusaly, iar Motiș și Turbuța au rămas Drăgoșeștilor³³.

Grație minimei informații furnizate de diplomele amintite, domeniul cetății Aranyos se delimitează pe cursul Someșului, la nord de Jibou și la sud de Ulmeni.

Cercetările de teren întreprinse în 1987³⁴ în defileul Porții Someșului, între Benesat și Chelița, au dus la identificarea cetății Aranyos pe dealul Angustului, situat la nord de satul Cheud. Săpăturile arheologice din anul 1989³⁵ au putut evalua parametrii fortificației și au precizat etapa de sfârșit a acesteia³⁶.

Microtoponimia dealului și a văii Someșului de sub cetate, cu pădurea mergând pe *antici* – în locul bătrânilor – , cu locul de sub biserică numit „pe cleje” (ecclesia) și tradiția difuză a unor oameni ce trăiseră odinioară aici – „benedicii” (benedictinii), pe care, de altfel îi atestă și numele satului de peste Someș – Benesat / Benedekfalva / Szent-Benedekfalva (Satul Sfântului Benedict) sugerează peisajul istoric al secolelor XIII-XIV.

Coroborarea surselor scrise și arheologice îngăduie reconstituirea funcționării structurii defensive a Porții Someșului, reprezentată la sud de cetatea Aranyos și domeniul său.

Cetatea de pe dealul Angustului comanda defileul și poate că tot aici să se fi aflat vama de pe Someș, pomenită într-o diplomă a regelui Andrei al II-lea de la 1292³⁷.

Ca și cetatea Chioarului, Aranyos a avut un rol în etapa de prăbușire a monarhiei arpadiene de după invazia mongolă/tătară și în cursul desfacerii regatului Ungariei din jurul anului 1300, când marile familii nobiliare își croiseră quasi-principate periferice, Transilvania voievodului Ladislau Kán recomandându-se cu deosebire. Recuperarea angevină a fost urmată și aici de împosesionarea unor credincioși ai noii dinastii, între care Drăgoșești.

Demersul familiei voievodale maramureșene în Poarta Someșului, așa cum rezultă din mănunchiul de acte din anii 1383-1389, a fost mai negativ. Drăgoșeștii au profitat de situația lor, fie și temporară, în cetatea Aranyos, pentru a face schimburi profitabile de sate și în cele din urmă prin a-și însuși o parte din acestea. Împosesionarea familiei de Kusaly, din comitatul Solnocului-de-Mijloc, asupra unor alte sate ale domeniului a limitat însemnătatea cetății, mențiunea la 1389 a castelanilor ei fiind ultima cunoscută. Descoperirea, în nivelul arheologic ultim de funcționare a fortificației, a monedei regelui Sigismund de Luxemburg de la 1437 sugerează un termen *ante-quem*, al ultimei utilizări, eventual ocazională, cu prilejul marii răzvrățiri de la Bobâlna.

Oricum, procesul de desfacere început de Drăgoșești a dus la înghițirea câtorva sate din domeniul cetății Aranyos de acela al Chioarului și a majorității lor – inclusiv a proximelor Cheud și Chelița – de acela al Cehului-Silvaniei.

Posesori efemeri ai cetății Aranyos și diminuatori ai rolului ei, Drăgoșeștii au „tras” marele drum al Porții Someșului de pe valea îngustă a râului în pasul de deal și culme pe cursul Lăpușului, controlat de cetatea Chioarului și domeniul acesteia stăpânit de ei.

*

Reconstituirea evoluției teritoriale a zonei permite și o evaluare a sa și din unghiul special al chestiunii etnoistoriei transilvane.

Early Transylvania (895-1324), apărută în anul 2003 la Budapesta se poate spune că reprezintă testamentul academicianului Gyula Kristo și, totodată, un *nec plus ultra* al unei părți a istoriografiei din țara vecină, astăzi aliată și prietenă. Zona Porții Someșului este cuprinsă, potrivit răposatului învățat, chiar în prima etapă de extindere peste Meseș a așezărilor maghiare. Întreaga construcție, bazată pe cercetările mai vechi ale lui István Kniezsa, se întemeiază numai pe toponimia culeasă din diplomele maghiare de până la anul 1400³⁸. Cunoscuta *Documenta Historiam Valachorum in Hungaria Illustrantia*, apărută la Budapesta la 1941 prin îngrijirea lui Imre Lukinich și Laszlo Gáldi, era însă mult mai circumspectă, hărțile sintetice ale populației comitatelor indicând chiar pentru bazinul superior al Bereteului, Crasnei și Sălajului o masivă concentrare de sate românești. Atestate nu numai în vremea lui Carol Robert de Anjou, dar și sub arpadieni, această realitate etnografică, stabilă, va fi reprezentată și în prima mare hartă a regatului Ungariei, a lui Lazarius Secretarius, tipărită la 1528.

O altă direcție a cercetărilor lui Gyula Kristo vrednică de interes este aceea a chestiunii apărării ariei de așezări maghiare printr-o linie de cetăți care, după săpături arheologice, ar cuprinde, la frontiera nordică a Transilvaniei secolelor XI-XII, fortificațiile „Crasznavár”, „Kozárvár” și „Sárvár”³⁹. Chestiunea eventualilor inamici de la nordul acestei frontiere, autorul o lasă nerezolvată, argumentându-și atitudinea prin tăcerea surselor.

În treacăt remarc numele cetății Kozarvar, situată pe malul nordic al Someșului Mare, la est de confluența cu Someșul Mic. Numele cetății, ca și al posesiunii Kozar de la anul 1335⁴⁰, situată la SE de Carei, atestă, dacă este să operăm cu același sistem ca și Gyula Kristo, prezența cazarilor. Numai cât, în acest caz toponimia își află corespondența și în *Gestae*-le ungarilor. În geografia istorică a Notarului Anonim „*terram vero que, est inter Thisciam et silvam Igfon, que iacet ad Erdeuelu, a fluvio Morus usque ad fluvium Zomus, preoccupavisset sibi dux Morout, cuius nepos dictus est ab Hungaris Menumorut eo, quod plures habebat amicas, et terram illam habitarent gentes, qui dicuntur Cozar*”⁴¹.

*

În sfârșit, privitor la prezența și organizarea politică a românilor din aceste ținuturi – care nu-și află locul în cartea academicianului Kristo – atrage cu precădere atenția cunoscuta scrisoare din octombrie 1345 a papei Clement al VI-lea către regele Louis d'Anjou, prevenindu-l asupra credinței catolice mărturisite de mai mulți „Olachi Romani” din părțile ungare, transilvane, transalpine și ale Sirmiei. Alături de nobilul bărbat Alexandru Basarab, sunt pomeniți și alți nobili și „Olachi Romani” de rând, din popor: „Nicolaus princeps de Remecha, Ladislaus voyauda de Bivinis, Sanislaus de Sypprach, Aprozye voyauda de Zopus, et Nicolaus voyauda de Auginas”⁴², către care fuseseră îndreptate scrisorile papale. Înclin să văd în *Aprozye voyauda de Zopus*, îndreptând o eroare paleografică (L confundat cu Z) pe voievodul român al Lăpușului, a cărui autoritate se va dizolva curând în favoarea Drăgoșștilor, noii stăpâni ai Cetății de Piatră/Chioarul.

La capătul acestor note, în stadiul actual al cercetării, și mai ales a celei arheologice a așezărilor și cimitirelor, concluziile, încheierile definitive mi se par din cale afară de prezumțioase.

Realitățile etnice din Poartă Someșului și ținutul Chioarului se încadrează desigur modelelor complexe de populare a Europei medievale. Grupuri slave (venzi), cazare au fost de bună seamă asimilate secole de-a rândul de populația românească, majoritară în zona în discuție de la primele atestări de sate, indiferent de denumirea acestora. Oaspeții

regali au apărut aici cu totul sporadic și însăși nobilimea mare, prin Dragoș, Balița și ai lor, a fost românească și, indiferent de maghiarizarea sa, protectoare a ortodoxiei până la stingerea neamului Belteki-Drágfy, la mijlocul secolului al XVI-lea.

Asemeni Țării Maramureșului, dezvoltată în toată complexitatea sa de clasică monografie a lui Radu Popa, districtul cetății Chioarului este încă un exemplu de evoluție românească medievală, a cărui cercetare integrală se impune.

¹ *Scriptores Rerum Hungaricarum* (mai departe *SRH*), ed. Emericus Szentpétery, vol. II, Budapeșt, 1938, p. 366.

² *Ibidem*.

³ *Documente privind Istoria României. C. Transilvania* (mai departe *DIR. C*) veac. XI, XII, XIII, vol. I, p. 16; vezi R. Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, ed. 2-a, București, 1997, p. 44.

⁴ Aloisio Tăutul, *Vechimea românilor din Țara Oașului*, în „Buna Vestire”, Roma, 1966/1967, p. 13-16.

⁵ Coriolan Suciu, *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*, sub voce.

⁶ Pavel Binder, în „Studii și articole de istorie”, X, 1967, p. 28.

⁷ *DIR. C*, veac XI, XII, XIII, vol. I, p. 251-254.

⁸ *Codex Diplomaticus Andegavensis Continuatus*, ed. Gustav Wenzel, vol. XI, p. 230-234.

⁹ *Codex Diplomaticum et Epistolaris Slovaciae*, ed. Richard Marsina, vol. I, Bratislava, 1971, p. 105.

¹⁰ *Ibidem*, p. 141.

¹¹ *SRH*, vol. I, Budapeșt, 1937, p. 63.

¹² *DIR. C*, veac XI, XII, XIII, vol. I, p. 251-254.

¹³ Mária Szentgyörgy, *Kovács Vidékének Társadálma*, Budapeșt, 1972, p. 16-17.

¹⁴ *Codex Diplomaticus Patrius*, vol. I, p. 24; *SRH*, vol. I, p. 189, 298-299.

¹⁵ Mór Petri, *Szilágy vármegye monográfiája*, vol. II, Budapeșt, 1901, p. 15.

¹⁶ *DIR. C*, veac XIV, vol. I, p. 319-320.

¹⁷ Diploma din 2 februarie 1365 a regelui Louis I de Anjou al Ungariei pentru Dragoș și frații săi după alungarea lor din Moldova, în *Documenta Romaniae Historica. D.*, vol. I, ed. Ștefan Pascu, C. Cihodaru, Konrad G. Gündisch, Damaschin Mioc, Viorica Pervain, București, 1977, p. 80-83.

¹⁸ *Documenta Historiam Valachorum in Hungaria Illustrantia* (mai departe *Documenta Valachorum*), ed. Imre Lukinich, László Gáldi Antonius Fekete-Nagy, Ladislaus Makkai, Budapeșt, 1941, p. 279-280 (doc. 245).

¹⁹ V. Georgius Fjér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, vol. IX/4, Buda, 1837, p. 114.

²⁰ *Fontes Historiae Daco-Romanae* (mai departe *FHDR*), ed. H. Mihăescu, R. Lăzărescu, N.-Ș. Tanașoca, T. Teoteoi, vol. IV, București, 1982, p. 231-233; vezi, între altele, Zenovie Pâclișanu în „Revista Istorică Română”, XIII/1, p. 101-103.

²¹ Maria Szentgyörgy, *op. cit.*, p. 14.

²² David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în sec. XVI*, vol. II, București, 1968, p. 173-194.

²³ *Ibidem*, p. 174, 175.

²⁴ László Makkai, *Szolnok-Doboka megye magyarsaganak pusztulása a XVII. század*, Cluj, 1942, p. 60.

²⁵ *FHDR*, vol. IV, p. 231-233; Joan Mihalyi de Apșa, *Diplome maramureșene din secolul XIV și XV*, vol. I, Maramureș- Sziget, 1900, p. 109-111; *Documenta Valachorum*, p. 419-420.

²⁶ Hurmuzaki/Densușianu, vol. I/2, p. 346; *Documenta Valachorum*, p. 426.

²⁷ *Documenta Valachorum*, p. 473-474 (doc. 416).

²⁸ David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în sec. XVI*, vol. II, p. 313.

²⁹ Eudoxiu baron de Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor* (mai departe *Hurmuzaki/numele editorului*), vol. I/2, ed. N. Densușianu, p. 279; *Documenta Valachorum*, p. 310-311.

³⁰ *Documenta Valachorum*, p. 310, n. 2.

³¹ *Codex Diplomaticus Patrius*, vol. VII, p. 423. Localitățile sunt Berbești, Călinești, Cosău, Apșa de Jos, Cămărzana, Bolotești (parte din Sârbii), Valea Porcului (azi Valea Stejarului), după localizările lui Radu Popa, *Țara Maramureșului*, Indice, sub voce.

³² *Documenta Valachorum*, p. 336-338.

³³ *Ibidem*, p. 342 (doc. 318 din 6 ianuar 1389). Turbuța (Tarbolcha) figurează și în hotărnicia domeniului Chioarului de la 1404.

³⁴ Ele au fost conduse de Sergiu Iosipescu (Centrul de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară) și de Georgeta Iuga (Muzeul Maramureș), Dumitru Iuga (Centrul de Creație Maramureș).

³⁵ Din colectivul condus de S. Iosipescu a făcut parte, alături de cei menționați, prof. Raluca Verussi (București).

³⁶ Vezi raportul de cercetare arheologică inedit în arhiva Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

³⁷ *DIR.C*, veac XI, XII, XIII, vol. IV.

³⁸ Gyula Kristo, *Early Transylvania (895-1324)*, Budapest, 2003, p. 106-114.

³⁹ *Ibidem*, p. 103-105.

⁴⁰ *DIR. C*, sec. XIV, vol. III, p. 336.

⁴¹ *SRH*, I, p. 49.

⁴² *Hurmuzaki/Densușianu*, vol. I/1, p. 697-698.

THE CHIOAR DISTRICT AND THE SOMEȘ GATE AT THE HINGE OF XIIITH/XIVTH CENTURIES

The Chioar County or the domain of the fortress Chioar (Kővár) on the river Lăpuș was in XIIIth-XVIth centuries a Romanian land in the North of Transylvania and South of the County of Maramureș. Since the second half of XIVth century the fortress and its domain belonged to the first princely family of Moldavia – Dragoș (Drágfy) who managed the foundation of a Romanian orthodox region in the north-north-west of the voievodat (dukedom) of Transylvania, recognized by the Patriarch of Constantinople (1394). They performed also to divert the high way of Someș from the valley of the river and the fortress Aranyos (of Cheud-Chelița) to their castle of Chioar.

From the history of Chioar in XIVth – XVIth centuries we can follow the investigation of the XIth – XIIIth centuries using a Hungarian document of 1246 (published in *Codex Diplomaticus Patrius* in 1884 but ignored by the Romanian collection *Documente privind istoria României C. Transilvania*) and also the informations from the *Gesta Hungarorum*. The so-called “Someș Gate” – the communication between Transylvania and North Hungary/Slovakia – was “covered” in XIth – XIIIth centuries by the forests of Ardud, Chechiș and Finteuș, the last two aggregated to form the domain of the Chioar fortress.

MIJLOACE PENTRU PURTAREA LUPTEI DE LA DISTANȚĂ UTILIZATE ÎN ANTICHITATEA ROMANĂ

lector univ. dr. LUCIAN AMON

Pe lângă lupta corp la corp, militarii romani acordau o mare atenție și celei de la distanță, pe care limba latină o desemnează cu un termen distinct, *eminus pugnare*. În cele ce urmează, nu ne-am propus o prezentare exhaustivă și tehnicistă – care ar ocupa un spațiu mult prea extins – preferând o sumară trecere în revistă a celor mai importante tipuri de arme utilizate în acest ultim gen de confruntare.

Desigur, un prim rol, extrem de important, revenea „artileriei” armatei romane¹, amplasată pe câmpurile de bătaie, în turnurile fortificațiilor și chiar pe punțile navelor de luptă. Ea este desemnată frecvent sub numele generic de *tormenta* și era bazată pe forța de propulsie generată prin torsionarea unor funii, numite *nervi torti*.

Distrugerile provocate de acest tip de arme erau devastatoare, la fel ca și impactul psihologic pe care îl produceau inamicului. Iată o relevantă relatare pe care o datorăm istoricului Flavius Josephus (*Istoria războiului iudeilor*, III, 243-247): „Catapultele² în violența lor străpungeau mai mulți oameni dintr-o singură lovitură iar pietrele lansate de mașinărie³ cu un zgomot strident spărgeau colțurile turnurilor...Mai înspăimântător decât mașinile de luptă în sine era șuieratul lor, iar mai înfricoșător decât proiectilele zgomotul impactului acestora”.

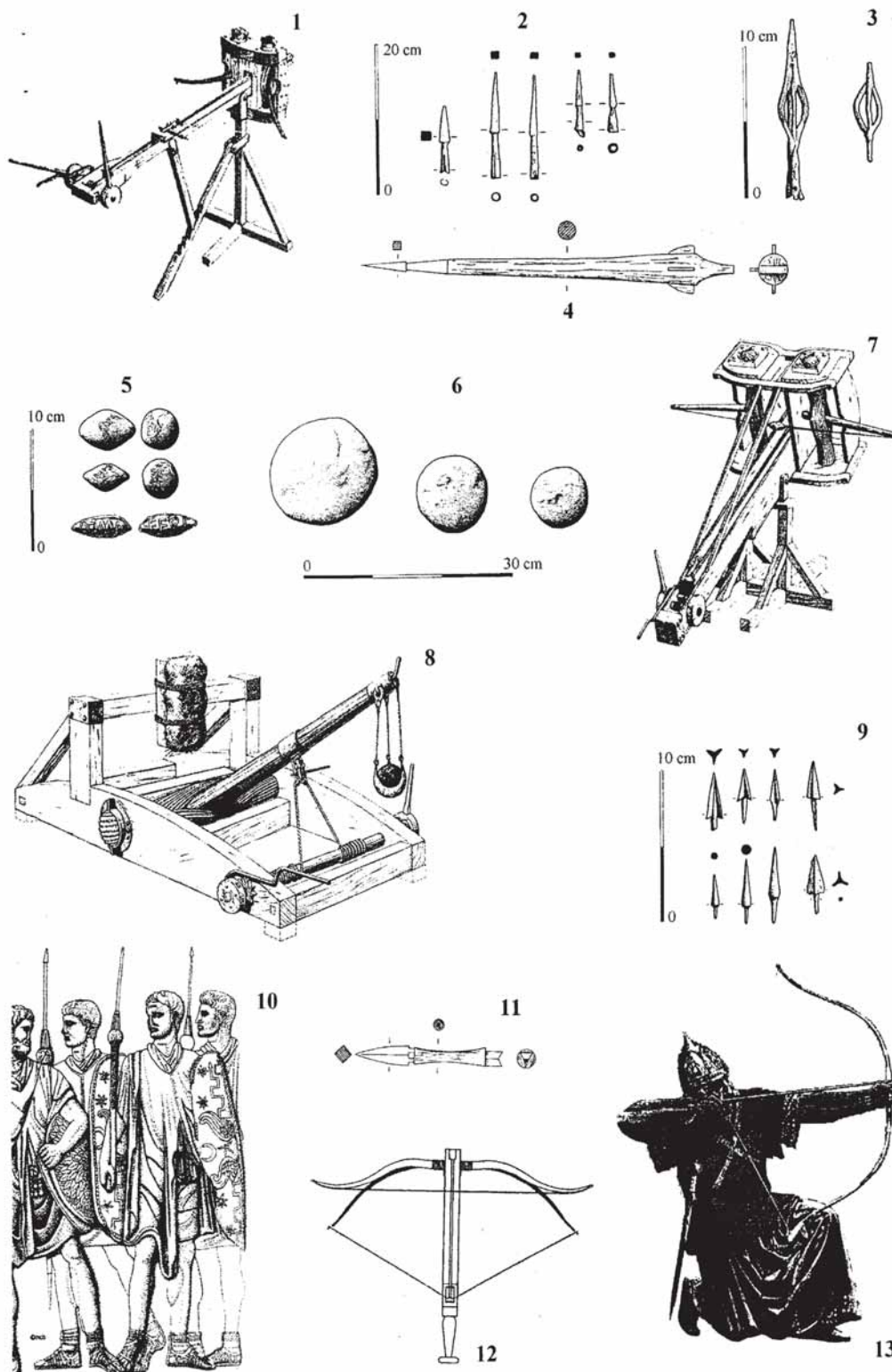
Pentru cunoașterea lor, de un real folos ne sunt relatările unor matematicieni și istorici antici, ca Hieron din Alexandria (*Tratat despre mașinile de război*), Vitruvius (*Arhitectura*), Ammianus Marcellinus (*Istorie romană*) etc., dar și descoperirile arheologice.

Primă mașină de luptă asupra căreia ne oprim este *catapulta*⁴ (fig. 1). Numită inițial și *scorpio*, ea

era utilizată pentru lansarea unor sulițe sau săgeți grele, prevăzute cu vârful (bolțuri) metalice (fig. 2). Aceste vârful sunt uneori destul de asemănătoare cu cele ale săgeților pentru arc, în opinia lui E. Erdmann singurul element care le individualizează fiind greutatea lor, care trebuie să depășească 12g⁵. Majoritatea bolțurilor de catapultă erau prevăzute cu un manșon metalic prin care se fixau pe hampa de lemn (fig. 4), în vreme ce altele se fixau la aceasta printr-un peduncul metalic, după cum sugerează studiile lui H.v.Petrikovits și D. Baatz⁶. Existau și bolțuri care purtau încărcături incendiare (fig. 3). În compunerea catapultei intrau un uluc pentru așezarea și ghidarea proiectilului, sistemul de torsiune – format din arcuri și corzi elastice închise într-o cutie protectoare – cât și un suport trepied, care permitea modificarea unghiului de tragere. Ea avea o mare precizie și o forță deosebită, putând străpunge o scândură de 2 cm de la distanța de 340 m, iar lungimea loviturii depășea 600 m⁷.

O altă armă redutabilă de acest gen o reprezintă *ballista*⁸ (fig. 7), care servea la lansarea proiectilelor din piatră. Era compusă din trei părți: pedestal, uluc și arc cu mecanisme pentru întinderea corzii. Deoarece ulucul era fixat la 45°, tragerea nu se putea face decât sub acest unghi. „Ghiulelele” sale sferice (fig. 6) erau lansate până la aproape 600 m, distanță ce putea fi scurtată printr-o mai slabă încordare a arcului. O variantă de balistă cu dimensiuni mai reduse, care, transportată cu ajutorul carelor, purta numele de *carroballista*⁹.

În sfârșit, ultima piesă de artilerie asupra căreia ne oprim este *onager*¹⁰, adică „măgarul sălbatic”, al cărui nume sugera forța sa de azvârlire (fig. 8). Un segment de funii puternic răsucite era legat de

un braț-pârghie fixat într-un cadru de lemn. O piatră, plasată în vârful brațului, putea fi lansată până la 350 m. De menționat că proiectilele puteau fi și materiale incendiare, viespi sau chiar cadavrele unor animale, pentru a răspândi molișe¹¹.

O categorie distinctă, utilizată tot în lupta de la distanță, o reprezintă armamentul ușor, individual: arcul, arbaleta, praștia și sulița.

Arcul era folosit, în perioada Imperiului, mai ales de trupele auxiliare, de exemplu arcașii sirieni, care-l aveau în dotare ca armă tradițională (fig. 13). El era de tip compozit, prevăzut în partea mediană și la capete cu întăritoare din os sau corn de cerb, menite să-i confere mai multă rezistență¹². Săgețile pentru arc erau compuse dintr-o hampă de lemn, *calmus*, un penaj, *pennata* și un vârf metalic, *spiculum*, cu forme diverse¹³ (fig. 9). În secolul al IV-lea d.Hr., poate chiar mai devreme, romanii recurgeau și la săgeți incendiare. Descrise de Ammianus Marcellinus (*Istorie romană*, XXIII, 4, 14), ele erau prevăzute cu o garnitură metalică în care se amplasa substanța ce alimenta focul. Dacă se încerca stingerea ei cu apă, aceasta își întetea arderea, singurul remediu fiind nisipul¹⁴.

Arbaleta (fig. 11, 12), cunoscută doar din reliefurile funerare, folosea același principiu al torsionii, iar aspectul său se apropia de cel al unei catapulte în miniatură. Se presupune că era utilizată doar pentru vânătoare¹⁵. Este posibil ca o armă asemănătoare, dar utilizată în luptă, să fie și *manuballista*, deservită de un singur soldat.

Praștia, sau *funda*, era mânăuită de militarii auxiliari denumiți *funditores*. Era formată dintr-o fâșie de piele, cu ajutorul căreia erau propulsate proiectilele (*glandes*) cu diametrul cuprins între 2-7 cm (fig. 5). Acestea erau confecționate din piatră, argilă arsă (*glandes latericae*), sau plumb (*plumbeae*), cu forme sferice sau ovale, uneori purtând inscripții „măgulitoare” la adresa inamicului¹⁶.

Sulița, în sens strict, era alcătuită dintr-o hampă de lemn prevăzută la extremități cu un vârf, respectiv un călcâi metalic. Vârfurile, fixate prin manșon, au formă piramidală, cel mai adesea cu secțiune triunghiulară sau patrulateră¹⁷ și o tipologie destul de complexă¹⁸. O mențiune aparte trebuie făcută pentru vârfurile din bronz, mult mai rare, care, în opinia lui L. Petculescu, serveau unor sulițe ușoare de cavalerie¹⁹ folosite pentru paradă. În secolele IV-V erau mult utilizate vârfurile cu

„aripioare”. O variantă a lor, prevăzută cu un lest din plumb destinat să le sporească forța de penetrare prin azvârlire, este desemnată sub numele de *plumbata* sau *martiobarbulus*²⁰.

Cel mai cunoscut tip de suliță este însă *pilum* (fig. 10), o invenție italică, amănunțit descrisă de Polybios (*Istorie*, VI, 23). Era format dintr-un vârf metalic, de regulă conic sau piramidal, continuat cu o tijă lungă, atașată în diferite maniere la o hampă de lemn²¹. Putea fi aruncat până la o distanță de 30 m, chiar și mai departe. De la 5 m, era capabil să perforzeze o scândură de brad groasă de 3 cm, sau una de stejar, cu o grosime de 1,5 cm. După ce se înfigea, tija subțire se curba, făcându-l inutilizabil de către adversari²².

LISTA ILUSTRAȚIILOR

1. Catapultă.
2. Vârful de proiectil pentru catapultă (după M. C. Bishop, J. C. Coulston, 1993).
3. Vârful de săgeți incendiare (după M. C. Bishop, J. C. Coulston, 1993).
4. Săgeată de catapultă, reconstituire (după D. Baatz, 1966).
5. Proiectile pentru praștie (după M. C. Bishop, J. C. Coulston, 1993 și M. Fèugere, 1993).
6. Proiectile de balistă (după M. C. Bishop, J. C. Coulston, 1993).
7. Balistă.
8. Onager.
9. Vârful de săgeți pentru arc (după M. C. Bishop, J. C. Coulston, 1993).
10. Relief reprezentând militari romani cu pilum, Roma (după M. C. Bishop, J. C. Coulston, 1993).
11. Săgeată de arbaletă (după H.v.Petrikovits, 1951).
12. Reconstituirea unei arbalete (după M. Fèugere, 1993).
13. Arcaș din trupele auxiliare orientale (după M. Fèugere, 1993).

- ¹ E. W. Marsden, *Greek and roman artillery. Historical Development*, Oxford, 1969, p.174-198.
- ² Desigur, referire la săgețile lansate de acestea.
- ³ Aluzie la o balistă.
- ⁴ E.W.Marsden, *Greek and roman artillery. Technical Treatises*, Oxford, 1971, p. 234-248; D. Baatz, *Zur Geschützbewaffnung römischer Auxiliärtruppen in derfrühenund mittlern kaiserzeit*, „Bonner Jahrbücher”, 166, 1966, p. 203-207.
- ⁵ E. Erdmann, *Vierkantige Ofeilspitzen aus Eisen von der Saalburg*, „Saalburg Jahrbuch. Bericht des Saalburg-Museums”, 38, 1982, p. 6, 9-10.
- ⁶ H.v.Petrikovits, *Eine Pilumspitze von der Grotenburg bei Detmold*, „Germania”, 29, 1951, 3-4, p. 206-208; D. Baatz, *op. cit.*, p.205, fig.1/2.
- ⁷ Y.le Bohec, *L'armée romaine sous le haut-empire*, Paris, 1989, p.146-147.
- ⁸ J. Marquard, *De l'organisation militaire chez les Romaines*, Paris, 1891, p.257-259; E. W. Marsden, *op.cit.*, p.175-179.
- ⁹ E. W. Marsden, *op.cit.*, p.180.
- ¹⁰ J. Marquardt, *op.cit.*, p. 260-262; E.W. Marsden, *op.cit.*, p. 249-265.
- ¹¹ M. Maindron, *Les armes*, Paris, 1890, p.118.
- ¹² J. C. Coulston, *Roman Archery Equipment*, în M. C. Bishop (edit.), *The Production and Distribution of Roman Military Equipment. Proceedings of the Second Roman Military Equipment Research Seminar*, BAR s.275, 1985, p. 224-234.
- ¹³ A. J. Reinach, în Ch. Daremberg, E. Saglio, *Dictionnaire des Antiquites grecques et Romaines*, IV, 2, s.v. *sagitta*, 997-1000; P. Couissin, *Les armes romaines*, Paris, 1926, p. 480; E. Erdmann, *Dreiflügelige Pfeilspitzen aus Eisen von der Saalburg*, „Saalburg Jahrbuch”, 33, 1976, p. 5-10; eadem, „Saalburg Jahrbuch”, 38, 1982, p. 5-11; J. L. Davies, *Roman arrowheads from Dinorben and the sagittari of the Roman army*, „Britannia”, 8, 1977, p. 257-268; J. C. Coulston, *op.cit.*, p. 264-265.
- ¹⁴ Ammianus Marcellinus, *Istorie romană*, trad. D. Popescu, București, 1982, p. 332.
- ¹⁵ J. Marquardt, *op.cit.*, p. 255; M. Feugère, *Les armes des romains de la République à l'Antiquité tardive*, Paris, 1993, p. 213-215.
- ¹⁶ J. Marquardt, *op.cit.*, p. 33-34; P.Couissin, *op.cit.*, p. 488; J. C. Coulston, *op.cit.*, p. 283-285; W. B. Griffith, *The sling and its place in the Roman army*, în C. van Driel-Murray (edit.), *Roman Military Equipment: the Sources of Evidence. Proceedings of the Fifth Roman Military Equipment Conference*, BAR Int.S. 476, 1989, p. 255-279; T. Völling, *Funditores im römischen Heer*, „Saalburg Jahrbuch”, 45, 1990, p. 24-58.
- ¹⁷ I. R. Scott, *Spearheads of the British limes*, în W. S. Hanson, L. J. F. Keppie (edit.), *Roman Frontier Studies*, 1979, BAR S 71, Oxford, 1980, p. 333-343.
- ¹⁸ *Ibidem*; D. Marchand, *Roman weapons in Great Britain, a case study: spearheads, problems in dating and typology*, „Journal of Roman Military Equipment Studies”, 1, 1990, p.1-6.
- ¹⁹ L. Petculescu, *Bronze spearheads and spearbutts from Dacia*, „Journal of Roman Military Equipment Studies” 2, 1991, p. 35-57.
- ²⁰ P. Couissin, *op.cit.*, p. 484, fig.182.
- ²¹ H. von Petrikovits, *op. cit.*, p.198-200, fig. 2/1-6. Alte detalii, la: M. Maindron, *op.cit.*, p. 28-32; R. Cagnat, V. Chapot, *Manuel d'archéologie romaine*, II, Paris, 1920, p. 328-330; A. Schulten, în *Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, sub red. A. Pauly, G. Wissowa ș.a., 1950, art. *pilum*, p.1334-1369; D. Tudor (coord.), *Enciclopedia Civilizației Romane*, București, 1976, p. 587-588; M. C. Bishop, J. C. Coulston, *Roman Military Equipment from the Punic Wars to the fall of Rome*, Londra, 1993, p. 48-51, M. Feugère, *op.cit.*, p.166-169 etc.
- ²² J. Marquardt, *op. cit.*, p. 31-32; M. Junkelmann, *Die Legionem des Augustus*, Mainz, 1986, p.188; A. Liberati, E. Silverio, *Organizzazione militare: esercito*, Museo della civiltà romana, Roma, 1988, p. 30; P. Connolly, *The Roman army of the age of Polybios*, în J. Hackett (edit), *Warfare in the Ancient World*, Londra, 1989, p.162.

MEANS FOR DISTANCE FIGHT USED IN ROMAN ANTIQUITY

The author makes a presentation of the Roman artillery (*catapulta*, *ballista*, *onager*) and other individual weapons (arch, arbalest, sling, spear). After the technical description of these weapons, he presents the destructions and psychological effects caused on the enemy.

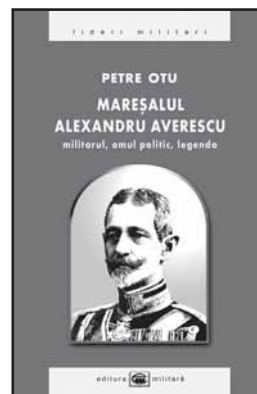
■ Eveniment

MAREȘALUL AVERESCU REVINE ÎN ACADEMIA ROMÂNĂ

Membru de onoare al Academiei Române, din 1923, generalul și apoi mareșalul Alexandru Averescu revine în somptuoasa aulă a înaltului for grație excelentei monografii realizate de colonelul dr. Petre Otu, director adjunct al Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară și președinte al Comisiei Române de Istorie Militară, lucrare dedicată vieții și faptelor „unuia din marii domni de oaste pe care i-a dat poporul românesc”.

Și asta pentru că osteneala colegului nostru a fost răsplătită pe deplin meritat cu Premiul „Nicolae Bălcescu” al Academiei Române pentru cartea „Mareșalul Averescu. Militarul, omul politic, legenda” apărută la Editura Militară în anul 2005. Spunem pe deplin meritat pentru că Petre Otu a reușit, în urma unui travaliu imens de documentare în arhive și în memorialistica epocii, să descifreze cheia personalității lui Alexandru Averescu, restituindu-l cititorilor așa cum a fost, în uniformă sau fără uniformă militară.

GHEORGHE VARTIC

📖 Semnal 📖 Recenzii 📖

N.V. ILIEVSKII, V. I. BEI, I.L. LUBENSKII, A.G. PÎȘTOV, A.G. SVISIUK. **Institut Voennoi Istorii/Institutul de Istorie Militară (1966-2006)**. Editura Militară, Moscova, 2006

Lucrarea monografică este dedicată aniversării a 40 de ani (5 noiembrie 1966) de la înființarea Institutului de Istorie Militară al Ministerului Apărării al Federației Ruse și reunește materiale ce prezintă activitatea de cercetare, structura organizatorică și persoanele care au contribuit la crearea și dezvoltarea institutului.

Cartea cuprinde două părți. Prima înfățișează procesul de formare și evoluție a institutului, obiectivele și sarcinile de cercetare, materializate în editarea a mai mult de 18 milioane de exemplare de volume de istorie militară, lucrări enciclopedice, activități de organizare a unor

manifestări științifice naționale și internaționale, îndeplinirea misiunilor speciale (materiale informative, note și rapoarte analitice etc.) solicitate de președinție, Adunarea Federală, guvern, Ministerul Apărării, Marele Stat Major etc. Sunt prezentate, de asemenea, aspecte administrative, financiare și logistice care asigură funcționarea institutului.

Institutul de Istorie Militară al Federației Ruse este organizat pe 12 departamente și birouri după cum urmează:

- **Departamentul de cercetare a istoriei militare universale** colaborează constant cu instituții de cercetare din alte țări cu scopul de a elabora studii complexe privind cele mai importante probleme ale contemporaneității (geneza istorică a conflictelor locale, politica și reforma militară din în alte state, lupta împotriva fundamentalismului islamic și a terorismului internațional).

- **Departamentul de enciclopedie militară** se ocupă de editarea dicționarelor și a enciclopediilor militare, cercetarea istoriografiei militare, crearea unei baze documentare pentru studierea teoriei, istoriei și geografiei militare etc. De asemenea, asigură colaborarea cu alte instituții ale Ministerului Apărării, organizează manifestările științifice și activitățile metodice de pregătire profesională etc.

- **Departamentul de cercetare a problemelor comune teoretico-metodologice a istoriei militare.** Activitatea principală a acestui compartiment constă în definirea obiectului de studiu și a structurii istoriei militare și se desfășoară pe trei direcții: pregătirea și desfășurarea conferințelor și seminariilor; elaborarea materialelor destinate mass-mediei și asigurarea teoretico-metodologică a pregătirii activităților științifice fundamentale.

- **Departamentul de coordonare și planificare a activităților de cercetare** se ocupă de elaborarea planurilor anuale și de perspectivă, a direcțiilor de cercetare, structurarea proiectelor de cercetare, controlul privind îndeplinirea acestora, planificarea și organizarea activității consiliilor științifice și de disertații.

- **Departamentul de statistică militară.** Activitățile acestui departament constau în adunarea și conservarea materialelor statistice în arhive și biblioteci, crearea unor baze de date statistice și sistematizarea acestora etc.

- **Departamentul de cercetare științifică a istoriei militare a regiunii de Nord-Vest a Federației Ruse;**

- **Departamentul redacțional-editorial și de control științific** desfășoară activități organizatorice, redacționale, care asigură procesul de editare.

- **Biroul de informare și bibliografie** este compus din patru secții: biblioteca de istorie militară, secția de bibliografie, biblioteca de literatură secretă și secția responsabilă de prelucrarea științifică și conservarea documentelor istorice militare.

- **Serviciul financiar și de planificare;**

- **Departamentul tehnic** răspunde de exploatarea judicioasă a clădirilor, utilajelor și instalațiilor aflate în administrarea sau în proprietatea instituției.

- **Biroul documente secrete.**

Partea a doua a lucrării conține anexe referitoare la: statutul Institutul de Istorie Militară al Ministerului Apărării al Federației Ruse; scurte prezentări biografice ale persoanelor care s-au aflat la conducerea institutului pe parcursul celor patruzeci de ani, ale colaboratorilor științifici, ale membrilor consiliului științific; descrierea activităților departamentului de pregătire a cadrelor. De asemenea, anexele cuprind informații despre 50 de lucrări editate de institut (monografii, culegeri de documente, dicționare enciclopedice, lucrări biografice etc.), precum și descrierea și semnificația însemnelor heraldice.

DANIELA ȘIȘCANU